

BIBLIOTEKA PW SP ERKOW	55645	
	M	319

TWO OŚWIATY

PLANY GODZIN I MATERIAŁY PROGRAMOWE

NA ROK SZKOLNY 1945/46

DLA SZKÓŁ POWSZECHNYCH
i I-EJ KLASY GIMNAZJÓW
OGÓLNOKSZTAŁCĄCYCH

PAŃSTWOWE ZAKŁADY WYDAWNICTW SZKOLNYCH
WARSZAWA 1945

MINISTERSTWO OŚWIATY

PLANY GODZIN I MATERIAŁY PROGRAMOWE

NA ROK SZKOLNY 1945/46

DLA SZKÓŁ POWSZECHNYCH
i I-EJ KLASY GIMNAZJÓW
OGÓLNOKSZTAŁCĄCYCH

PAŃSTWOWE ZAKŁADY WYDAWNICTW SZKOLNYCH
WARSZAWA 1945

55 615

UP - Kraków BG

1050295235

Podpisane do druku dn. 8. 9. 1945 r.

III nakład 10.000 egz.

Liczba arkuszy druk.: 10.

Zamówienie Nr 150

Zakł. Graf. Państwowych Zakładów Wydawnictw Szkolnych, Bydgoszcz, Jagiellońska 37

Zarządzenie Ministra Oświaty

z dnia 18 sierpnia 1945 r. (Nr VI — 236/45 N)

w sprawie przejściowego programu nauczania w szkołach powszechnych i w I-ej klasie gimnazjum ogólnokształcącego na rok szk. 1945/46.

Na podstawie art. 2 ustawy z dnia 11 marca 1932 roku o ustroju szkolnictwa (Dz. U. R. P. Nr 38, poz. 389) zarządzam stosowanie w roku szkolnym 1945/46 we wszystkich klasach szkół powszechnych oraz w I-ej klasie gimnazjów ogólnokształcących załączonego planu godzin oraz instrukcyj programowych. Materiały te ogłasza się równocześnie jako oddzielne wydawnictwo pt. „Plany godzin i materiały programowe na rok szk. 1945/46 dla szkół powszechnych i I-ej klasy gimnazjów ogólnokształcących”.

Minister

, (—) Cz. Wycech

PLANY GODZIN

Zasadniczy plan godzin na rok szkolny 1945/46

Przedmioty	K l a s y							Ogólna liczba godzin
	I	II	III	IV	V	VI	VII	
Religia	2	2	2	2	2	2	2	14
Język polski ..	8	8	8 (6)	8 (6)	6	5	5	46
Język obcy ..	—	—	—	—	—	4	4	8
Historia	—	—	0 (2)	0 (2)	3	3	2	10
Geografia	—	—	} 4 }	} 5 }	3	3	3	13 ¹ / ₂
Przyroda	—	—			3	3	3	13 ¹ / ₂
Matematyka ..	4	5	5	5	5	5	4	33
Fizyka	—	—	—	—	—	—	3	3
Rysunek	2	2	2	2	2	2	2	14
Prace ręczne ..	2	2	2	2	2	2	2	14
Śpiew	1	2	2	2	2	1	—	10
Wychowanie								
fizyczne	2	2	2	2	2	2	2	14
Ogólna liczba godzin	21	23	27	28	30	32	32	193

Przykłady planu lekcyjnego dla szkół, które w r. szk. 1945/46 będą miały 1, 2 lub 3 nauczycieli.

Szkoła z liczbą uczniów do 40

a) przy 1 nauczycielu:

P r z e d m i o t y	K l a s y	
	I + II	III + IV
Religia	2	2
Język polski	6	6
Historia	—	1
Geografia	—	4
Przyroda	—	
Matematyka	4	4
Rysunek	$\frac{1}{2}$	1
Prace ręczne	$\frac{1}{2}$	1
Śpiew	1	1
Wychowanie fizyczne	1	1
	15	21

b) przy 2 nauczycielach:

Przedmioty	K l a s y			
	I	II + III	IV + V	VI + VII
Religia		2	2	2
Język polski ...	6	7	6	5
Język obcy ...	—	—	—	—
Historia	—	1	2	2
Geografia	—	3	3	2
Przyroda	—			
Matematyka	3	4	4	5
Rysunek	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$
Prace ręczne ...	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$
Śpiew	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$
Wychowanie fi- zyczne	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$
	13	15	18	22

Szkoła z liczbą uczniów od 81 do 120

a) przy 2 nauczycielach:

Przedmiot	K l a s y		
	I	II + III	IV + V
Religia	2	2	2
Język polski	8	7	7
Język obcy	—	—	—
Historia	—	1	3
Geografia	—	} 4	3
Przyroda	—		3
Matematyka	4	6	5
Rysunek	1	1	2
Prace ręczne	1	1	1
Śpiew	1	1	1
Wychowanie fizyczne	1	1	1
	18	(19) 24	28

b) przy 3 nauczycielach:

Przedmiot	K l a s y			
	I	II + III	IV + V	VI + VII
Religia	2	2	2	2
Język polski ...	8	7	7	5
Język obcy	—	—	—	4*)
Historia	—	1	3	3 2
Geografia	—	} 4	3	3
Przyroda	—		3	3
Matematyka	4	6	5	5 4
Fizyka	—	—	—	— 3
Rysunek	1	1	2	2 1
Prace ręczne ...	1	1	1	2 1
Śpiew	1	1	1	1 2
Wychowanie fi- zyczne	1	1	1	1 2
	18	(19) 24	28	(31) 32

*) W wypadkach, gdy warunki lokalne uniemożliwiają wprowadzenie jęz. obcego, poleca się dodać po 1 godz. języka polskiego, matematyki, rysunków i prac ręcznych.

Szkoła z liczbą uczniów 41—80
przy 2 nauczycielach

Przedmioty	K l a s y		
	I + II	III + IV	V + VI
Religia	2	2	2
Język polski	7	7	6
Język obcy	—	—	(3)
Historia	—	2	3
Geografia	—	} 4	3
Przyroda	—		2
Matematyka	6	5	5
Fizyka	—	—	—
Rysunek	1	1	1
Prace ręczne	$1\frac{1}{2}$	1	1
Śpiew	1	1	1
Wychowanie fizyczne	$1\frac{1}{2}$	1	1
	18	24	25 (28)

KLASA I

RELIGIA

2 godziny tygodniowo.

Do czasu ogłoszenia nowych programów religii nauka odbywać się będzie na podstawie programów obowiązujących w r. szk. 1938/39.

JĘZYK POLSKI

8 godzin tygodniowo.

Ćwiczenia wstępne

Ćwiczenia mające na celu stopniowe wprowadzenie ucznia w nowe życie szkolne, zapoznanie z terenem szkolnym, urządzeniami, umiejętnością korzystania z tych urządzeń. Stanowią one przejście między życiem w domu a wymaganiami życia szkolnego. W tym okresie dzieci przebywają często poza klasą, o ile można na boisku, w ogrodzie, na podwórzu czy w sali gimnastycznej.

Cechuje ten okres duża liczba łatwych gier ruchowych i śpiewów.

Ćwiczenia w zbiorowym wykonaniu poleceń dawanych w klasie w celu wytworzenia dyspozycji słuchania i wykonywania tego, co nauczyciel mówi oraz zdawania sprawy z wykonania poleceń (działanie jako podstawa pierwszych wypowiedzi dzieci w szkole).

Czytanie powiastek i wierszyków przez nauczycielą i ilustrowanie ich gestem, ruchami, mimiką przez dzieci. Wzbogacanie słownika dziecka w związku z wszystkimi zajęciami w szkole.

Wprowadzanie do czynnego słownika dzieci wyrazów i zwrotów oznaczających najprostsze stosunki przestrzenne i czasowe potrzebne przy nauce czytania i pisania: wyżej, niżej, w górę, u dołu, na prawo, na lewo, najpierw, później, dalej, na początku, na końcu itp.

Ćwiczenia polegające na wyrabianiu spostrzegawczości, umiejętności obserwowania i pamięci zmysłowej, na których przede wszystkim oprzemy naukę czytania i pisania (słuch, wzrok, zmysł ruchowo-mięśniowy). Podstawą tych ćwiczeń będą w dużym stopniu zajęcia praktyczne, wykonywanie zamierzonych łatwych i prostych zabawek, lepienie z gliny lub plasteliny, układanki, wycinanki, rysunki oraz gry, naśladowanie kształtów i ruchów, śpiew. Okres ten w zależności od potrzeby trwa od kilku dni do 6 tygodni.

Mówienie

Rodzaje ćwiczeń:

Rozmowy nauczyciela z dziećmi na różne tematy.
Swobodne i samorządne wypowiadanie się dzieci.
Oglądanie obrazków i omawianie ich treści.

Czytanie

Rodzaje ćwiczeń:

Odczytywanie wyrazów i zdań lub zdań i wyrazów (kolejność zależna od metody).

Odpoznavanie wyrazów lub zdań podstawowych w tekście, wynajdywanie ich, zakreślanie, utrwalanie w pamięci.

Analiza i synteza wzrokowa i słuchowa wyrazów na głoski i litery lub na sylaby, głoski, litery — zależnie od metody.

Czytanie jednostkowe lub zbiorowe, głośne i ciche pojedynczych wyrazów, krótkich zdań, łatwych czytanek z elementarza, tablicy, kartek, lub książeczek pomocniczych.

Zaprawianie do głośnego czytania z naturalną intonacją, do cichego czytania ze zrozumieniem.

Czytanie i opowiadania nauczyciela — powiastki, baśnie, bajki.

Omawianie treści:

Nawiązywanie treści czytanek do przeżyć i spostrzeżeń dzieci.

Ilustrowanie treści opowiadań, wierszyków i obrazów ruchami, mimiką dzieci, ulepiankami, wycinankami, rysunkami, śpiewem itp.

Pisanie

Rodzaje ćwiczeń:

Odwzorowywanie wyrazów, liter i zdań lub zdań, wyrazów i liter (zależnie od metody) w związku z nauką czytania.

Przepisywanie z tablicy — pod kierunkiem nauczyciela — i z książki wyrazów i zdań. Uzupełnianie zdań.

Pisanie z pamięci wyrazów i zdań dwu- lub trzywyrazowych.
Pisanie ze słuchu dobrze znanych wyrazów i zdań.

Wspólne redagowanie i zapisywanie zdań na różne tematy w związku z przeżyciami dziecka.

Material ortograficzny:

Wielka litera w imionach osób, zwierząt, w nazwach miejscowości.

Znaki przestankowe:

Kropka na końcu zdania. Wielka litera po kropce. Pytajnik na końcu pytania.

W związku z mówieniem, czytaniem i pisanem

Cwiczenia słownikowe:

Nazywanie przedmiotów i ich cech oraz czynności. Stopniowe powolne przyzwyczajanie dzieci do posługiwania się wyrazami i zwrotami z języka ogólnopolskiego.

Wiersze:

Uczenie się przez dzieci na pamięć i wygłaszanie krótkich i łatwych wierszyków o treści związanej z tematami pracy szkolnej oraz tekstów piosenek (jednostkowe, chóralne, dzielenie na role).

Ogólne wiadomości o książce, piśmiennictwie i stylu:

- a) Poszanowanie książki, umiejętność obchodzenia się z nią. Okładka. Karty i stronicę książki.
- b) Praktyczne wyróżnianie wierszy w mowie i piśmie.
- c) Odczytywanie „najładniejszych” zdań.

Tematy ćwiczeń w mówieniu, czytaniu i pisanu

Zdarzenia z życia dzieci, zabawy i zajęcia w domu, poza domem, w szkole. Przeżycia dziecka i jego rodziny w czasie wojny. Dostępne dla dziecka przejawy życia na drodze jego z domu do szkoły, w polu, w ogrodach, na placach itp. Spostrzeżenia dotyczące stanów pogody oraz życia kilku zwierząt i roślin z najbliższego otoczenia.

Godło Państwa Polskiego. Uroczystości szkolne związane ze świętami państwowymi.

Wyniki nauczania

Mówienie

Umiejętność dania jasnej odpowiedzi na krótkie pytania dotyczące własnego życia lub treści usłyszanej powiastki. Umiejętność wypowiedzenia kilku powiązanych ze sobą zdań o przeżytych ośobiście lub widzianym zdarzeniu.

Pisanie

Umiejętność napisania czysto i czytelnie zdania złożonego z kilku wyrazów o pisowni fonetycznej z właściwym użyciem dużej litery i kropki.

Umiejętność napisania własnego imienia, nazwiska i adresu.

Czytanie

Umiejętność cichego przeczytania ze zrozumieniem tekstu złożonego z kilku zdań zawierających razem mniej więcej 20 łatwych wyrazów.

Umiejętność głośnego odczytywania podobnego tekstu, ze zrozumieniem i właściwą intonacją.

ARYTMETYKA

4 godziny tygodniowo (z podziałem na półgodziny).

Materiał nauczania

1. Ćwiczenia wstępne:

Porównywanie zbiorów za pomocą łączenia w pary po jednym elemencie każdego z tych zbiorów.

Odwzorowywanie danego zbioru przy pomocy liczmanów lub kresek.

2. Pierwsza dziesiątka:

Liczenie przedmiotów w zakresie do dziesięciu. Ilustracja liczb pierwszej dziesiątki przy pomocy zbiorów przedmiotów.

Liczebniki i cyfry, wymawianie liczebników. Pisanie liczb do 10 przy pomocy cyfr.

Doliczanie.

Dodawanie i odejmowanie w zakresie 10, zapis tych działań.

3. Druga dziesiątka:

Liczenie przedmiotów w zakresie do 20. Liczebniki i ich znaki cyfrowe; wymawianie liczebników.

Dodawanie i odejmowanie w zakresie 20. Zapis wykonanych działań. Wprowadzenie mnożenia w przypadkach, gdy mnożnik nie przekracza 5 a iloczyn 20, zapis mnożenia.

4. Rozszerzenie zakresu numeracji do 100:

Liczenie przedmiotów dziesiątkami. Liczebniki i znaki cyfrowe pełnych dziesiątek do 100. Dodawanie i odejmowanie pełnych dziesiątek.

Liczenie do 100. Liczebniki i ich znaki cyfrowe.

Numeracyjne przypadki dodawania i odejmowania.

Iloczyn 5 . 5.

Mnożenie pełnych dziesiątek przez liczbę nie przekraczającą 5 w zakresie do 100.

Wyniki nauczania

Sprawność liczenia przedmiotów co najmniej w zakresie 20 wraz z umiejętnością pisania liczb cyframi.

Umiejętność wykonywania dodawania i odejmowania w zakresie 20 wraz z umiejętnością zapisywania tych działań.

Umiejętność wykonywania mnożenia w zakresie przewidzianym programem.

RYSUNEK

2 godziny tygodniowo.

Rysunek z wyobraźni

Ilustrowanie bajek, powiastek oraz zabaw i scen z życia szkolnego i domowego dziecka. Tematy wypływające z nauki języka polskiego w myśl zasady łącznego nauczania w klasach młodszych.

Rysunek poobserwacyjny

Rysowanie z pamięci, na podstawie obserwacji samodzielnej lub kierowanej przez nauczyciela, prostych i łatwych do zapamiętania przedmiotów użytkowych z życia codziennego, opartych o konstrukcję koła, a następnie — prostokąta i koła przeciętego. Przykłady rysunków opartych o konstrukcję koła: jabłko, pomarańcz, piłka do gry, tarcza zegarowa, kłódka, kapelusz, sierp, guziki, szyldziki do zamków, klosze itp.; przykłady rysunków opartych o konstrukcję prostokąta: zeszyt, domino, chorągiewka polska, koperta, liczydło itp. Technika pracy: zaznajomienie się z użyciem ołówka, kredek szkolnych, ewentualnie farb akwarelowych.

Wyniki nauczania

Wypowiadanie się graficzne w ilustracji z zachowaniem naiwności schematu dziecięcego, rozróżnianie i nazywanie koła, prostokąta oraz linii prostej i krzywej (praktycznie).

PRACE RĘCZNE

2 godziny tygodniowo.

a) Swobodne wypowiadanie się w różnym materiale

Konstruowanie form naiwnych na tematy zaczerpnięte z bajek, legend, zabaw oraz zajęć szkolnych i domowych dziecka.

Materiały mające tu zastosowanie są następujące: kasztany, żołędzie, jarzębina, groch, fasola, szyszki, korki, pudełeczka, wydmuszki jaj, różne gatunki papieru i bibułki, skrawki tkanin, szmatki, włóczka, nici, sznureczek, drucik, koraliki, gwoździki, szpilki oraz plastelina, glina itp.

Przykłady tematów: ptaszki, zwierzątka, laleczki, krasnoludki, pajace, łódeczki, koszyczki, liczmany itp.

b) Wstępne prace rękodzielnicze

Stopniowe wdrażanie się do racjonalnego użycia narzędzi oraz przerobienie pewnych ćwiczeń z zakresu racjonalnej obróbki materiałów w związku z wykonywaniem drobnych przedmiotów o charakterze zabawek.

Dział ten zajmuje około $\frac{1}{2}$ ogólnego czasu przeznaczonego w roku na prace ręczne.

Materiałami, które dziecko dostaje do tych prac, są: papier pakunkowy („Jawa“ i „Intronage“) oraz papiery kolorowe, z których dzieci wykonują paski na łańcuchy i przeplatanki, chorągiewki, koperty, wiatraczki, składane kubki, trzaskawki, strzały, jaskółki, koniki, czapki itp.

Narzędzia: nożyki, nożyczki, kolce, ponadto miarka 20 cm.

Wyniki nauczania

Umiejętność narysowania linii prostej przy pomocy linijki, zaginania papieru wzdłuż linii prostej oraz odcięcia papieru nożem wzdłuż zagięcia. Umiejętność odcięcia papieru nożyczkami wzdłuż linii prostej, umiejętność odmierzania przy pomocy miarki centymentrowej pasków papieru szerokości kilku centymetrów. Umiejętność odmierzania i odcinania kwadratów i prostokątów (o boku do 20 cm) przy wykorzystaniu kątów prostych arkusza papieru.

SPIEW

1 godzina tygodniowo

Materiał nauczania.

Krótkie pieśni jednogłosowe, łatwe i przystępne w rytmie i melodii, nie przekraczające przeciętnej skali głosu dziecka w tej klasie (w pierwszych miesiącach od „d” do „h” jednokreślnego, później stopniowo rozszerzonej do „c” jednokreślnego i „d” dwukreślnego) i związane w swej treści z życiem dziecka w szkole i poza szkołą.

Przy opracowywaniu i wykonywaniu pieśni należy dbać o wyraźne wymawianie tekstu, o umiarkowane wydobywanie głosu.

Łatwe zabawy rytmiczne i proste inscenizacje odpowiednich piosenek.

Od czasu do czasu taktowanie w dwumiarze oraz przygodne maszerowanie w takt piosenki: okolicznościowe odróżnianie podczas wykonywania pieśni melodii wznoszącej się i opadającej oraz zatrzymującej się na jednym dźwięku. Przy utrwalaniu i powtarzaniu repertuaru rozpoznawanie pieśni według fragmentów, nuconych lub granych przez nauczyciela.

Wyniki nauczania

Przyswojenie przez dzieci co najmniej 15 pieśni, śpiewanych wyraźnie, rytmicznie i czysto.

WYCHOWANIE FIZYCZNE

2 godziny tygodniowo — 4 razy po pół godziny lub 2 razy po godzinie

Materiał ćwiczebny

A. Zabawy

Zabawy ze śpiewem o charakterze rekreacyjnym i ożywiającym, wyrabiające poczucie rytmu i przyzwyczajające do wykonywania ruchów w takt śpiewanej piosenki. Przykłady: różyczka, ptaszek, konopki, naokoło wędruję, trzy kółeczka, mak, ojciec Wirgiliusz, w naszej szkółce, jawor, pociąg, stary niedźwiedź, kot i myszka.

Zabawy orientacyjno-porządkowe ćwiczące spostrzegawczość, uwagę i szybką reakcję na bodźce słuchowe i wzrokowe. Przykłady: zbiórka według kolorów, dzieci do domu — dzieci na spacer, zgubiony kotek, powódź, w lewo — w prawo, mruczek,

bomba, wszyscy latają, rób tak — rób inaczej, milicjant, kura i kurczęta, przybieranie różnych postaw lub wykonywanie czynności w formie zabawowej na umówione znaki.

Zabawy na czworakach przeciwdziałające nadmiernym krzywiznom kręgosłupa, zwłaszcza lędźwiowej, i wzmacniające kończyny górne. Przykłady: kotki na polowanie, pieski do domu — pieski na spacer, żabki na łące, żaby i bociany, brytany.

Zabawy bieżne pobudzające do żywszego działania serce i płuca. Nieskomplikowane (o jednej regule) odmiany tzw. łapanek, zabaw ze zdobywaniem miejsc i stopniowo wprowadzonych zabaw z pościgiem. Pierwszeństwo należy dawać zabawom o charakterze masowego krótkotrwałego biegu. Przykłady: swobodne bieganie w gromadce z wymijaniem, lawina, czarny lud, strażak, wiewiórka w dziupli, podróż, tkacz, król i jego dzieci.

Zabawy rzutne wyrabiające sprawność w rzucaniu i chwytaniu. Rzucanie i chwytanie woreczków (wypełnionych grochem, fasolą lub kukurydzą), piłeczek (robionych z gałganów), rzucanie woreczków do celu (do kosza, do dołka, do obręczy); „tulanie” dużej piłki — piłka parzy (uciekanie przed piłką), poczta (toczenie piłki w dwuszeregu).

Zabawy skoczne przygotowujące do skoków. Przykłady: skoki wróbelka, konika, żabki, podskoki dla rozgrzania się (na śniegu); odbijać się jak piłka.

Zabawy w wodzie oswajające z wodą na głębokości do kolan. Przykłady: brodzenie, chlapanie i „mycie się”, wbieganie do wody; znane dzieciom zabawy skoczne, bieżne, z użyciem piłki; wydobywanie z dna piasku, kamyków, zanurzanie się po szyję, kładzenie się na płytkiej wodzie i udawanie pływania.

Zabawy na śniegu i lodzie mające na celu zahartowanie organizmu przez przyzwyczajanie do przebywania zimą na otwartym powietrzu. Przykłady: toczenie kul ze śniegu, lepienie śnieżek i rzuty na odległość, wożenie saneczek, znane dzieciom łatwe zabawy z grupy zabaw orientacyjnych na lodzie (bez łyżew), ponadto swobodne próby poruszania się na nartach.

B. Ćwiczenia gimnastyczne tylko w formie zabawowej

Ćwiczenia porządkowe:

Ustawianie się w gromadce, w rzędzie (kolejka, gęsiego), w dwójkach (parami); ustawienie do ćwiczeń w luźnej gromadce (wiatraczek), tworzenie koła z rzędu, z dwurzędu, zwroty pod-

skokami (do nauczyciela); rozstawienie rzędów (uliczka wąska, szeroka, długa, krótka); mijanie się w biegu bez potrącania; zatrzymywanie się na sygnał.

Ćwiczenia kształtujące:

Ćwiczenia uwzględniające pracę dużych grup mięśniowych — naśladowanie ruchów z życia codziennego, jak np. pranie, wykręcanie, płukanie, wyciąganie bielizny; kopanie ziemi, sianie, grabienie, koszenie itp. Ćwiczenia poprawiające postawę, np. w siadzie ptaszek zmarznięty — wesoły, kwiatek zwiędnięty — podlany, człowiek drzemiący — rozbudzony; w staniu: krzywe drzewo — proste, staruszek — młodzieniec.

Ćwiczenia kończyn górnych. W siadzie skrzyżnym, klęcznym lub klęku — ruchy naśladowujące różne czynności (ludzi, zwierząt), np. lot ptaka, rozrywanie płótna, mierzenie płótna, zrywanie owoców, wskazywanie sufitu, okna, wbijanie gwoździ, strzelanie z łuku, klaskanie, pociąganie sznura od dzwonu itp.

Ćwiczenia kończyn dolnych. Wspięcia, wznosy kolan, postawy kroczone, swobodny przysiad podparty (żabka) — w formie ruchów naśladowczych, np. sięganie wzwyż, karły — olbrzymy, zrywanie owoców, froterowanie podłogi, grzebanie nogą (jak konik), chód po schodach, chód bociana itp.

Ponadto nauczyć poprawnego siadu skrzyżnego i klęcznego. Przejście do klęku przez chwilowy przysiad podparty.

Ćwiczenia szyi. W siadach skrzyżnym i klęcznym ruchy głową o rozluźnionych mięśniach szyi prowadzące do poprawnego trzymania głowy, np. kiwanie głową jak koń, „śrubowanie głowy“, pianie koguta itp.; specjalnie należy zwracać uwagę na prostowanie i „wyciąganie“ do góry głowy (bez zadzierania podbródka).

Ćwiczenia tułowia. W płaszczyźnie strzałkowej w siadzie skrzyżnym lub klęcznym: zwijanie i rozwijanie się kwiatka, kurka pije wodę, ukłon krasnoludków, wbijanie gwoździ itp. W klęku podpartym — koci grzbiet; w rozkroku — rąbanie drzewa, kładzenie przed sobą jakiegoś przedmiotu (szarfy, woreczka, piłki) i podnoszenie, to samo w staniu zwartym. W leżeniu przodem z łokciami wspartymi — ślimak pokazuje rogi, aniołki — diabełki, patrzenie przez lornetkę, pastuszek gra na fujarce itp. W leżeniu tyłem — jazda na rowerze, chrząszcze, ręka pozdrawia nogę, dzień dobry — dobranoc itp.

W płaszczyźnie czołowej, w siadzie skrzyżnym, w siadzie na ławeczce, w siadzie klęcznym — wahadło zegara, waga, dzwon itp. W klęku podpartym — niedźwiedź. W płaszczyźnie po-

przecnej w siadzie rozkrocznym na ławeczce, w siadzie klęcznym, w klęku rozkrocznym — piłowanie drzewa, chorągiewka, rzuty (naśladowanie rzutów) piłeczkami, śnieżkami, pokazywanie za sobą itp.

Ćwiczenia koordynacyjne:

Ćwiczenia równoważne bez przyrządów — wykonywanie czynności wymagającej krótkotrwałego stania na jednej nodze, np. przełożenie z jednej ręki do drugiej woreczka (piłeczki itp.) pod kolanem, „nawlekanie igły” (przełożenie nogi ponad splecione ręce), wskazywanie nogą drzwi, okna itp., stanie bociana, dotknięcie czołem kolana itp., ponadto, jako przygotowanie do ćwiczeń na przyrządach, przechodzenie po desce i odłogi, po szparze między deskami, po narysowanej kresce.

Ćwiczenia zwinności — w leżeniu toczyć się jak klocek, w siadzie skrzyżnym z chwytem kolan lub stóp kołysanie się w różnych kierunkach (łaleczka z ołowianą podstawą). Przewrót w przód (na materacu lub trawie) lub przygotowania do przewrotu — w klęku podpartym dotykanie głową podłogi, w przysiadzie podpartym dotykanie głową kolan, podłogi, wtaczanie piłeczki głową pod siebie.

Ćwiczenia stosowane:

Zwisy — tylko formy przygotowawcze w rodzaju dowolnego wspinania się na niewysokie przyrządy (stół, skrzynia itp.), wchodzenie na drabinki, kratę, przepłotnię, przełożenie przez niski płot (rzeczywisty lub improwizowany) itp.

Skoki z odbicia jednonóż z doskokiem na jedną lub obie nogi, np. skoki z kamienia na kamień (narysowany lub oznaczony krążkami), z kępy na kępę, przez rów (narysowane kreski), strumyk, klocek itp., skoki dosiężne z odbicia obunóż do urojonych celów, np. podskok w celu zgaszenia świeczki na choince, do gałęzi (zerwanie owocu) itp.; zeskoki z małych wysokości (do kolan) — z ławeczki, skrzyni itp. (padanie kropel deszczu, płatków śniegu, skoki do wody). Doskok obunóż zawsze do swobodnego przysiadu podpartego (bez wymagania dokładności).

C. Wycieczki

Wycieczki piesze (do pobliskiego lasu, ogrodu, parku) parogodzinne (do 3 godzin), o długości marszu nie przekraczającej 3 km (łącznie tam i z powrotem), bez obciążenia. Szybkość marszu dostosowana do dzieci najslabszych, w żadnym wypadku nie

powinna przekraczać 1 km na 15 min. Podczas wycieczek należy przeprowadzać przede wszystkim te zabawy i ćwiczenia z zasobu materiału, których nie można przeprowadzać w godzinach lekcyjnych z braku warunków (odpowiedniego boiska, pływalni).

Wyniki nauczania

Znajomość kilku zabaw z różnych grup z wymienionych w materiale; szybkie i sprawne ustawienie się w dwójkach, szybkie reagowanie w ruchu na (sygnał) rozkaz „stój”. Umiejętność przybierania poprawnej postawy w siadzie skrzyżnym, klęcznym; umiejętność rzucania woreczkiem lub piłeczkami; umiejętność zachowania się na otwartym powietrzu podczas mrozu i swobodnej zabawy na śniegu i lodzie (ruch jako przeciwdziałanie ziębnięciu).

Uwagi

Jakkolwiek główny zasób materiału ćwiczebnego mają stanowić zabawy, prowadzone w miarę możliwości również i podczas pauz, to jednak należy stopniowo wplatać w lekcje ćwiczenia gimnastyczne. Muszą one być zupełnie proste i sprowadzać się do naśladowania ruchów znanych dzieciom z życia codziennego, bądź też do wykonywania czynności mających jakiś cel bezpośredni.

Szczególną uwagę należy zwrócić na dobór odpowiednich postaw wyjściowych do ćwiczeń kształtujących, zwłaszcza forma ćwiczeń o wpływie zlokalizowanym musi być tak dobrana, aby dzieci nieświadomie wykonały ruch w tych stawach i przy udziale tych mięśni, o które nam chodzi.

Ponadto należy przyzwyczajać dzieci do wykonywania ruchów o mięśniach rozluźnionych oraz do swobodnego miarowego oddechu. Fragmenty lekcji (a niekiedy i cała lekcja) mogą być przeprowadzone w formie ilustrowania pogadank i czytanek z języka polskiego (tzw. opowieści ruchowe).

W prowadzeniu ćwiczeń unikać należy komendy i rozkazów, a używać zrozumiałych dla dzieci określeń, zwracając się do dzieci np. w taki sposób: „ustawimy się w kolejce (lub gęsiego)”, a nie „zbiórka w rzędzie” itp. Następną formą poprzedzającą rozkazy będzie polecenie, np. „skaczcie jak wróbelki” itp.

Wszelkie wycieczki szkolne mogą być wyzyskane z dużym pożytkiem dla celów wychowania fizycznego; potrzeba dostarczenia działwie obserwacji łączy się bowiem z potrzebą wyprawdzania jej możliwie często na otwarte powietrze i przebywania pieszo pewnych przestrzeni.

Przy wszelkiego rodzaju wycieczkach normy odnoszące się tak do odległości jak i szybkości marszu podane wyżej (wycieczki) powinny być bezwzględnie przestrzegane.

Z ćwiczeniami cielesnymi należy łączyć wskazania higieniczne dotyczące mycia rąk po zabawie, w szczególności po zabawie na czworakach, prawidłowego oddychania, ubierania się, zwłaszcza do ćwiczeń cielesnych, rozgrzewania się w czasie przebywania na otwartym powietrzu podczas mrozu, w czasie pauz za pomocą ruchu itp.

KLASA II

RELIGIA

2 godziny tygodniowo.

Do czasu ogłoszenia nowych programów religii nauka odbywać się będzie na podstawie programów obowiązujących w r. szk. 1938/39.

JĘZYK POLSKI

8 godzin tygodniowo.

Mówienie

Rodzaje ćwiczeń:

Rozmowy nauczyciela z dziećmi.

Swobodne i samorzutne wypowiadanie się dzieci.

Zbiorowe układanie opowiadań.

Oglądanie obrazków, omawianie ich treści i nadawanie im tytułów.

Pisanie

Rodzaje ćwiczeń:

Przepisywanie wyrazów i zdań z wzorów pisanych i drukowanych.

Uzupełnianie i przekształcanie tekstów.

Pisanie z pamięci łatwych wyrazów i krótkich zdań.

Pisanie ze słuchu.

Samodzielne układanie i zapisywanie zdań na różne tematy

Wspólne redagowanie i zapisywanie opowiadań z życia dzieci na podstawie obrazków.

Materiał ortograficzny:

Dwuznaki: sz, cz, dz, dź, dż.

Oznaczanie spółgłosek miękkich (litera i przecinek nad literą jako znaki pomocnicze).

Litery *ą* i *ę* przed zwartymi spółgłoskami (typ: *dąb*, *święto*).

Najpospolitsze wyrazy z ó wymieniającym się z o (typ: *wóz*, *wozy*), *r* — *rz* (typ: *kura* — *kurze*).

Wielkie litery w imionach własnych.

Znaki przestankowe:

Użycie kropki na końcu zdania.

Użycie pytajnika na końcu pytania.

Wielkie litery na początku zdania.

Pismo:

Zaprawianie przy wszystkich ćwiczeniach piśmiennych do czystego i czytelnego pisania liter i wyrazów.

Czytanie

Rodzaje ćwiczeń w czytaniu i materiał czytankowy:

Czytanie głośne i ciche krótkich, poprawnych pod względem formy, do psychiki dziecka dostosowanych opowiadań, baśni, bajek, legend, zagadek, łatwych opisów itp. oraz wierszyków z podręcznika, pisemek, książeczek pomocniczych.

Zaprawianie do głośnego czytania z naturalną intonacją i cichego czytania ze zrozumieniem.

Czytanie z podziałem na role.

Czytanie i opowiadanie nauczyciela.

Omawianie treści czytanek:

Nawiązywanie czytanek do przeżyć i doświadczeń dzieci. Porównywanie przeżyć i doświadczeń dziecka z podobnymi w czytance.

Zestawienie treści z ilustracją.

Odszukiwanie w czytance materiału odnoszącego się do osób działających, miejsca akcji i ustalanie kolejności wydarzeń.

Ilustrowanie treści opowiadań, wierszyków i obrazków ruchami i mimiką dzieci, ulepiankami, wycinankami, rysunkami, śpiewem itp.

W związku z mówieniem, pisanem i czytaniem

Ćwiczenia słownikowe:

Stopniowe i okolicznościowe, systematyczne wzbogacanie czynnego słownika dzieci: wprowadzanie nazw przedmiotów, cech

i czynności oraz prostych stosunków przestrzennych i czasowych związanych z przeżyciami i spostrzeżeniami dziecka.

Wyjaśnianie niezrozumiałych wyrazów i zwrotów, podawanie i wyszukiwanie zwrotów zastępczych, wyrazów o znaczeniu podobnym.

Stopniowe przyzwyczajanie dzieci do posługiwania się wyrazami i zwrotami języka ogólnopolskiego.

Ćwiczenia gramatyczne:

W tej klasie nie ma żadnych usystematyzowanych ćwiczeń i wiadomości gramatycznych.

Uczeń poznaje przygodnie i praktycznie następujące zjawiska gramatyczne oraz rozumie terminy:

Zdanie, wyraz, sylaba, głoska, litera, nazwa litery, głoska miękka, oznaczyć zmiękczenie przez i, oznaczyć zmiękczenie przez przecinek, samogłoska, spółgłoska.

Alfabetyczny porządek liter, praktyczne zastosowanie.

Wiersze:

Uczenie się przez dzieci na pamięć i wygłaszanie krótkich i łatwych wierszyków o treści związanej z tematami pracy szkolnej oraz tekstów piosenek.

Ogólne wiadomości o książce, piśmiennictwie i stylu:

a) Własna książka ucznia i książka wypożyczona z biblioteki szkolnej. Poszanowanie książki przeznaczonej do użytku dzieci na następny rok szkolny. Wynajdywanie czytanek według podanej przez nauczyciela numeracji stronic.

b) Utwory wierszowane i niewierszowane. Zwrotki wiersza.

c) Wyszukiwanie, czytanie, przepisywanie „najładniejszych” zdań i urywków w czytankach wypracowaniach.

Tematy ćwiczeń w mówieniu, czytaniu i pisanii:

Zdarzenia z życia, zabawy i zajęcia dzieci w domu i w szkole, w dnie powszednie i świąteczne.

Przeżycia dziecka i jego rodziny w czasie wojny.

Obrazki z życia naszej miejscowości na tle zmian pór roku, dnia i nocy oraz zmian pogody, np. główne zajęcia mieszkańców, życie zwierząt i roślin.

Zniszczenia w czasie wojny i odbudowa domów mieszkalnych, budynków gospodarskich i warsztatów pracy na najbliższym terenie.

Uroczystości szkolne i państwowe. Sztandar Państwa Polskiego, godło i barwy państwowe.

Wyniki nauczania

Umiejętność swobodnego wypowiedzania się na omawiane w szkole tematy, uzyskanie wprawy w czystym i czytelnym pisanu, przyswojenie pisowni wyrazów we wskazanym zakresie, umiejętność powolnego ale wyraźnego czytania ze zrozumieniem łatwej czytanki przeczytanej głośno lub cicho.

ARYTMETYKA

5 godzin tygodniowo.

1. Pierwszy cykl działań w zakresie 100.

Powtórzenie i ugruntowanie numeracji w zakresie 100.

Monety do 1 zł. Zliczanie pieniędzy i płacenie.

Próby pisania łatwiejszych liczebników słowami.

Mierzenie długości i odmierzanie żądanej długości w metrach i w centymetrach.

Dodawanie liczby jednocyfrowej do dowolnej dwucyfrowej i odwrotnie: odejmowanie liczby jednocyfrowej od dowolnej dwucyfrowej.

Dodawanie pełnych dziesiątek do dowolnej liczby dwucyfrowej i odwrotnie, odejmowanie pełnych dziesiątek od dowolnej liczby dwucyfrowej.

Sprawdzanie odejmowania przy pomocy dodawania.

Powtórzenie i ugruntowanie mnożenia w zakresie pierwszej ćwiartki tabeli mnożenia.

Wprowadzenie dzielenia w zakresie pierwszej ćwiartki tabeli mnożenia. Sprawdzanie dzielenia przy pomocy mnożenia.

Opracowanie mnożenia w zakresie drugiej ćwiartki tabeli mnożenia.

Dzielenie w zakresie drugiej ćwiartki tabeli mnożenia.

2. Drugi cykl działań w zakresie 100

Dodawanie dowolnych liczb dwucyfrowych. Odejmowanie dowolnych liczb dwucyfrowych.

Opracowanie mnożenia w zakresie trzeciej ćwiartki tabeli mnożenia; związek zachodzący między drugą a trzecią ćwiartką tabeli mnożenia.

Dzielenie w zakresie trzeciej ćwiartki.

Zapoznanie się z kalendarzem, pisanie dat. Znaki rzymskie do XII.

3. Trzeci cykl działań w zakresie 100

Opracowanie mnożenia w zakresie czwartej ćwiartki tabeli mnożenia.

Dzielenie w zakresie czwartej ćwiartki.

Godziny i minuty na zegarze.

Łatwe przypadki mnożenia liczby dwucyfrowej przez jednocyfrową.

Obliczanie w tuzinach i mendlach.

Wyniki nauczania

Umiejętność wykonywania dodawania i odejmowania w zakresie 100 w rachunku pamięciowym wraz ze sprawdzaniem odejmowania przez dodawanie.

Umiejętność wykonywania mnożenia i dzielenia w zakresie tabeli mnożenia wraz ze sprawdzaniem dzielenia przez mnożenie.

Umiejętność posługiwania się kalendarzem i oznaczania czasu według zegara.

Znajomość jednostek miar długości: metr i centymetr.

RYSUNEK

2 godziny tygodniowo.

Rysunek z wyobraźni.

Ilustrowanie zajęć dziecka oraz pracy rodziców i rodzeństwa, ponadto zwyczajów świątecznych i powiastek wprowadzających w treści elementy pracy. Pory roku. Tematy łączą się ściśle z nauką języka polskiego.

Rysunek poobserwacyjny

Rysowanie z pamięci na podstawie obserwacji samodzielnej lub kierowanej przedmiotów o konstrukcji prostokąta i kwadratu, nieco ciekawszych w formie lecz łatwych do zapamiętania, oraz połączeń prostokątów.

Przykłady tematów: książka, okno, szafa, drzwi, stół (w rzucie z przodu) itp. oraz niektóre narzędzia pracy, jak łopata, młotek.

Techniki pracy: wprawa w użyciu ołówka, kredek, ewentualnie farb akwarelowych przy rysunku ilustracyjnym. Użycie pióra w ilustracji. Przestrzeganie prawidłowej postawy przy pracy.

Wyniki nauczania

Wypowiadanie się ilustracyjne z osiągnięciem bogatszych schematów rysunkowych z pozostawieniem jednak ich naiwności charakterystycznych dla tego wieku dziecka. Proste — dwuwymiarowe ujmowanie graficzne przedmiotów użytkowych ze zwróceniem uwagi na proporcje ogólne, tj. co większe: wysokość czy szerokość. Praktyczna znajomość form koła, prostokąta, kwadratu oraz linii prostej, krzywej, kolistej oraz kierunków (pionowy i poziomy).

Rozróżnianie i nazywanie sześciu kolorów i barw, tj.: żółtej, czerwonej i niebieskiej oraz pomarańczowej, fioletowej i zieleni.

PRACE RĘCZNE

2 godziny tygodniowo.

A. Swobodne wypowiadanie się w różnych materiałach

Będą to w dalszym ciągu prace o charakterze ekspresji plastycznej w różnym materiale, z zachowaniem konstrukcyj naiwnych, Dział ten w dalszym ciągu dominuje w tej klasie.

Materiały. Do materiałów, z którymi dziecko zetknęło się w klasie pierwszej, dojdą tu: karton i cieniutka tekturka, ponadto guziki i foremki guzikowe oraz szpulki do nici, ewentualnie też toczony kuli drewniane itp. formy.

Przykłady tematów: przedmioty drobne o charakterze zabawek, jak mebelki dla lalek, samolociki, samochody, wagoniki kolejowe, lokomotywy, okręciki, lampiony, maski, ozdoby choinkowe itp. oraz fantastyczne postaci ludzi i bliżej określona postać ludzka, np. matka z dzieckiem, ojciec i syn, koledzy, żołnierze itp.

Tematy łączą się z lekcjami języka polskiego i ogólnymi pogadankami.

B. Wstępne zajęcia rękodzielnicze

Jest to dalszy etap prac mających na celu wdrażanie do racjonalnej obróbki materiałów i zapoznawanie z poprawnymi konstrukcjami.

Przykłady tematów: okładanie papierem zeszytów i książek, robienie paczek i obwiązywanie ich sposobem handlowym, latawce, tarcze zegarowe, liczydelka, torebki papierowe, teczki kartonowe, koperty itp.

Narzędzia: miarki centymetrowe, nożyki, nożyczki, kolce.

Wyniki nauczania

Umiejętność odmierzania i odcinania nożyczkami i nożem wzdłuż zgięcia papieru i kartonu według linii prostych i nożyczkami według linii krzywych. Umiejętność sklejania papieru i kartonu poiwami roślinnymi, umiejętność przyklejania drobnych części klejem stolarskim (w pracach działu A). Umiejętność okładania zeszytów i książek.

SPIEW

2 godziny tygodniowo.

Materiał nauczania

Pieśni jednogłosowe, łatwe i przystępne w rytmie i melodii, nie przekraczające przeciętnej skali głosu dziecka w tej klasie (od „c” jednokreślnego do „d” dwukreślnego) i związane w swej treści z jego życiem w szkole i poza szkołą.

Przy opracowywaniu i wykonywaniu pieśni należy dbać o dostatecznie głęboki i spokojny wdech we właściwych miejscach pieśni, wyraźne wymawianie tekstu, naturalne wydobywanie głosu, oraz stosować przynajmniej dwa odcienie dynamiczne: *mezzo-forte* = średnio silnie i *piano* = cicho.

Zabawy rytmiczne i inscenizacje odpowiednich piosenek.

W bezpośrednim związku z opracowywaniem pieśni, jako środki pomocnicze do ich poprawnego wykonywania, stosowane okolicznościowo, w miarę potrzeby: rozpoznawanie rodzajów taktu — dwumiaru i trójmiaru, taktowanie przy śpiewie w dwu- i trójmiarze; rozpoznawanie opracowanych pieśni według fragmentów, nuconych lub granych przez nauczyciela; określanie słowem, gestem lub rysunkiem w sposób ogólnikowy linii melodyjnej.

Wyniki nauczania

Przyswojenie co najmniej 15 łatwych pieśni jednogłosowych śpiewanych wyraźnie, rytmicznie i czysto, z zastosowaniem przynajmniej dwu odcieni: mf i p.

WYCHOWANIE FIZYCZNE

2 godz. tygodniowo — w miarę możliwości 2 razy po pół godziny i raz 1 godz.

Materiał ćwiczebny

A. Zabawy

Zabawy ze śpiewem o charakterze rekreacyjnym i ożywiającym, wyrabiające poczucie rytmu. Przykłady: rzemieślnicy, listek do listeczka, zgadnij kogo nie ma, łąbędzie, baran, ustawmy się, siwe gąski, ciuciu - babka (zgadywanie po głosie).

Zabawy orientacyjno-porządkowe ćwiczące spostrzegawczość, uwagę i szybką reakcję. Przykłady: dzień dobry, komórki do wynajęcia, czaty (marmurki), biedny kotek, drogowskaz, czerwone — białe.

Zabawy na czworakach przeciwdziałające nadmiernym krzywiznom kręgosłupa, zwłaszcza lędźwiowej, i wzmacniające kończyny górne. Przykłady: koty na płoty, pieski na straży, brytany i wilki, koty, dowolne biegi na czworakach (bez wyścigów).

Zabawy bieżne — poza odmianami zabaw stosowanych w kl. I-ej, jak jastrząb i kury, berek z przysiadem (jak zabka), przeprawka, podróż do Krakowa, ponadto najprostsze rodzaje wyścigów na małych przestrzeniach, jak: tam i z powrotem, kto prędzej dokoła, wyścigi jedynek i dwójek w kole.

Zabawy rzutne jak w kl. I-ej lecz w różnych postawach — rzuty i chwytty woreczków i piłeczek, rzuty do celu (kosz, skrzynka, tarcza), ponadto: celowanie woreczkami lub piłeczkami w dużą piłkę (cel ruchomy).

Zabawy skoczne jak w kl. I-ej, ponadto piłka parzy, gorąca kula (piłkę rzuca nauczyciel).

Zabawy w wodzie. Oswajanie z wodą jak w kl. I-ej, ale na większej głębokości (do bioder), ponadto opryskiwanie się wzajemne (w formie zawodów w wypędzaniu z wody), siady w wodzie, zanu-

rzanie się po szyję, zanurzanie twarzy, wskakiwanie do wody (na nogi) z niskiego pomostu lub brzegu (z wysokości około 20—30 cm), to samo z zanurzaniem się po szyję.

Zabawy na śniegu i lodzie jak w kl. I-ej, ponadto próby lepienia bałwana, rzuty śnieżkami (na odległość), wzajemne wożenie się na saneczkach, próby jazdy na łyżwach, na nartach.

B. Ćwiczenia gimnastyczne tylko w formie zabawowej

Ćwiczenia porządkowe. Ustawienia podane dla kl. I-ej w różnych miejscach, skrócenie czasu ich wykonywania. Wyznaczenie (kolorami) dwójek w rzędzie i szeregu. Kroki dostawne w przód, w bok — z dwurzędu chowanie się dwójek za jedynkami, z szeregu wyskakiwanie dwójek i doganianie ich skokiem lub krokiem przez jedynki. Odstępy — zwykły, wolny. Zwroty podskokami w stronę okna, drzwi itp. Mijanie się rzędów prawą stroną, rytmiczny marsz w miejscu z głośnym liczeniem lub klaskaniem.

Ćwiczenia kształtujące. Ćwiczenia kończyn górnych w siadzie skrzyżnym, klęcznym lub klęku jak w kl. I-ej, ponadto ruchy ramion prostych i zgiętych na przemian np. lot ptaka — skrzydła krótkie, długie, wiatrak (w siadzie klęcznym) — duży, mały, korbą — małe, duże koła itp., wznosy ramion na przemian wwyż — huśtawka.

Ćwiczenia kończyn dolnych, szybkie wykonywanie poznanych postaw, siadu skrzyżnego, klęcznego, klęku, rozkroku (rozkrok — podskokiem), rytmiczne wspięcia — huśtanie się na palcach, rytmiczne półprzysiady na całych stopach — sprężynowy pajacyk, tupanie ciche, głośne — grzmot, przysiad podparty — żabka, powstawanie z siadu skrzyżnego bez pomocy rąk.

Ćwiczenia szyi. W siadzie skrzyżnym, klęcznym ze skrzyżowanymi na piersiach rękami, ćwiczenia jak w klasie poprzedniej w różnych płaszczyznach (porcelanowy chińczyk, zegar, chorągiewka itp.) ze zwróceniem uwagi na poprawne ustawianie głowy, zwłaszcza przed i po wykonaniu ruchu.

Ćwiczenia tułowia. W płaszczyźnie strzałkowej — jak w kl. I-ej, utrudnione przez zmianę postawy wyjściowej, np. wbijanie gwoździ — w siadzie rozkrocznym, skłony w tył w leżeniu przodem — bez wsparcia łokciami, koci grzbiet — z siadu klęcznego podpartego itp. Ponadto w siadzie klęcznym ćwiczenia przygotowawcze do opadów, np. dzwony, ukłon japoński, mycie podłogi, pieski śpiące — pieski szczekające (w siadzie klęcznym podpartym) itp.

W płaszczyźnie czołowej — w dalszym ciągu w siadach (klęcznym na ławeczce) swobodne skłony, np. łódź na falach, łódź żaglowa, zegar z kukulką, drzewa na wietrze itp.

W płaszczyźnie poprzecznej — siadach skrzyżnych o nogach zgiętych, na ławeczce — kładzenie przedmiotu (woreczka, szarfy, piłeczki) poza sobą, wiosłowanie na kajaku, chorągiewka, oglądanie się poza siebie itp.

W płaszczyznach kombinowanych — w siadzie skrzyżnym — dotykanie uchem kolana, stopą czoła, przechodzenie pod nisko ustawioną przeszkodą, chodzenie na czworakach.

Ćwiczenia koordynacyjne. Ćwiczenia równoważne — wykonywanie jakiejś czynności w postawie jednonoż, np. bocian ogląda się, trzepoce skrzydłami, podnoszenie woreczka na stopie — winda itp., ponadto — szybkie obroty w miejscu (na wspięcia) — bąk, krok mierniczy (mierzenie stopami).

Ćwiczenia równoważne na przyrządach — swobodne przejście po ławeczce, desce ustawionej na małej wysokości (około 20 cm), przejście przez dziurawy most (z ławeczki na ławeczkę), zeskok na kamień (narysowany na ziemi), zjazd po ławeczce ustawionej skośnie (tylko w siadzie).

Ćwiczenia zwinności. Laleczka z ołowianą podstawą — jak w kl. I-ej, ale o większych wychyleniach — aż do padania na plecy, przewrót w przód lub przygotowanie do przewrotu jak w klasie pierwszej (zwrócić uwagę na ułożenie rąk — palcami w przód).

Ćwiczenia stosowane. Zwisy. Swobodne wstępowanie na drabinki, kratę, przeplotnię na dowolną wysokość, wchodzenie na wysoką górę, przechodzenie przez okno, kraty.

Skoki. Utrudnienie skoków klasy poprzedniej przez stopniowe zwiększanie odległości, doskonalenie zeskoku z ławeczki — doskok do przysiadu podpartego i szybki powrót do postawy podskokiem, z chwytem ławeczki, wyskoki na ławeczkę do przysiadu podpartego z postawy przodem (ławeczka wzdłuż) i bokiem.

C. Wycieczki

Wycieczki pieszce bez obciążenia.

Długość marszu do 4 km (w obie strony łącznie), czas trwania około 3—4 godzin, szybkość marszu dostosowana do najsłabszych. Podczas wycieczek należy przeprowadzać przede wszystkim te zabawy i ćwiczenia, których nie można z braku warunków przeprowadzić w godzinach lekcyjnych, ponadto zabawy w chowanego, poszukiwanie jakiegoś przedmiotu (np. czapki) schowanego w terenie.

Wyniki

Znajomość kilku nowych zabaw z różnych grup, szybkie i sprawne wykonywanie ustawień w szeregu, w rzędzie, w dwójkach, umiejętność rzucania i chwytania woreczków, umiejętność rzucania piłeczkami, umiejętność wybierania poprawnej postawy w poznanych siadach, w leżeniu (o rozluźnionych mięśniach), umiejętność powstawania z siadu skrzyżnego bez pomocy rąk.

Uwagi

W lekcjach, składających się, podobnie jak w klasie poprzedniej głównie z zabaw coraz częściej należy stosować ćwiczenia gimnastyczne (tylko w formie zabawowej), zwłaszcza poprawiające postawę. Ćwiczenia te powinny się znaleźć na każdej lekcji. Obok podtrzymywania naturalnej u dzieci ruchomości stawów oraz wyrabiania zręczności i odwagi, trzeba nauczyć dzieci przybierania postaw i wykonywania ruchów bez zbytecznego nadmiernego napięcia mięśni, bardziej zwracać uwagę na obszerność i miękkość ruchów niż na dokładność.

W sposobie prowadzenia lekcji nie ma zasadniczej różnicy w porównaniu z kl. I, w dalszym ciągu posługujemy się określeniami zrozumiałymi dla dzieci i poleceniami, a nie rozkazami czy komen-dami. Zarówno w doborze zabaw i ćwiczeń jak i w prowadzeniu lekcji należy przede wszystkim uwzględniać momenty wychowawcze. Wszelkie wycieczki szkolne należy wyzyskiwać w miarę możliwości dla celów wychowania fizycznego. Podane normy dla wycieczek (długość marszu, szybkość, czas trwania) powinny być bezwzględnie przestrzegane niezależnie od rodzaju wycieczki.

Z ćwiczeniami cielesnymi należy łączyć wskazania higieniczne (jak w kl. I).

KLASA III

RELIGIA

2 godziny tygodniowo.

Do czasu ogłoszenia nowych programów religii nauka odbywać się będzie na podstawie programów obowiązujących w r. szk. 1938/39.

JĘZYK POLSKI

8 godzin tygodniowo w pierwszym półroczu, 6 — w drugim.

Mówienie

Rodzaje ćwiczeń:

Rozmowy nauczyciela z dziećmi na różne tematy, wysunięte przez nauczyciela lub dzieci.

Samorzutne wypowiadanie się dzieci.

Zbiorowe i jednostkowe układanie opowiadań na podstawie przeżyć dzieci.

Zbiorowe i jednostkowe układanie opisów prostych przedmiotów na podstawie obserwacji.

Rozmowy na temat opowiadania nauczyciela (niekiedy w gwarze miejscowej, jeżeli nauczyciel dobrze nią włada).

Omawianie treści obrazów, nadawanie tytułów pojedynczym obrazkom i ich cyklom, układanie na ich tle opowiadań.

Pisanie

Rodzaje ćwiczeń:

Przepisywanie tekstów pisanych i drukowanych.

Pisanie z pamięci wyrazów i krótkich zdań.

Pisanie ze słuchu.

Podpisywanie cyklu obrazków łatwymi zdaniami.

Zbiorowe redagowanie i zapisywanie krótkich opowiadań.

Samodzielne krótkie opowiadania.

Zbiorowe redagowanie i zapisywanie opisów.

Samodzielne krótkie opisy.

Zbiorowe redagowanie listów do znajomych.

Material ortograficzny:

Spółgłoski dźwięczne na końcu wyrazów (*chleb*)

Pisownia grup spółgłoskowych, w których zachodzi utrata dźwięczności (*ławka*)

Ó wymieniające się z o.

Zakończenie — *ów*, — *ówka*, — *ówna*.

Najpospolitsze wyrazy z *rz* niewymiennym (*rzeka*).

Wielkie litery w nazwach najbliższych miejscowości i ulic oraz w nazwach świąt.

Najpospolitsze skróty: im., nr, ul.

Dzielenie wyrazów ze zbiegiem niejednakowych spółgłosek przy przenoszeniu.

Znaki przestankowe:

Użycie kropki, pytajnika, wykrzyknika.

Przecinek przy wyliczaniu.

Pismo:

Dalsze zaprawianie się do wyraźnego, kształtnego i czystego pisma.

Czytanie*Rodzaje ćwiczeń:*

Czytanie głośne i ciche krótkich, przystosowanych do psychiki dziecka opowiadań, opisów, podań, legend, baśni, bajek, zagadek itp. oraz odpowiednio dobranych wierszy z podręcznika, pismek, książek dla dzieci. Wspólne przeczytanie większej całości ze spisu lektury dziecięcej. Czytanie tekstów pisanych (np. na tablicy, w zeszycie kolegi, w liście).

Czytanie rolami.

Słuchanie czytania nauczyciela.

Przyzwyczajanie do samodzielnego czytania dzieci w domu.

Stopniowe opanowanie techniki poprawnego, wyraźnego i płynnego czytania.

Omawianie czytanek.

Swobodne wypowiedzianie się dzieci na temat czytanek.

Nawiązywanie treści czytanek do przeżyć dzieci, wynajdywanie w tekście momentów podobnych i różnych.

Wyodrębnianie postaci i zdarzeń, ustalanie kolejności zdarzeń.

Wydzielanie obrazów w tekście czytanki.

Zdawanie sprawy z momentów najciekawszych, „najładniejszych“, wynajdywanie i odczytywanie takich urywków.

Dłuższe wypowiedzi na podstawie lektury szkolnej i domowej.

Zestawianie treści z ilustracją.

Ilustrowanie czytanek rysunkami, wycinankami, ulepiankami oraz mimiką i ruchami dzieci.

W związku z mówieniem, pisanem i czytaniem

Cwiczenia słownikowe:

Dalsze wzbogacanie czynnego słownika ucznia.

Nazywanie przedmiotów, zjawisk, cech, czynności oraz stosunków przestrzennych i czasowych, związanych ze spostrzeżeniami i doświadczeniami dziecka.

Objaśnianie niezrozumiałych wyrazów i zwrotów, zastępowanie ich innymi.

Zestawianie przedmiotów o cechach kontrastowych i w związku z tym dobieranie wyrazów o znaczeniu przeciwnym (*wysoki* — *niski*, *tęgi* — *szczupty*).

Grupowanie wyrazów około określonych tematów (np. *deszcz*).

Ustalanie pochodzenia najłatwiej zbudowanych wyrazów (*stolarz* od *stół*, *wieśniak* od *wieś*).

Przyzwyczajanie dzieci do posługiwania się językiem ogólnopolskim.

Cwiczenia gramatyczne:

Praktyczne rozróżnianie zdań oznajmujących, pytających, wykrzyknikowych.

Wyodrębnianie w zdaniu pojedynczym grupy podmiotu i orzeczenia.

Praktyczne rozróżnianie rzeczownika z uwzględnieniem rodzaju i liczby, przymiotnika z uwzględnieniem rodzaju i liczby, czasownika z uwzględnieniem czasu i liczby.

Praktyczne rozróżnianie w związku z nauką pisania głoski i litery, samogłoski i spółgłoski, sylaby, czyli zgłoski.

Spółgłoski dźwięczne i bezdźwięczne, utrata dźwięczności na końcu wyrazu.

Wiersze:

Uczenie się na pamięć i wygłaszanie krótkich wierszy.

Ogólne wiadomości o książce, piśmiennictwie i stylu:

a) Książka i jej autor; tytuł książki, objętość oraz spis rzeczy. Wynajdywanie czytanek według spisu rzeczy. Gazetka szkolna i pisemka dla dzieci jako wydawnictwa.

b) Wyróżnianie w wypracowaniach dzieci opowiadań i opisów. Rozmowa w życiu a dialog w utworze.

c) Wyszukiwanie „najładniejszych“ zdań, zwrotów, urywków. Wybieranie „najładniejszych“ zdań spośród zgłoszonych przez dzieci przy ćwiczeniach redakcyjnych i słownikowych.

d) Utwory wierszowane i niewierszowane, zwrotka albo strofa. Wierszyki w mowie potocznej: rymowanki, zagadki i przysłowia.

Tematyka:

Obrazy z życia dziecka w danym środowisku (dom, szkoła, miejscowość).

Obrazy z życia i pracy naszej miejscowości, powiatu (w ośrodkach rolniczych, przemysłowych, handlowych, np. w młynie, w fabryce, w gospodarstwie hodowlanym, rolniczym, na targu, w spółdzielni itd.).

Życie i zwyczaje okolicznego ludu. Obrazy pracy dzieci i dorosłych.

Wieś i miasto. Formy i konieczność współdziałania tych środowisk.

Najważniejsze wydarzenia z bieżącego życia Polski.

Wspomnienia z niedalekiej przeszłości. Pamiątki z niedawnej i dawniejszej przeszłości w naszej okolicy.

Podania historyczne: Krak, Wanda, Lech, Popieł, Piast.

Obrazy z życia i pracy instytucji samorządowych, społecznych, państwowych w naszej miejscowości (szkoła, gmina, poczta, stacja kolejowa, świetlica, biblioteka itp.).

Zdrowotność w naszej okolicy.

Lektura uzupełniająca

Konopnicka: „O sierotce Marysi“.

Broniewska: „Historia toczonego dziadka i malowanej babki“.

Zarembina: „Rzemieślniczek — wędrowniczek“.

Kossak Szczucka: „Kłopoty Kasperka goreckiego skrzata“.

Porazińska: „Historia majstra Lepigliny“.

Wyniki nauczania

Uczeń nabywa umiejętności wypowiadania się łatwymi zdaniami na tematy przystosowane do jego rozwoju umysłowego. Pisze łatwe, ułożone przez klasę lub siebie zdania. Czyta wyraźnie, głośno z uwzględnieniem znaków przestankowych. Odróżnia praktycznie zdanie i jego zasadniczą budowę, odróżnia nazwy przedmiotów od nazw cech i czynności.

GEOGRAFIA ŁĄCZNIE Z NAUKĄ O PRZYRODZIE

4 godziny tygodniowo.

Jesień (przyroda)

Rozpoznawanie pospolitych roślin ozdobnych w najbliższym otoczeniu szkoły, np. petunia, nasturcja, malwa, fasola czerwona, i paru chwastów, np. tasznik, lnica. Rozróżnianie części tych roślin: korzeń, łodyga, liść, kwiat, owoc, nasienie. Przekwitanie tych roślin, powstawanie owoców ze słupka. Owoce jadalne: śliwka (pestkowiec), borówka, pomidor (jagoda). Pojęcie o *owocach soczystych* w odróżnieniu od *suchych* (strąka fasoli, łuszczyny tasznika) poznanych wyżej. Wyróżnianie nasion w owocach.

Rozpoznawanie drzew owocowych po liściach i owocach. Tegoroczny urodzaj owoców, co na ten urodzaj wpłynęło (pogoda, szkodniki, poziom uprawy i pielęgnacji itp.). Różnica pomiędzy owocami drzew dziko rosnących a tych samych hodowanych (śliwa, jabłoń, grusza); najważniejsze szkodniki drzew owocowych: zwójka owocówka, namiotnik, prządka pierścieniówka (bez przeobrażeń). Prace związane z zabezpieczeniem drzew i owoców przed szkodnikami. Przechowywanie owoców w ciągu zimy. Wskazówki higieniczne związane ze spożywaniem surowych owoców. Znaczenie odżywcze owoców.

Kilka drzew z otoczenia najbliższego szkoły, np. robinia (akacja), klon (albo jesion), kasztanowiec, sosna (świerk) lub inne, zależnie od miejscowości; rozróżnianie tych drzew po liściach i po owocach. Podział drzew na *liściaste* i *iglaste*. Parę pospolitych krzewów, np. śnieguliczka, bez czarny.

Żółknięcie i opadanie liści oraz owocowanie poznanych drzew i krzewów. Zimowanie tych roślin: zabezpieczenie drzew i krzewów przez korę, przez pąki. *Drzewa, krzewy i rośliny jednoroczne*.

Rozsiewanie się owoców i nasion przez: 1) pęknięcie (strąk); 2) wiatr (skrzydłak klonu, jesionu, owoce mniszka); 3) zwierzęta. Wróbel, szczygieł; ptaki ziarnojady.

Zebranie wiadomości o owocu i o pospolitych roślinach z najbliższego otoczenia.

Pies, kot, koń krowa, owca, świnia, królik, mysz, szczur; obyczaje, postawa, ruchy i sposób odżywiania się.

Części ciała: głowa, tułów, nogi przednie i tylne. Stwierdzenie, że zwierzęta te posiadają kości (*kości*): pojęcie o *kregostupie, czaszce, kościach kończyn*. Zapoczątkowanie hodowli jednego z tych zwierząt (psa, kota albo prosięcia, królika, kozy). Korzyści z hodo-

wania bydła rasowego.*) Podział poznanych zwierząt na *mięsożerne* i *roślinozerne*. Młode tych ssaków, opieka rodzicielska.

Opieka człowieka nad chowanymi zwierzętami, ich pożywienie, konieczność zapewnienia im czystych i zdrowych pomieszczeń. Okolicznościowe wskazówki higieniczne związane z chorobami, które mogą szerzyć te zwierzęta. Korzyści, jakie przynoszą człowiekowi ssaki domowe: siła pociągowa, mięso, nabiał, tkaniny itd. Sprzedaż nabiału do miasta. Jak człowiek oswoił i nauczył się hodować zwierzęta.

Ptaki w zagrodzie: gołąb, kura, indyk — obyczaje, postawa, ruchy i sposób odżywiania się. Porównanie z wróblem i szczygłem; ziarnojady. *Części ciała ptaka: głowa, tułów, nogi, skrzydła*. Stwierdzenie, że ptak również posiada kościec: *kregostup, czaszka, kości kończyn*. Kaczka, gęś: obyczaje tych ptaków i związane z tym szczegóły budowy zewnętrznej. Korzyści, jakie człowiek czerpie z chowu ptaków domowych, zwłaszcza drobiu rasowego: sprzedaż jaj i drobiu do miasta. Oswojenie i hodowla ptaków. Hodowla (nieobowiązkowa) jednego z ptaków domowych.

Zebranie wiadomości o poznanych ssakach i ptakach. Wprowadzenie do rozróżniania tych pojęć.

Zima (geografia)

1. Obserwacje widnokregu i jego zmian podczas marszu.
2. Obserwacje miejsca wschodu i zachodu słońca oraz wysokości jego w południe nad widnokregiem a także obliczenia długości dnia około 21. III., 22. VI., 23. IX., 22. XII.
3. Orientowanie się w kierunku według słońca. Oznaczanie kierunku wiatru.
4. Orientowanie się w *odległościach* przez wymierzanie metrem, krokami oraz ocena „na oko” różnych odległości w klasie i na otwartej przestrzeni.
5. Poznanie dzielnicy, w której mieści się szkoła, godnych uwagi budynków i instytucji w tej dzielnicy, różnic w wyglądzie i materiale budowlanym domów. Zajęcia ludności w najbliższej okolicy.
6. Drogi we wsi i mieście. Rozróżnianie i porównywanie różnych dróg: ścieżka, droga polna, szosa. Oznaczenie kierunku dróg ważniejszych w okolicy. Znaki orientacyjne przy drogach. Utrzymywanie i naprawianie dróg. Praca kamieniarza. Znaczenie drzew przydrożnych. Sposoby lokomocji spotykane na drogach. Stacja kolei żelaznej. Pociągi towarowe i osobowe.

*) Hodowla ta trwać może przez cały okres nauki w szkole, a więc 3—6 lat i dłużej.

7. Obserwacje nierówności terenu: góra, wzgórze, równina; różnicowanie wierzchołka, podnóża góry lub wzgórza i pochylenia zboczy.

8. Obserwacje strugi po deszczu, strumyka, potoku lub rzeki: koryto, nurt, brzeg prawy i lewy, wysoki i niski, kierunek biegu rzeki i szybkość prądu: podmywanie brzegów i nanoszenie piasku, mielizny. Kąpiele. Zużytkowanie spadku wody (młyn, tartak). Studnie. Znaczenie wody w gospodarce.

9. Obserwacje wód stojących (stawu lub jeziora), brzegi, wyspy, półwyspy, zatoki.

10. Obserwacje zmian zachodzących w pogodzie i notowanie jej przebiegu w ciągu miesiąca (jesiennego, zimowego i wiosennego) przy pomocy „obrazkowego” kalendarza pogody.

11. Zbiorowiska roślinne, występujące w okolicy: las, łąka, pastwiska, ziemie orne, nieużytki.

12. Miejscowości dalsze znane dzieciom, ich nazwy, odległości. Najbliższe miasto i wieś. Określenie położenia względem szkół (kierunek).

13. Sklepy, jarmarki. Wymiana produktów.

14. Najważniejsze instytucje użyteczności publicznej.

Wyniki nauczania

Praktyczne orientowanie się w najbliższym otoczeniu. Znajomość głównych (4) kierunków. Umiejętność nazywania i różnicowania elementów krajobrazu najbliższej okolicy (góra, wzgórze, równina, wody płynące i stojące). Umiejętność nazywania i różnicowania stanów pogody. Znajomość głównych zajęć człowieka i użyteczności ważniejszych instytucji w środowisku.

Wiosna (przyroda)

Zmiany w pogodzie na wiosnę; roztopy. Przylot ptaków, wicie gniazd. Jaskółka i sposób odżywiania się (porównanie z wróblem). Pojęcie o *ptakach owadożernych*. Pokrycie ciała ptaków, przystosowanie do lotu. Przeloty ptaków. Bocian.

Budowa gniazd. Wysiadywanie jaj przez ptaki, opieka rodzicielska ptaków. Sztuczne wylęgarnie. Zebranie wiadomości o ptakach. Ustalenie pojęć: *ptak* a *ssak*.

Zmiany w świecie roślin na wiosnę. Kielkowanie *nasion*, np. grochu, fasoli (bobu), słonecznika, kasztanowca, klonu, dębu, a także ziarn zboża kukurydzy albo pszenicy. Obserwacje w terenie i w pracowni szkolnej. *Zapoczątkowanie hodowli fasoli od nasienia*

do nasienia oraz marchwi albo cebuli. Hodowla klonika (lub kasztanowca, dębu). Budowa nasienia, zapasy w nasieniu. Przebieg kiełkowania. Ukazywanie się *korzonka*, *lodyżki* i *pączka*. Dalszy rozwój roślinek.

Korzeń, jego najważniejsze postaci (na okazach klonika, lebiody lub in.): korzeń główny, korzenie boczne, korzeń nie rozgałęziony (osiowy), korzeń rozgałęziony. Czynności korzenia: utrzymywanie rośliny w ziemi, pobieranie pokarmów — na przykładzie kiełkujących roślin oraz świeżych, wykopanych z gleby okazów.

Wiosenne prace na roli i na działce w ogrodzie szkolnym. Gleby: wyróżnianie piasku, gliny i próchnicy; przepuszczalność piasku dla wody, nieprzepuszczalność gliny. Gleby piaszczyste, gliniaste (i wapienne), gleby przepuszczalne i nieprzepuszczalne. Gleby bardziej i mniej urodzajne. Wyjaławianie się gleby, jej nawożenie. Znaczenie wody i powietrza w glebie, drenowanie pól i łąk.

Zebranie wiadomości o korzeniu i glebie.

Zmiany zachodzące w drzewach: rozwój pąków, kwitnienie. Budowa i rozwój pąków kasztanowca, porównanie z poznanymi wyżej pączkami kiełkujących roślin: wyrastanie z nich pędów. Stwierdzenie, że *pąk jest pędem*. Podział pąków na liściaste i kwiatowe.

Rozwijanie się pąków kwiatowych: obserwacje drzew owocowych w czasie ich zakwitania. Na przykładzie wiśni, śliwy lub tarniny (tulipana) rozróżnianie w kwiecie: *kielicha*, *korony*, *pręcików*, *słupka*. Zapylenie kwiatów przez owady. Obserwacja stopniowego powstawania owoców i nasion.

Dalszy ciąg hodowli fasoli na działce, w ogrodzie szkolnym lub na balkonie.

Pojawianie się masowe *owadów*. Mucha domowa: przenoszenie zarazków, konieczność zabezpieczenia pożywienia przed muchami; składanie jaj w mięsie przez muchę plujkę. Stwierdzenie, że *owad nie posiada kości (kośćca)*. Części ciała owadów. *głowa*, *tułów*, *odwłok*, *nóżki*, *skrzydelka*. Owady w niechłujnych mieszkaniach i pasożyty zewnętrzne człowieka (bez opisu budowy). Walka człowieka z tymi owadami. Sposoby zapobiegania i tępienia.

W zakresie pojęć: Rozszerzenie pojęć: *ssak* — *ptak* — *owad*. Przygotowanie do pojęć: *kręgowiec*, *bezkęgowiec*.

Zadania wakacyjne: a) d. c. hodowli fasoli od nasienia do nasienia, b) hodowla marchwi (cebuli), c) hodowla klonika, dalszy ciąg hodowli jednego z wymienionych wyżej ssaków domowych (i ptaka).

ARYTMETYKA

5 godzin tygodniowo.

1. Numeracja i działania na liczbach do 10.000 w rachunku pamięciowym. Opracowanie numeracji słownej i piśmiennej w zakresie 10.000. Pisanie liczebników słowami.

Dodawanie pamięciowe z ograniczeniem do przypadków, w których oba składniki mają razem co najwyżej pięć cyfr wartościowych.

Odejmowanie pamięciowe z ograniczeniem do przypadków, w których dwie liczby mają razem co najwyżej pięć cyfr wartościowych.

Powtórzenie i ugruntowanie zwykłej tabeli mnożenia. Mnożenie pamięciowe pełnych dziesiątek przez liczbę jednocyfrową (dziesiątkowa tabela mnożenia).

Dzielenie w zakresie zwykłej tabeli mnożenia. Dzielenie pamięciowe liczb dwucyfrowych przez jednocyfrowe i dwucyfrowe w łatwych przypadkach. Dzielenie pamięciowe w zakresie dziesiątkowej tabeli mnożenia.

Wprowadzenie dzielenia z resztą. Sprawdzanie dzielenia z resztą.

Łączenie działań w jednym zapisie, użycie nawiasów; kolejność wykonywania działań. Zapis rozwiązywania zadania w postaci wzoru.

Obliczenia w tuzinach, mendlach i kopach.

Działania na wyrażeniach dwumianowanych ze zł i gr.

Zliczanie pieniędzy, płacenie i wydawanie reszty. Cena, wartość towaru i ilość towaru. Ważenie i odważanie w kilogramach i dekagramach. Litry. Łatwe obliczenia kalendarzowe i zegarowe w rachunku pamięciowym.

2. Piśmienne sposoby działań na liczbach w zakresie 10.000. Piśmienny sposób odejmowania. Sprawdzanie odejmowania przez dodawanie. Piśmienny sposób mnożenia przez liczby jednocyfrowe.

Piśmienny sposób dzielenia przez liczby jednocyfrowe.

Sprawdzanie dzielenia przez mnożenie.

Zapisywanie wpływów i wydatków w rubrykach. Piśmienne sposoby działań na liczbach dwumianowanych.

3. Odcinki, prostokąty i koło.

Odcinki, kreślenie, mierzenie i odmierzanie odcinków w centymetrach i milimetrach.

Wprowadzenie kąta prostego przy pomocy dwukrotnie zgiętej kartki papieru. Kreślenie prostokąta i kwadratu. Kreślenie okręgu i wycinanie koła. Mierzenie średnicy koła.

4. Pierwsze wiadomości o ułamkach.

Podział koła na połowy, ćwiartki i części ósme. Wprowadzenie ułamków o mianownikach 2, 4, 8. Zamiana całości na połówki, ćwiartki i ósme części i odwrotnie; zamiana połówek na ćwiartki i części ósme, zamiana ćwiartek na części ósme i odwrotnie. Dodawanie i odejmowanie ułamków o mianownikach 2, 4, 8.

Wyniki nauczania

Znajomość numeracji do 10.000.

Biegłość w pamięciowym wykonywaniu dodawania i odejmowania liczb w zakresie 100.

Biegłość w wykonywaniu mnożenia i dzielenia w zakresie tabeli mnożenia.

Umiejętność wykonywania mnożenia i dzielenia liczby dwucyfrowej przez jednocyfrową.

Umiejętność piśmiennego wykonywania dodawania i odejmowania liczb w zakresie 10.000 oraz mnożenia i dzielenia takich liczb przez liczbę jednocyfrową.

Praktyczna znajomość jednostek miar długości: metr, centymetr, milimetr.

Praktyczna znajomość kilograma, dekagrama i litra.

RYSUNEK

2 godziny tygodniowo.

Rysunek z wyobraźni

Ilustrowanie zabaw i zajęć dzieci oraz ludzi dorosłych poza szkołą i domem (prace ludzi w środowisku i udział w tym dziecka): Praca w ogrodzie, polu oraz warsztatach rzemieślniczych. Tematy są związane z lekcjami języka polskiego.

Rysunek poobserwacyjny

Rysowanie z pokazu i pamięci. Na podstawie obserwacji samodzielnej lub kierowanej rysowanie przedmiotów użytkowych i tworów natury z uwypatnieniem zasadniczego kształtu całości oraz części składowych przedmiotu. Zakładanie rysunków kolorem zbliżonym do koloru przedmiotu przy użyciu farb akwarelowych.

Przykłady tematów z pokazu: narzędzia pracy, piły ramowe, piłki ręczne stolarskie, młotki, knypel (pałka), wałek do ciasta, tarka, młynek do kawy itp. oraz łatwe zabawki.

Wyniki nauczania

Wypowiadanie się ilustracyjne schematem bardziej dojrzałym, podkreślającym zasadnicze proporcje i główne części składowe przedmiotu. Opisywanie dwuwymiarowe z pokazu i pamięci przedmiotów użytkowych i tworów natury, z podkreśleniem podstawowego kształtu konstrukcyjnego i symetrii oraz z wykazaniem różnic wielkości w całym przedmiocie i w jego poszczególnych częściach. Zakładanie farbą akwarelową większych płaszczyzn. Zapoznanie się praktyczne z dużym alfabetem pisma klasycznego (antykwą).

PRACE RĘCZNE

2 godziny tygodniowo.

A. Swobodne wypowiadanie się w różnych materiałach

W klasie tej w związku z poszerzeniem się widnokręgu myślowego oraz zmianą zainteresowań dziecka, w korelacji z lekcjami języka polskiego oraz nauki rysunku, dział ten nabierze pełniejszego wyrazu plastycznego wypowiadania się w różnych materiałach. Schemat, którym dziecko w dalszym ciągu operuje, będzie dojrzałszy i bardziej konstrukcyjny, a prace bardziej dokładnie wykonane.

Prócz materiałów, które dziecko poznało w klasach młodszych, dojdą: tektura falista i karton różnokolorowy (dekoracyjny).

Przykłady tematów: Szopka z kukiełkami, budynki gospodarskie i gospodarstwo domowe (zagroda), zwierzęta i ptactwo domowe, klasa, pokój, środki lokomocji, las, sad, ogród itd.

B. Wstępne prace rękodzielnicze

Obejmują a) prace z materiałów papierniczych lub koszykarstwo,

b). szycie.

a) *Prace z papieru i kartonu* obejmują bardziej dokładne wykonywanie całego szeregu składanek z papieru oraz drobnych przedmiotów z kartonu bez klejenia. *Przykłady:* pudełeczka składane z kartonu, odkryte, ramki, pudełka z nakrywkami składane, portmonetki, kubki, latarki itp.

Gdzie nie ma warunków do prowadzenia robót z papieru i kartonu, tam należy wprowadzić roboty ze słomy, sitowia i rogożyny.

Przykłady tematów: Warkocze do obijania drzwi, małe wycieraczki do obuwia, pantofle nocne, podstawki stołowe pod naczyńia o formie krążków i kwadratów. Ponadto z wiosną mogą dzieci wykonywać z dzikiego bzu lub ciętej wierzby: fujarki, piszczałki, sikawki itp.

Materiały wymienione w klasie I i II mają i w tej klasie zastosowanie, ponadto: słoma, sitowie, rogożyna, gałązki wierzby i bzu dzikiego.

Narzędzia: Do poznanych już dochodzą węgielnice żelazne.

Wyniki nauczania

Umiejętność cięcia nożem papieru i kartonu, przy zastosowaniu węgielnicy. Umiejętność narysowania kąta prostego przy zastosowaniu węgielnicy. Umiejętność sklejania papieru oraz kartonu.

b) Technika szycia obowiązkowa dla dziewcząt i chłopców.

Materiały: surówka, perkal, półpłótno i płótno.

Narzędzia: igły, napastrki, nożyczki, taśmy centymetrowe.

Szycie: Obrębianie chustki do nosa, ręcznika, serwetki. Szycie (przez dziewczynki) ubiorów dla lalek, poduszek, poszewek, kołderek itp. (z prostokątów). Dla chłopców — robota pilek do zabawy. Przyszywanie guzików i wieszadeł.

Przy wykonywaniu powyższych robót uczniowie i uczennice zapoznają się ze ściegami zasadniczymi: przed igłą, za igłą, stebnowką ręczną, ściegiem obrębkowym oraz ze szwem pojedynczym i obrzucaniem brzegów.

Wyniki nauczania

Umiejętność przyszywania guzika i wieszadła. Znajomość ściegów zasadniczych i szwów, wymienionych w materiale nauczania.

SPIEW

2 godziny tygodniowo.

Materiał nauczania

Pieśni jednogłosowe, niezbyt trudne w rytmie i melodii, nie przekraczające przeciętnej skali głosu dzieci w tej klasie (od „c” jednokreślnego do „e” dwukreślnego), dostosowane do zainteres-

sowań tego wieku i związane z życiem dziecka w szkole i poza szkołą, z włączeniem Hymnu Państwowego: „Jeszcze Polska nie zginęła“.

Przy opracowywaniu i wykonywaniu pieśni należy dbać o dostatecznie głęboki i spokojny wdech we właściwych miejscach pieśni, przestrzegać należytego otwierania ust przy śpiewaniu samogłosek, stosować bardziej urozmaicone cieniowanie z uwzględnieniem co najmniej następujących odcieni: *mezzoforte*, *piano* i *forte* = mocno oraz konieczne zmiany szybkości.

W bezpośrednim związku z opracowywaniem pieśni, jako środki pomocnicze do ich poprawnego wykonywania, winno być stosowane okolicznościowo, w miarę potrzeby: rozpoznawanie w pieśniach dwu-, trój- i czteromiaru, liczenie dźwięków, przypadających na jedną miarę taktową, taktowanie w dwu- trój- i czteromiarze, określanie przy pomocy słowa, gestu lub rysunku linii melodyjnej pieśni, rozpoznawanie i śpiewanie gamy majorowej oraz trójdźwięku majorowego wznoszącego się i opadającego na pierwszym stopniu gamy, odtwarzanie tonów tego trójdźwięku.

Wyniki nauczania

Przyswojenie co najmniej 15 niezbyt trudnych pieśni jedno- głosowych z włączeniem Hymnu Państwowego: „Jeszcze Polska nie zginęła“, śpiewanych z wyraźną wymową, poprawną rytmiką i czystą intonacją z zastosowaniem przynajmniej trzech odcieni dynamicznych: *mf*, *p* i *f*.

WYCHOWANIE FIZYCZNE

2 godziny tygodniowo.

Materiał ćwiczebny

A. Zabawy

Zabawy ze śpiewem i zabawy taneczne. Przykłady: ogroduszek, kot, myszy i szczury, marsz dzieci, karuzela, szewczyk, chinka, taniec pajaców.

Zabawy orientacyjno-porządkowe, jak wartownik, pisanie liter i wyrazów, ruch uliczny, stado owiec.

Zabawy na czworakach, jak zajaczki w kapuście, psy i koty, brytany i jelen, toczenie dużej piłki głową.

Zabawy bieżne — dalsze odmiany stosowanych w klasach poprzednich, jak np. chiński mur, berek zwykły, kukułka, lis, pastuszek i gęsi, wyścigi par, wyścigi numerów, natarcie.

Zabawy rzutne — głównie wyrabiające celność rzutu. Przykłady: piłka (duża) w półkolu, rzucanka, obijany w kole, piłka wzwyż, rzut do tarczy, ciąg przepiórek (z jednym strzelcem), bombardowanie.

Zabawy skoczne uwzględniające reagowanie skokiem na bodźce wzrokowe — przygotowawcza forma szczura (szczur tylko wskazuje kto ma wykonać podskok; koło luźne o promieniu większym niż długość sznura, którym kręci nauczyciel), przygotowawcze ćwiczenia do skoków ponad wywijadło. Ponadto przygotowanie do skoków mieszanych — swobodne skoki zajączków.

Zabawy na śniegu i lodzie, jak lepienie bałwana, rozbijanie bałwana śnieżkami, zjazdy na sankach z małych pochyłości (bez zakrętów).

B. Ćwiczenia gimnastyczne

Ćwiczenia porządkowe:

Zbiórki w rzędzie, w dwurzędzie, w szeregu, zwroty podskokami (w lewo, w prawo), tworzenie dwuszeru z dwurzędu, odliczanie do dwóch, tworzenie czwórek z dwójek (dwójki oznaczone kolorami). Kroki dostawne w różnych kierunkach, tworzenie kolumny ćwiczebnej z dwuszeru (jedyński krok w przód), zatrzymywanie się na komendę (czoło stój).

Ćwiczenia kształtujące.

Ćwiczenia kończyn górnych. W siadzie krzyżnym lub kłęcznym przeważnie w formie zabawowej, wznosy, wymachy w bok, wzwyż (bokiem lub przodem), skurcz ramion, krążenie ramionami skurczonymi i prostymi, wyprosty i rzuty na przemian lub oburącz w bok, wzwyż. Położenie ramion (w bok, wzwyż, skurcz ramion itp.) nie należy wytrzymywać ani precyzować. Przykłady ćwiczeń: pajac — kolejno wznos ramienia w bok, to samo — wznos obu ramion, uderzenie palcami o podłogę — kłasnienie nad głową, uderzanie palcami o podłogę i barki na przemian, uderzanie palcami o kolana — o barki z jednoczesnym krążeniem, uderzanie palcami o podłogę, po czym ramiona w bok z jednoczesnym krążeniem, boksowanie — rzuty na przemian rąk itp.

Ćwiczenia kończyn dolnych. Doskonalenie przysiadu podpartego o nogach zwartych do wspięć, podskoków, podskokami rozkroki, postawy kroczone (bez wytrzymywania); podskoki w przysiadzie — wyłącznie w formie zabawowej np. chód kruka, służenie psa); podskoki z klaskaniem, z uderzeniem rękami o uda, z ćwierć obrotami.

Ćwiczenia szyi. Jak w kl. II, ponadto bezwładny skłon głowy w przód i powolny wyprost (jak najwyżej).

Ćwiczenia tułowia (przeważnie w formie zabawowej). W płaszczyźnie strzałkowej skłony w przód w siadzie skrzyżnym, kłęcznym, np. diabełek w skrzyneczce, nurkowanie kaczki, pokłony krasnoludków, dotykanie czołem podłogi, kolan; w rozkroku — pranie bielizny na pralce, dotykanie kostek, podłogi; w leżeniu przodem — skłony w tył z łatwymi ruchami rąk, np. z klaśnięciem przed twarzą, z przykładaniem rąk do głowy (patrzenie pod słońce, Indianie); dalsze formy przygotowawcze do opadów, np. w siadach — dzwon (bim bam), jazda drezyną, wiosłowanie, w leżeniu tyłem — kolejne skurcze nóg (pociąganie ręką za kolano), skurcze obu nóg (z przyciąganiem rękami kolan do piersi), z leżenia tyłem przejście do siadu skurczem i wyprostem nóg (z pomocą rąk).

W płaszczyźnie czołowej — w kłęku zwartym i rozkrocznym ćwiczenia przerabiane w klasach poprzednich w siadach.

W płaszczyźnie poprzecznej — w siadach, w kłęku, skręty z luźnymi wymachami ramion w formie zabawowej, np. łapanie muchy, wskazywanie ptaka na drzewie, poruszanie gałęziami drzew na wietrze itp.

W płaszczyznach kombinowanych — chodzenie na czworakach, przechodzenie pod przeszkodą nisko ustawioną, w dwójkach na wprost trzymając się za ręce, obroty itp.

Ćwiczenia koordynacyjne:

Ćwiczenia równoważne — wykonywanie jakiejś czynności wymagającej dłuższego wytrzymania postawy na jednej nodze, np. podrzucanie woreczka ułożonego na stopie, pisanie w powietrzu stopą liter, liczb, w stanie jednonóż — rzuty i chwytty piłeczki, zdejmowanie i wkładanie pantofla, bąk — obroty na jednej nodze.

Ćwiczenia równoważne na przyrządach. Przejście po ławeczce krokiem mierniczym, przejście z przekładaniem jakiegoś przedmiotu (woreczka, szarfy itp.) z jednej strony ławeczki, na drugą, przejście z przekraczaniem łatwej przeszkody, przejście w bok krokiem dostawnym itp., zjazd po ławeczce ustawionej skośnie (w siadzie), w dwójkach trzymając się za ręce, przejście po niskiej równoważni.

Ćwiczenia zwinności. Usiąść i wstać z pudełkiem od zapalek, krążkiem itp. na głowie, w siadzie skrzyżnym zwroty, w siadzie

rozkrocznym o nogach lekko zgiętych z chwytem za stopy, padanie w różnych kierunkach, w dalszym ciągu przygotowanie do przewrotu i przewrót w przód — tylko na miękkim podłożu (materac, trawa), zakończenie przewrotu podskokiem do postawy.

Ćwiczenia stosowane:

i Zwisy. Na drabinkach w postawach zwieszonych wykonywanie jakichś czynności (malarz, murarz, konduktor, strażak), przechodzenie po drabinkach; z postawy tyłem z chwytem ponad głową — krzeselko (wznos kolan do chwilowego zwisu), z półprzysiadu zwieszonego tyłem wyprost nóg i powrót, w postawie przodem chwyt na wysokości czoła i podskoki jak najwyżej (zagłądanie ponad trzymany szczebel), na małej wysokości przysiad zwieszony przodem obunóż (żaba) i jednonóż (sięganie nogą do podłogi).

Na kracie przeplot poziomy z pomocą nóg.

Chód i bieg. Ćwiczenia wyrabiające poczucie rytmu, np. marsz (początkowo w miejscu) z akcentowaniem pierwszego kroku (tupnięcie lub klaśnięcie), z liczeniem; marsz krokiem dostawnym z liczeniem: raz — dwa. Poza tym (w marszu, w miejscu) zwracanie uwagi na stawianie stopy od palców (chód konia rasowego).

Bieg — kłusem, galopem we wspięciu.

Skok. Doskonalenie formy w skokach klasy poprzedniej, ponadto skoki przez skakankę, wskakiwanie z odbicia jednonóż na ławeczkę (ustawioną wzdłuż), skrzynię (do wysokości kolan) do przysiadu podpartego, po czym przejście po przyrządzie i zeskok z odbicia jednonóż do przysiadu podpartego, zeskoki z drabinek (z wysokości do kolan) w tył, w bok; skok wzwyż przez sznur (z wysokości poniżej kolan) z odbicia jednonóż z rozbiegu około 2—3 mtr. Skoki zajęcze w formie zabawowej: przeskok zawrotny o nogach zgiętych przez ławeczkę (odbicie obunóż). Dorskoki obunóż zawsze do przysiadu podpartego.

C. Sporty i wycieczki

Pływanie. Ćwiczenia i zabawy w wodzie na głębokości do pasa — całkowite zanurzenie się, to samo z klaskaniem w dłonie ponad powierzchnią wody, przysiad podparty w wodzie i odrywanie od dna stóp, nurkowanie i wydobywanie piasku, kamyków. Leżenie na wodzie z pomocą współwiczających, w leżeniu na pływakach (z korka, sitowia, pęcherzy) ruchy naśladowujące płynącego

psa, z przysiadu kładzenie się na wznak z pomocą współwiczających. Skoki do wody na nogi z wysokości około 50 cm.

Łyżwiarstwo. Jazda na łyżwach w przód — zwracanie uwagi na prawidłowe ustawienie łyżwy i odpychanie się wewnętrzną krawędzią łyżwy.

Narciarstwo według załącznika.

Wycieczki o długości marszu około 5 km (w obie strony łącznie), czas trwania do 4 godzin. Podczas wycieczek poza ćwiczeniami i zabawami z podanego zasobu materiału zabawy w czaty, zgubę, wartownika itp.

Wyniki nauczania

Znajomość przynajmniej 10 nowych zabaw z różnych grup, sprawność w rzutach i chwytach piłeczki, sprawne wykonywanie zbiórek w podanych ustawieniach, umiejętność przybierania poprawnej postawy w staniu, siadzie i leżeniu, umiejętność wykonania poprawnego przysiadu podpartego o nogach zwartych; przejście po ławeczce krokiem mierniczym z zachowaniem poprawnej postawy.

Poprawne wykonanie przeskoaku zawrotnego (przez ławeczkę) o nogach zgiętych lecz zwartych.

Uwagi

W zależności od warunków w lekcjach mogą przeważać bądź zabawy, bądź ćwiczenia gimnastyczne, należy jednak w równej mierze uwzględniać jedno i drugie. W ćwiczeniach gimnastycznych w dalszym ciągu należy posługiwać się formą zabawową, a tylko w bardzo ograniczonym zakresie wprowadzać formę ścisłą oraz terminologię gimnastyczną i komendę. Należy wymagać staranności, ale nie precyzji w wykonywaniu ćwiczeń, ponieważ dzieci w tym okresie nie posiadają jeszcze dostatecznie rozwiniętej koordynacji nerwowo-mięśniowej. W doborze materiału dawać pierwszeństwo tym zabawom i ćwiczeniom, przy których jednocześnie wszystkie dzieci są czynne. W klasie tej rozpoczynamy systematyczną naukę pływania, narciarstwa i łyżwiarstwa, musi to być jednak robione wyłącznie w formie zabawowej.

Dzieci nie znoszą i nie rozumieją analitycznych fragmentów ruchowych, należy więc ograniczyć się do objaśnienia lub najlepiej pokazania właściwego ruchu i zostawić względną swobodę w sposobie wykonywania, nie żądając nadmiernej dokładności. Nie wolno jednak zaniedbywać wyrabiania w dzieciach karność

i wymagania posłuchu, co obok znaczenia pod względem ogólnowychowawczym jest podstawowym warunkiem zapewnienia dzieciom bezpieczeństwa podczas ćwiczeń. W pierwszym rzędzie należy nauczyć dzieci, by na sygnał czy rozkaz „stój“, „dość“ bezzwłocznie przerywały ćwiczenia i wykonywały polecenia nauczyciela. Szczególną opieką należy otoczyć dzieci słabsze, lękliwe, których pod żadnym pozorem nie wolno zmuszać (np. wypychać do wody), lecz z wyrozumiałością i cierpliwością zachęcać i stopniowo ośmielać, stawiając odpowiednio zmniejszone wymagania.

KLASA IV

RELIGIA

2 godziny tygodniowo.

Do czasu ogłoszenia nowych programów religii nauka odbywać się będzie na podstawie programów obowiązujących w r. szk. 1938/39.

JĘZYK POLSKI

8 godzin tygodniowo w pierwszym półroczu, 6 godzin w drugim.

Mówienie

Rodzaje ćwiczeń:

Rozmowy nauczyciela z dziećmi na tematy wysunięte przez nauczyciela lub dzieci.

Swobodne i samorzutne wypowiadanie się dzieci.

Zbiorowe i jednostkowe układanie opowiadań na podstawie przeżyć dzieci.

Zbiorowe i jednostkowe układanie opisów na podstawie obserwacji i wspomnień.

Zbiorowe i jednostkowe układanie sprawozdań.

Rozmowy na temat opowiadań nauczyciela (niekiedy w gwarze miejscowej, jeżeli nauczyciel dobrze nią włada).

Komponowanie fabuły na podstawie obrazka ilustrującego fragment pewnej akcji. Rozmowy na temat filmu, audycji radiowej.

Porządkowanie wypowiedzi dzieci jako przygotowanie do układania planu.

Pisanie

Rodzaje ćwiczeń:

Przepisywanie tekstów pisanych i drukowanych.

Pisanie z pamięci wyrazów i krótkich zdań.

Pisanie ze słuchu.

Zbiorowe układanie i zapisywanie krótkich opowiadań, opisów, sprawozdań albo fragmentów.

Samodzielne krótkie opowiadania.

Samodzielne krótkie opisy na podstawie obserwacji i wspomnień.

Listy do osób znajomych.

Zwracanie uwagi na kolejność i porządek poruszanych w wypracowaniach momentów treści (plan napisanego wypracowania).

Próby pisania do gazetki klasowej czy szkolnej.

Materiał ortograficzny:

Pisownia grup spółgłoskowych, w których zachodzi utrata dźwięczności (*nóżka*).

Ó niewymienne w często używanych wyrazach.

Rz niewymienne w często używanych wyrazach.

Rz po spółgłosce.

Cząstka — szy w stopniu wyższym i najwyższym w przyimotnikach.

Najczęściej używane wyrazy z *h* (*hałas*).

Wielkie litery w tytułach książek i czasopism, w nazwach geograficznych, historycznych i ze względów uczuciowych.

Dzielenie wyrazów przy przenoszeniu ze szczególnym uwzględnieniem wyrazów ze zbiegiem jednakowych spółgłosek (*sen y, lekki*).

Znaki przestankowe:

Użycie przecinka przy wyliczaniu.

Dwukropek.

Wykrzyknik.

Pismo:

Zaprawianie się przy wszystkich ćwiczeniach pisemnych do czystego, czytelnego i kształtnego pisma.

Czytanie

Rodzaje ćwiczeń:

Czytanie głośne i ciche krótkich, poprawnych pod względem formy, do psychiki dziecka przystosowanych opowiadań, opisów, obrazów historycznych, podań, legend, bajek, baśni itp. oraz odpowiednio dobranych wierszy z podręcznika, książek dla dzieci, pisemek itp.

Czytanie przez dzieci książek ze spisu lektury.

Czytanie tekstów pisanych (np. na tablicy, w zeszycie kolegi, listów).

Czytanie rolami.

Słuchanie czytania nauczyciela.

Przyzwyczajanie do samodzielnego czytania dzieci w domu.

Dalsze opanowywanie techniki wyrazistego, płynnego czytania.

Próby pięknego czytania.

Cmawianie czytanek:

Swobodne wypowiadanie się dzieci na temat czytanek.

Nawiązywanie treści czytanek do przeżyć dzieci.

Wyodrębnianie postaci, zdarzeń i obrazków.

Wyszukiwanie w znanych czytankach podobnych postaci i podobnych zdarzeń.

Wynajdywanie w utworze urywków treści, potrzebnych do omówienia postawionego zagadnienia.

Wyszukiwanie w tekście ustępów przedstawiających opis zewnętrzny osób działających oraz ich cech charakteru.

Dłuższe wypowiedzi na podstawie lektury.

Stopniowe przyzwyczajanie do samodzielnego ujmowania treści czytanych utworów.

Sprawozdanie z lektury domowej.

Zbiorowe i jednostkowe streszczanie czytanek.

Ilustrowanie czytanek, inscenizacja.

W związku z mówieniem, pisanem i czytaniem

Ćwiczenia słownikowe:

Nazywanie przedmiotów, zjawisk, cech i czynności oraz różnych odcieni stosunków przestrzennych i czasowych przy pomocy różnych form, np. określeń, porównań i przenośni.

Objaśnianie niezrozumiałych wyrazów i zwrotów, zastępowanie ich innymi.

Zestawianie przedmiotów o cechach kontrastowych i w związku z tym dobieranie wyrazów o znaczeniu przeciwnym.

Grupowanie wyrazów około określonego tematu.

Zestawianie wyrazów pokrewnych. Dalsze ćwiczenia w ustalaniu pochodzenia wyrazów (np. *ręcznik* — *ręka*).

Przyzwyczajanie dzieci do posługiwania się językiem ogólnopolskim.

Cwiczenia gramatyczne:

Zdania oznajmujące, pytające, rozkazujące, wykrzyknikowe.

Praktyczne rozpoznawanie podmiotu rozwiniętego, orzeczenia rozwiniętego, podmiotu zasadniczego, orzeczenia zasadniczego (bez definicji, lecz z użyciem właściwego terminu).

Określenia w zdaniu (bez podziału).

Rzeczownik: rodzaj, liczba, wyróżnianie i nazwy przypadków.

Przymiotnik: rodzaj, liczba, stopniowanie, wyróżnianie przypadków.

Rozpoznawanie liczebnika (bez podziału na grupy).

Czasownik: czasy, osoby, liczby, forma rodzajowa (*czytał, czytała, czytało*).

Rozpoznawanie przysłówka.

Odróżnianie wyrazów odmiennej i nieodmiennej.

Praktyczne wyróżnianie samogłosek i spółgłosek, spółgłosek twardych, miękkich, dźwięcznych, bezdźwięcznych.

Akcent wyrazowy.

Wiersze

Uczenie się na pamięć i wygłaszanie wierszy.

Ogólne wiadomości o książce, piśmiennictwie i stylu:

a) Jak powstała książka i jak do nas dotarła (autor, wydawca, drukarz, rok i miejsce wydania, księgarz i pojęcie nakładu).

Różnorodność form publikacji: plakat, ulotka, gazetka, czasopismo, książka.

Artykuły, ogłoszenia, ilustracje, kącik rozrywkowy w gazetach i czasopismach. Redakcja i administracja pisma.

Kult dla starych książek.

Książka jako środek poznania przeszłości.

Spis rzeczy: samodzielne wynajdywanie czytanek ze spisu rzeczy.

Umiejętność korzystania ze słownika ortograficznego.

b) Wyróżnianie w wypracowaniach dzieci i czytankach opowiadań i opisów; wyszukiwanie urywków opowiadających i opisowych.

c) Zwracanie uwagi przy ćwiczeniach słownikowych i wypracowaniach na dokładność i obrazowość języka. Wyszukiwanie w utworach „najładniejszych” urywków.

d) Utwory wierszowane i niewierszowane. Rym (ogólnie). Wyszukiwanie wyrazów rymujących się w wierszu. Rymowane czytanki.

Tematyka:

Obrazy z życia i współżycia dzieci w różnych środowiskach społecznych.

Przejawy życia danej miejscowości i okolicy (ludzie, rzeczy, prace, zajęcia, zabawy, zwyczaje i obyczaje). Osiągnięcia i braki naszego regionu, konieczność doskonalenia (oświata, motoryzacja, zdrowotność i inne sprawy).

Piękno i użyteczność pracy.

Konieczność współdziałania jednostek w zakresie kultury życia codziennego, społecznie użytecznych grup i środowisk. Równość wszystkich obywateli.

Najważniejsze wydarzenia z bieżącego życia Polski.

Pamiętki w okolicy: z przeszłości z uwzględnieniem lat 1939-45.

Wspomnienia zbrodni niemieckich. O czym mówią mogiły żołnierskie.

Obrazki historyczne, np.: Chrobry, Krzywousty, Władysław Jagiełło, Kazimierz Jagiellończyk, Zygmunt Stary, obrona Westerplatte i Warszawy 1939 r., walka z Niemcami w 1939—45 r.

Lektura uzupełniająca

Andersen: „Baśnie“.

Janowski: „Nasz plac“.

Korczak: „Józki, Jaśki i Franki“.

Orsza: „Na ziemi polskiej przed wielu laty“.

Porazińska: „Wesoła gromada“. „Jaś i Kasia“.

Wasilewska: „Pokój na poddaszu“.

Dwie z powyżej podanych książek winny być przeczytane ofgśno w klasie i omówione, inne zaś zalecone do samodzielnej lektury domowej ucznia.

Wyniki nauczania

Uczeń zdobywa stopniowo umiejętność wypowiadania się na interesujące tematy z życia bieżącego lub związane z lekturą. Píše łatwe wypracowania w formie opowiadania, opisu, listu. Czyta płynnie z uwzględnieniem treści logicznej i uczuciowej tekstu. Orientuje się w budowie zdania i znaczeniu wyrazów z użyciem odpowiedniej terminologii.

GEOGRAFIA I NAUKA O PRZYRODZIE

5 godzin tygodniowo.

Jesień (przyroda)

Zakończenie hodowli fasoli od nasienia do nasienia. Dalszy ciąg hodowli marchwi (cebuli) i kloniku (kasztanowca, dębu) w ogrodzie szkolnym.

Przegląd najpospolitszych warzyw — wyróżnianie części jadalnych:

- a) *korzenie* jadalne buraka, pietruszki, marchwi. Różne odmiany buraka i marchwi, gromadzenie zapasów przez roślinę, *cykl życia*;
- b) warzywa o owocach jadalnych: pomidor albo ogórek, fasola, bób;
- c) przykłady warzyw o pędach jadalnych:
 1. kapusta i jej odmiany, budowa główki, wyrastające z niej pędy kwiatowe, kwitnienie, owocowanie, główka kapusty jako przykład pędu (porównanie z pąkiem kasztanowca i innymi pąkami). Gąsienice na kapuście, motyl kapustnik — jego przeobrażenia;
 2. cebula: budowa, zapasy, cykl życia. Stwierdzenie, że cebula jest również pędem. — Bulwa ziemniaczana: zapasy, oczka-pączki, wyrastanie z nich pędów. Rozmnażanie ziemniaków za pomocą bulw. Cebula i bulwa jako przykłady pędów podziemnych. Podział pędów na *podziemne i nadziemne*.

Zestawienie warzyw o pędach i korzeniach jadalnych. Kapusta, cebula, ziemniak, burak, marchew (pietruszka) jako *rośliny dwuletnie*. Zapasy roślin dwuletnich, ich zużytkowanie przez roślinę i przez człowieka. Przegląd tych roślin w drugim roku ich życia.

Zestawienie roślin podług długowieczności: *jednoroczne* (ziola), *dwuletnie*, *trwałe* (krzewy, drzewa). Budowa pnia jako przykład łodygi zdrewniałej (porównanie z łodygą zieloną). Zimowanie poznanych roślin.

Zbiór warzyw, przechowywanie ich w ciągu zimy. Wskazówki higieniczne związane ze spożywaniem surowych warzyw. Skąd i dokąd przewożą warzywa z danej okolicy.

Jesienne prace w ogrodzie szkolnym i na polach. Mechaniczna uprawa roli, narzędzia używane w danej okolicy. Narzędzia używane do uprawy roli dawniej i dziś (np. socha, pług jedno- i wieloskibowy, traktor itp.).

Zebranie wiadomości o glebie i jej uprawie. Oziminy, opracowanie jednego gatunku zboża, rozpoznawanie części dojrzałego żyta lub pszenicy, ich znaczenie w życiu rośliny. Żdźbło jako przykład łodygi pustej. Rozpoznawanie gatunków zbóż krajowych po ziarnie i kłosach. Perz: rozmnażanie się kłącza, sposoby tępienia. Żdźbło i kłącze jako postaci *łodyg*. Len i jego zastosowanie.

Zebranie wiadomości o rozmaitych postaciach pędów.

Zima (geografia)

I. Wstępne wiadomości o planie i mapie

Ślad a plan. Rysowanie planów małych przedmiotów. Podziałka. Zaznajomienie z Wielkim i Małym Wozem oraz Gwiazdą Północną. Stwierdzenie ruchu sklepienia niebieskiego. Oznaczenie kierunku Pn — Pd według Gwiazdy Północnej. Konstrukcja prostego kompasu. Ćwiczenia w jego użyciu. Rysowanie planów klasy, mieszkania, podwórza lub boiska, ewentualnie ogrodu szkolnego. Szkic drogi ze szkoły do domu. Czytanie planu szkoły, planu wsi i miasta.

Plan dróg, rzek i osad w powiecie.

Rozszerzanie wiadomości o urządach państwowych i instytucjach społecznych na terenie powiatu.

Znajomość głównych krain Polski.

II. Obrazy terenu, przyrody, życia i pracy ludzi różnych krain Polski

Nad morzem. Droga wodną do morza. Bałtyk — nasze okno na świat. Życie rybaków. Zwiedzanie portu.

W górach. U źródeł Wisły. (Wycieczka na Babią Górę). (Podróż Dunajcem przez Pieniny). Na Śnieżce. Nad Morskim Okiem. Krajobraz górski. Życie górali. Uzdrowiska w górach.

W krainach przemysłowych Polski. W kryształowych grotach solnych w Wieliczce. W krainie ropy naftowej w Zagłębiu Krosieńskim. Wędrowka wśród dymiących kominów Śląska. W hucie żelaza. W kopalni węgla.

(Szlakiem węglowym do miasta - fabryki: Łodzi.)

(Wycieczka do Puszczy Jodłowej.)

Wśród jezior i moczarów mazurskich. (W Olsztynie, stolicy Warmii. W porcie rzeczny — Elblągu).

Wśród lasów. W borach tucholskich. W krainie żubrów w Białowieży. (Wśród wzgórz i łęgów Podlasia.)

W krainach pól uprawnych. We wsi wielkopolskiej. Wśród łąk Wyżyny Lubelskiej. (Lublin — ośrodek rolnictwa.)

Z życia wielkich miast. U grobu Piastów w Poznaniu. Na ziemiach odzyskanych: we Wrocławiu, nad Odrą i Nissą, na ziemi Lubuskiej.

W starych grodach obronnych: na Wawelu i na Jasnej Górze. W odradzającej się z ruin Warszawie.

Podróże po Polsce dawniej a dziś. Sposoby podróżowania dawniejsze a dzisiejsze. Z flisakami do Gdańska.

Przegląd na mapie większych rzek. Wisła z dopływami: Dunajcem, Sanem, Bugiem, Narwią, Pilicą. Odra z Nissą, Baryczą, Małopianą, Wartą i Notecią. W związku z siecią rzeczną umiejscowienie okolicy własnej i okolic poznanych. Przegląd ważniejszych miast: Warszawa, Kraków, Poznań, Częstochowa, Łódź, Lublin, Szczecin, Gdańsk, Gdynia, Olsztyn, Elbląg, Frombork, Toruń, Katowice, Wrocław, Opole. Nasi sąsiedzi.

Notowanie zjawisk fenologicznych.

(Tematy w nawiasach przeznaczone dla kl. V).

Wiosna (przyroda)

D. c. hodowli marchwi (cebuli) i klonika (kasztanowca, dębu) w ogrodzie szkolnym. Zwierzęta, związane z pracą człowieka na roli i towarzyszące człowiekowi w polu: wrona (kawka lub gawron, zależnie od występowania tych lub innych gatunków w okolicy); dżdżownice, pędrak chrabąszcza: próba porównania z dżdżownicą. Sprostowanie wielce rozpowszechnionej a błędnej nazwy „robak“ w odniesieniu do owadów. Kret; inne do wyboru, np. kuropatwa, zajęc, lis, kuna, sowa, mysz polna, jastrząb mysołów. Obyczaje i odżywianie się tych zwierząt oraz związane z tym szczegóły budowy zewnętrznej; stosunek tych zwierząt do gospodarki człowieka na roli. Podział poznanych zwierząt na *kręgowce* i *zwierzęta bezkręgowce*.

Przylot skowronka i obyczaje skowronka.

Pierwsze chwasty zjawiające się na polach i w ogrodach, rozróżnianie ich, obserwacja kwitnienia i owocowania, szkodliwość chwastów i sposoby tępienia. Rośliny lekarskie wśród chwastów (podbiał, tasznik, skrzyp, rdest ptasi i inne).

Rozwijanie się *liści* z pąków. Stwierdzenie, że pąki wyrastają w kątach liści. Liście roślin stanowisk suchych (np. jastrzębiec-kosmaczek, dziewanna, rozchodnik), roślin ceniolubnych (np. szczawik zajęczy, paproć), roślin wodnych. Parowanie liści (eksperyment). Obserwacja wydzielania pęcherzyków tlenu przez moczarkę na słońcu *jako przygotowanie do pojęcia o przyswajaniu*.*)

*) którego rozwinięcie nastąpi w kl. VI.

Zebranie wiadomości o narządach rośliny, ich najważniejszych postaciach, zależności postaci od środowiska, najważniejszych czynnościach, roli w życiu rośliny. *Korzeń, łodyga, liść, kwiat, owoc, nasienie. Cykl rozwoju rośliny kwiatowej czyli nasiennej.*

Pierwsze rośliny kwitnące na łąkach. Obserwacja nad zapylaniem przez owady. Pszczoła: najważniejsze części ciała, *obliczanie liczby nówek* (porównać z muchą). *Rozszerzenie pojęcia: owad.* Przeobrażenia pszczół i ustrój roju. Trzmiele, podobieństwo do pszczół, znaczenie dla zapylania roślin uprawnych (np. koniczyzny). Pierwsze motyle wiosenne i ich przeobrażenia (np. bielinek, cytrynek, pokrzywnik). Chrabąszcz: sposób życia, przeobrażenia. Biedronki i mszyce.

Zebranie wiadomości o poznanych w kl. III i IV owadach.

Zebranie i uzupełnienie wiadomości o roślinach uprawnych i wykorzystaniu ich w gospodarce człowieka, podział na: 1. zboża; 2. rośliny pastewne (owies, koniczyna); 3. warzywa; 4. rośliny dające włókna (len, konopie, bawełna); 5. rośliny dające budulec (sosna, jodła i inne); 6. drzewa owocowe. Nowe rośliny uprawne: soja, rośliny kauczukodajne. Kilka przykładów roślin dzikich o częściach jadalnych, roślin trujących: np. tzw. „wilcza jagoda“, bieluń, lulek, muchomor. Kilka przykładów aklimatyzacji roślin, wytwarzanie nowych odmian.

Zebranie wiadomości o poznanych zwierzętach, rozklasyfikowanie ich na ssaki, ptaki, owady.

Przegląd poznanych ssaków }
Przegląd poznanych ptaków } *ustalenie pojęcia „kregowiec“*
Przegląd poznanych owadów } *ustal. pojęcia „zwierzęta bezkręgowce“.*

Zebranie obserwacji dotyczących cyklu rozwojowego roślin (fasoli, marchwi lub in.) i zwierzęcia (np. ptaka). Przesadzenie drzewka hodowlanego na działce w ogrodzie szkolnym na inne uprawiane przez każdego ucznia (uczennicę) miejsce.

ARYTMETYKA Z GEOMETRIĄ

5 godzin tygodniowo.

1. Działania na liczbach całkowitych

Rozszerzenie numeracji słownej i piśmiennej na dowolne liczby całkowite; pisanie liczebników słowami.

Pełny układ metrycznych jednostek miar długości od kilometra do milimetra ze szczególnym uwzględnieniem jednostek używanych w praktyce. Metryczne jednostki wagi i pojemności.

Powtórzenie i utrwalenie dodawania i odejmowania w rachunku pamięciowym oraz piśmienny sposób wykonywania tych działań na rozszerzonym zakresie liczb. Przemienność sumy. Związki między liczbami w dodawaniu i odejmowaniu. Porównywanie różnicowe (o ile więcej, o ile mniej). Proste tabelki statystyczne.

Dodawanie i odejmowanie wyrażeń dwumianowanych z zamiennikiem 100 i 1000.

Mnożenie i dzielenie w rachunku pamięciowym. Mnożenie i dzielenie w rachunku piśmiennym. Przemienność iloczynu. Związki między liczbami w mnożeniu i dzieleniu. Rozdzielność mnożenia względem dodawania. Porównywanie ilorazowe (ile razy więcej, ile razy mniej).

Cechy podzielności liczb przez 2, 5, 4, 25, 9 i 3.

Mnożenie i dzielenie wyrażeń dwumianowanych.

Rachunek za towar i za wykonaną pracę.

2. Rozszerzenie wiadomości o ułamkach

Wprowadzenie ułamków na konkretach. Obliczanie ułamka danej wielkości i obliczanie wielkości na podstawie danego jej ułamka, gdy otrzymane wyniki wyrażą się liczbami całkowitymi. Ułamki właściwe i niewłaściwe. Liczba mieszana.

3. Wiadomości z geometrii. Skala, plan

Odcinek, linia prosta. Kąt prosty, ostry i rozwarty. Proste prostopadłe i proste równoległe. Prostokąt i jego szczególny przypadek — kwadrat. Obliczanie obwodu prostokąta i kwadratu.

Rysunek figury w pomniejszeniu (w skali 1 : 2, 1 : 3 itd.).

Rysunek figury w powiększeniu (w skali 2 : 1, 3 : 1 itd.).

Kreślenie figur w danej skali.

Plan w skali 1 : 10, 1 : 100, 1 : 1000. Kreślenie planu pokoju lub podwórka.

Wyniki nauczania

Biegłość w wykonaniu czterech działań sposobem piśmiennym w zakresie liczb do 10.000.000.

Znajomość metrycznego układu jednostek miar długości, jak również wagi i pojemności.

Znajomość związków zachodzących między liczbami w działaniach oraz rozumienie prawa przemienności i rozdzielczości.

Znajomość cech podzielności liczb przez 2, 5, 4, 25, 9 i 3.

Rozumienie rysunku w danej skali.

Umiejętność znajdowania ułamka danej wielkości i wielkości na podstawie danego jej ułamka, gdy otrzymane wyniki wyrażają się liczbami całkowitymi.

RYSUNEK

2 godziny tygodniowo.

Rysunek poobserwacyjny

Rysowanie z pokazu i pamięci, na podstawie obserwacji samodzielnej i kierowanej, przedmiotów użytkowych i tworów natury z uwypatnieniem zasadniczego kształtu, proporcji całości oraz części składowych przedmiotów.

Przy malowaniu akwarelą trafne dobranie zasadniczego koloru przedmiotu z uproszczeniem do poznanych sześciu kolorów.

Przykłady tematów:

- a) narzędzia pracy złożone z 2 i 3 części, np. strug stolarski — krótki i długi, klejce stolarskie, znacznik oraz piły ramowe, rysowane z większą liczbą szczegółów;
- b) hełm strażacki, toporek strażacki, dziagan itp.;
- c) sprzęty: kontuar sklepowy, szafa sklepowa.

Zwierzęta domowe: pies, kot, kogut, kaczka, ptaki, motyle; drzewa szpilkowe: świerk, sosna; liście drzew parkowych (np. dębu, klonu) i podobne jednoblaskowe; owoce i warzywa oparte o konstrukcję koła, kąta rozwartego i ostrego: cebula, burak ćwikłowy itp.

Rysunek z wyobraźni

Ilustrowanie scen zbiorowych ze środowiska dzieci oraz ważniejszych wydarzeń miejscowych, ponadto przygód podróżniczych.

Tematy: targ, zebrania gromadzkie lub Rady Narodowej, ludzie na dworcu kolejowym lub autobusowym, na przystanku tramwajowym, gaszenie pożaru. Wycieczka do lasu, zbieranie ziół leczniczych, sadzenie drzew, zbiórka książek, poprawianie drogi i mostów, nasza spółdzielnia itp. Tematy społeczne.

Ilustrowanie scen podróżniczych odczytanych z książek jako przygotowanie do wyjścia poza obręb środowiska.

W rysunku ilustracyjnym wystąpi intuicyjne ujmowanie trzeciego wymiaru, które należy podtrzymać.

Wyniki nauczania

Umiejętne ujmowanie graficzne dwuwymiarowe z pamięci i pokazu znanych przedmiotów otoczenia o kształtach bardziej złożonych. Dalsza wprawa w używaniu akwareli bez mieszania farb. Podpisywanie pismem opartym o konstrukcję koła, odcinka koła i prostej.

Użycie pisaka drewnianego. Schematyczne ujmowanie postaci człowieka i zwierzęcia rysunkiem bardziej poprawnym (w korelacji z pracami ręcznymi).

PRACE RĘCZNE

2 godziny tygodniowo.

A. Swobodne wypowiadanie się dziecka

realizowane przez użycie materiałów twardszych, którymi są: deszczyna i klejonka.

Prace te opierać się winny o samorzutne konstruowanie na tematy zadane, a będą to przede wszystkim zabawki.

Przykłady tematów: pajace, żołnierze, zwierzęta, wózki, koleжки, samolociki, samochody, wiatraki, młyny wodne itp. Tematy te korelują ściśle z tematami rysunkowymi oraz nauką języka polskiego. Prace mogą być po wykonaniu barwione anilinami lub farbami klejowymi.

B. Wstępne prace rękodzielnicze

a) Dalszy ciąg prac z kartonu: „składanek“, sklejanych pudełek, mebelków, ozdób choinkowych, lampionów, koszyczków itp.

W razie braku warunków do prowadzenia robót z kartonu, dalszy ciąg robót ze słomy, rogożyny i sitowia.

Przykłady tematów: wycieraczki ażurowe, maty na podłogę i do obijania drzwi, koszyki na obierzyny, kapelusz pastuszy, ramki, papucie na buty dla ochrony nóg od mrozu itp.

Narzędzia: Do poznanych w klasach młodszych dochodzą: młoteczki (200—250 gr), obciążki do gwoździ, lekkie piłki ręczne i ramowe (rozplatnica, odsadnica), świderki ręczne.

Materiały: karton, papier różnego gatunku, deszczyna i klejonka od 4 do 8 mm grubości, listewki drewniane, a w miarę potrzeby również materiały stosowane w klasach niższych.

Wyniki nauczania

Zapoznanie się praktyczne z użyciem piłki ręcznej i ramowej, umiejętność posługiwania się tymi piłkami dla odcięcia małych form z klejonki lub deszczyny. Umiejętność łączenia części drobnych przedmiotów gwoździkami, bez użycia kleju, umiejętność połączenia małych części przez przyklejanie klejem stolarskim. Umiejętność zszywania warkoczy słomianych z łyka, z sitowia lub rogożyny w odpowiedni sposób według wymaganych form i użytku.

Uwaga

W tej klasie nie stosuje się jeszcze rysunku roboczego. Dzieci rysują odpowiednie formy wprost na materiale.

b) *Technika szycia* obowiązkowa dla dziewcząt i chłopców.

Materiały — jak w kl. III.

Narzędzia — jak w kl. III.

Szycie: torby na książki (tornistry), chlebaki, saszetki na chusteczki lub grzebienie.

Łatwa naprawa odzieży, pończoch i skarpetek.

Przy wykonywaniu tych robót uczniowie i uczennice wprowadzają się w stosowanie ściegów zasadniczych (przed igłą, za igłą, stebnówki ręcznej, ściegu obrębowego), szwu pojedynczego, obrzucania, a także zaplatanki do cerowania (splot prosty), stosowanie jej przy naprawie pończoch i skarpet.

Wyniki nauczania

Umiejętność wykonania łatwej naprawy podartej odzieży, naprawy pończoch i skarpetek. Opanowanie ściegów poznanych w klasie III, szwu pojedynczego, podwójnego, odwracanego (francuskiego).

SPIEW

2 godz. tygodniowo.

Materiał nauczania

Pieśni jednogłosowe i łatwiejsze dwugłosowe w obszerniejszej skali (od „h” małego do „f” dwukreślnego), dostosowane do zainteresowań tego wieku i związane z życiem dziecka w szkole i poza szkołą.

Przy opracowywaniu i wykonywaniu pieśni należy dbać o odpowiednie rozmieszczenie głębszych oddechów i półoddechów, należyte układanie ust do śpiewania samogłosek i wyrazistą wy-

moję spółgłosek, o wydobywanie bez wysiłku dźwięków wyższych; należy stosować urozmaicone cieniowania: mf, p, f, *pianissimo* = bardzo cicho oraz *crescendo* = wzmacniając i *decrescendo* = ścisząc, nadto konieczne zmiany szybkości.

Opracowanie 2—3 łatwych kanonów dwugłosowych jako przygotowanie do wykonania pieśni dwugłosowych.

W bezpośrednim związku z opracowywaniem pieśni, jako środki pomocnicze do ich poprawnego wykonywania, winny być stosowane okolicznościowo w miarę potrzeby: rozpoznawanie słuchowe rodzajów taktów z dodaniem przedtaktu; taktowanie w dwu-, trój i czteromiarze; rozróżnianie charakterystycznych rytmów, występujących w polskich pieśniach ludowych o charakterze tanecznym (np. mazura i krakowiaka); śpiewanie gamy majorowej w skali rozszerzonej w granicach głosu dzieci; śpiewanie głównych trójdźwięków majorowych na stopniu I, IV i V oraz trójdźwięku majorowego na stopniu pierwszym łącznie ze stopniem ósmym; wprowadzenie pisma nutowego na pięciolinii w zakresie gamy C major z uwzględnieniem sposobu wyrażania wartości rytmicznych (ćwierćnuta, ósemka, półnuta i odpowiednie pauzy).

Wyniki nauczania

Przyswojenie co najmniej 15 pieśni jednogłosowych i łatwiejszych dwugłosowych, śpiewanych z wyraźną wymową, poprawną rytmiką, czystą intonacją, z zastosowaniem urozmaiconego cieniowania i koniecznych zmian tempa.

WYCHOWANIE FIZYCZNE

2 godz. tygodniowo.

Materiał ćwiczebny

A. Zabawy i gry

Zabawy ze śpiewem — jak w klasach poprzednich oraz zabawy taneczne, zwłaszcza dla dziewcząt, np. ulani, nie chcę cię znać, sikoreczka, przepióreczka.

Zabawy orientacyjne, jak: parzy, łapki, karczma się pali, podrywka toczona.

Zabawy na czworakach, jak wyścigi na czworakach (na małych odległościach), wyścig kozłów.

Zabawy i gry z mocowaniem, jak: błotko (kałuża) z narysowanymi wewnątrz kamieniami, jeniec, kura i kurczęta, w dwójkach przeciąganie (w postawie bokiem w rozkroku z chwytem za ręce).

Zabawy i gry bieżne jak: czarodziej, berek ranny, gołębie i jastrzębie, wyścig rzędów, szycie, sadzenie ziemniaków, przewróć postaw, bieg strażacki.

Zabawy i gry rzutne wyrabiające celność rzutu, bądź pewność rzutu i chwytu. Przykłady: ciąg przepiórek, słupek, stójka, w krzyżowym ogniu, strzelec, wyścigi piłek w rzędach (tylko odmiana), podawanie piłki górą w tył w siadzie, kampa.

Zabawy skoczne: szczur, król skoczków, wir.

Zabawy na śniegu jak w klasie poprzedniej, ponadto budowanie śnieżnej góry, walka śnieżkami.

B. Ćwiczenia gimnastyczne

Ćwiczenia porządkowe:

Zbiórka w dwuszeremu. Zbiórka w dwurzędzie w marszu, zbiórka zastępami, odliczanie, tworzenie dwurzędu (z rzędu) w marszu, równanie, zwroty w miejscu, tworzenie czwórek z dwójek, tworzenie kolumny ćwiczebnej z dwójek, zmiany kierunków (w lewo, w prawo) w marszu w dwójkach, zatrzymywanie się na komendę.

Ćwiczenia kształtujące:

Ćwiczenia kończyn górnych, w siadach wznosy i wymachy, skurcze i rzuty ramion w kierunkach głównych z wyjątkiem rzutu ramion w przód. Ćwiczenia jak w klasie poprzedniej, lecz z krótkotrwałymi wytrzymaniami położenia ramion w bok i skurczu ramion ze zwróceniem uwagi na poprawność tych położeń. Przykłady: w siadzie skrzyżnym, trzykrotne uderzanie palcami o podłogę (sięgające coraz dalej w bok), po czym wznos ramion w bok — wytrzymanie i kontrola, uderzenia o kolana, o barki, wyprost w bok i wytrzymanie z kontrolą; dwa klaśnięcia przed sobą i skurcz ramion itd. Położenie ramion w przód, wzwyż w dalszym ciągu jako przejściowe, bez wytrzymań i bez wymagania dokładności, np. w siadzie klęcznym — wymach ramion w przód, w tył, w przód i skurcz ramion; w formie zabawowej — rakietą: ze skurczu ramion szybki wyprost ramion wzwyż i powolny opust bokiem. Ponadto łatwe ćwiczenia asymetryczne np. w formie zabawowej — ściąganie windy (wznos kolana z jednoczesnym „ściąganiem” ręki z góry na dół).

Ćwiczenia kończyn dolnych. Rytmiczne wspięcia (coraz wyżej — rośnięcie) z krótkotrwałym wytrzymaniem postawy wspiętej, w dwójkach na wprost chwyt za ręce i wspięcie z jednoczesnym wznosem ramion w bok, w dwójkach na wprost z ramionami w przód chwyt za ręce i na przemian przysiad, to samo do siadu

o nogach zgiętych (ważenie soli). Z przysiadu podpartego (zwar- tego) przejście do przysiadu zwykłego (z rozwarciem kolan), pod- skokami rozkroki (mały, duży), wymachy nóg (ze wsparciem, np. w czwórkach trzymając się za ręce), klęk przez kolejne odsta- wianie nóg w tył, powrót przez przysiad podparty, podskoki ze zginaniem na przemian nóg w locie, podskoki z jednoczesnym grzebaniem nogą jak koń.

Ćwiczenia szyi. Dalsze doskonalenie skłonu głowy w przód i wyprostu w siadach, np. w formie zabawowej — dzieciół — w siadzie skrzyżnym z rękami na wprost czoła zwiniętymi w pięść, lekkie uderzenie czołem o pięści i odchyłanie głowy w tył; ćwicze- nia w innych płaszczyznach w formie zabawowej lub ścisłej bez wymagania dokładności.

Ćwiczenia tułowia. W płaszczyźnie strzałkowej — siadach skrzyżnym, klęcznym, o nogach zgiętych, skłony w przód z pomocą rąk (chwyt za stopy, kolana, wymach), np. w siadzie skrzyżnym chwyt za stopy i skłony w przód, w siadzie klęcznym ramiona w przód i z wymachem ramion w tył, skłon tułowia w przód; z klęku podpartego koci grzbiet i małe podskoki w przód i w tył (biodra stale wysoko), koci grzbiet z przysiadu podpartego, w rozkroku — pompowanie wody; skłony w tył jak w klasach poprzednich w leżeniu przodem lecz o nogach zgiętych, w ukłonie japońskim, pranie kijankami, w siadzie klęcznym kołysanie się w przód i w tył; w siadzie o nogach zgiętych wyprosty na przemian nóg z uderze- niem stopami o podłogę i powrót, z leżenia tyłem przejście do siadu bez pomocy rąk, w leżeniu tyłem kolejne wznosy nóg ze zgi- naniem i prostowaniem stopy.

W płaszczyźnie czołowej. W staniu zwartym lub rozkroku- ćwiczenia opanowane w klasach poprzednich w postawach niskich..

W płaszczyźnie poprzecznej. W siadach skręty ze współ- pracą ramienia w położeniu w bok, np. rysowanie poziomem kreski ręką w powietrzu, zadawanie ciosu.

W płaszczyznach kombinowanych — w klęku podpartym przykładanie ucha do ziemi, prostowanie nogi w tył i ramienia w przód różnoimiennie (przygotowanie do pełzania); w rozkroku wyciąganie wody ze studni, zrąbywanie drzewa.

Ćwiczenia koordynacyjne:

Ćwiczenia równoważne. Ćwiczenia klas poprzednich w po- stawie jednoonóż utrudnione przez zamykanie oczu, różne ruchy ramion, np. rzuty i chwytaki piłeczki; w formie zabawowej — szewc szyje buty, katarynka; ponadto łatwe walki o równowagę,

np. w dwójkach na wprost w małym rozkroku lub postawie zwartej walka o równowagę przez uderzenie dłońmi o dłonie przeciwnika; we wspięciu gra w łapki, jako przygotowanie do opanowania poprawnej postawy równoważnej, równoważenie woreczka (piłeczki) na kolanie — na stopie.

Ćwiczenia równoważne na przyrządach. Na ławeczce łatwe ćwiczenia w staniu jednonóż, jak zginanie i prostowanie nogi postawnej — pompa wodna, uderzanie stopą o krawędź ławki — kucie dzięcioła, trudniejsze formy przechodzenia po ławce (przejście po ławce chodem kruka), przejście po niskiej (do wysokości kolan) równoważni.

Ćwiczenia zwinności. Z siadu skrzyżnego z chwytem za stopy padanie na plecy i powrót (kołyska), w dwójkach tyłem wsparcie plecami — siąść i wstać, w rzędzie w siadzie skrzyżnym prawa ręka w przód, lewa w tył, chwyt za ręce — jednoczesny zwrot w tył na komendę; w przysiadzie podpartym wierzganie jak koń, przewrót w przód z przysiadu podpartego (na materacu lub trawie) bez dotknięcia głową podłogi, przygotowanie do przewrotu w przód z wykroku (jak w klasach poprzednich do przewrotu z przysiadu podpartego).

Ćwiczenia stosowane:

Zwisy. Na drabinkach: chwyt na wysokości głowy — skoki do przysiadu zwieszonego, z postawy zwieszanej z chwytem na wysokości szyi przysiad zwieszony jednonóż i powrót, z postawy zwieszanej przodem z chwytem na wysokości barków prostowanie ramion z jednoczesnym wysuwaniem jak najdalej w tył bioder (do opadu zwieszonego) i powrót, z postawy zwieszanej przodem obrót do chwilowego zwisu tyłem, z postawy tyłem półprzysiad zwieszony — z wyprostem nóg w przód i jednoczesnym odepchnięciem się plecami przejść do postawy (przygotowanie do podmyku).

Na kracie przeploty poziome (na większej wysokości niż w kl. III i pionowe z pomocą nóg, wstępowanie dowolne) i zejście przeplotami.

Na tramie — zapoznanie z nachwytem i podchwytem, tram nieco powyżej głowy — nachwyt i podskoki (zagłądanie ponad przyrząd); tram na wysokości głowy — z przysiadu zwieszonego wyprost nóg w przód i powrót (huśtawka), dotykane kolanami przyrządu; na tramie na wysokości pasa odmyk o nogach zgiętych (bez precyzji, początkowo kolejno z ochroną przez nauczyciela.)

Chód i bieg. W dalszym ciągu ćwiczenia wyrabiające poczucie rytmu i lekkość chodu i biegu. Marsz wspięty i akcentowany,

akcentowanie różnych kroków; galopka, cwał, krok zmienny (polkowy), zmiana nogi w marszu.

Skoki wolne. Skoki dosiężne w miejscu z odbicia obunóż, skoki przez skakankę, skok wzwyż, przez poprzeczkę, ławeczkę (do wysokości kolan) z odbicia jednonóż z doskokiem na jedną, lub obie nogi, skok w dal z małego rozbiegu (na skoczni).

Skoki mieszane. Na skrzyni do wysokości połowy uda — wyskok klęczny i zeskok w tył; z wyskoku klęcznego przejść (przez przysiad podparty) do postawy na skrzyni i zeskok w przód (na skrzyni wszerz) lub w bok (na skrzyni wzdłuż); z wyskoku klęcznego przysiad podparty i zeskok zawrotny (o nogach zgiętych); wyskok z ćwierć- lub półobrotem do siadu na przyrządzie na wysokości pasa; przeskoki zawrotne przez ławeczkę (posuwając się wzdłuż ławeczki) o nogach zgiętych, skoki zajęcze, zeskoki z drabinek jak w klasie poprzedniej. Doskok obunóż zawsze do przysiadu podpartego.

Sporty i wycieczki

Pływanie. Jak w klasie III, ponadto: z przysiadu skulnego chwilowe „zawiśnięcie” w wodzie, kładzenie się na wodzie na piersiach, na plecach i chwilowe wytrzymanie leżenia, w dwójkach — wleczenie po wodzie przez współwiczającego (leżącego na piersiach współwiczający ciągnie za ręce, na plecach — za głowę), strzałka, w leżeniu na pływakach w podporze rękami o dno, ćwiczenie swobodnego, miarowego oddechu, w leżeniu na plecach na pływakach zagarnianie wody dłońmi pod siebie, na pływakach pływanie „pieskiem” (bez wynurzania rąk). (Po przerobieniu na lądzie) żabie ruchy nóg w siadzie w płytkiej wodzie, to samo w leżeniu na pływakach na plecach, na piersiach. Skoki do wody na nogi z wysokości około 50 cm do całkowitego zanurzenia się, po czym z odepchnięcia się nogami od dna przejść do leżenia na wodzie i przepłynąć parę metrów „pieskiem”.

Łyżwiarstwo. Jazda w przód jak w klasie poprzedniej, ponadto jazda w tył na obu nogach.

Narciarstwo według załącznika.

Saneczkowanie. Zjazdy z łagodnych pochyłości bez zakrętów.

Wycieczki. Wycieczki o długości marszu do 6 km (łącznie w obie strony), czas trwania do 6 godzin. Wycieczki winny się odbywać bez obciążenia, szybkość marszu nie może przekraczać 1 km na 15 minut. Podczas wycieczek należy przeprowadzać ćwiczenia z zasobu materiału w przystosowaniu do warunków terenowych.

Wyniki nauczania

Znajomość przynajmniej 10 nowych zabaw z różnych grup z zasobu materiału, sprawność w rzutach i chwytach piłeczki w dwójkach, sprawne wykonywanie zbiórki w dwuszeregu, sprawne zatrzymywanie się na komendę, umiejętność przybierania poprawnej postawy w leżeniu przodem, opanowanie położenia ramion w bok i skurczu ramion w siadzie, przewrót w przód z przysiadu podpartego bez dotykania głową podłoża, znajomość kroku zmiennego (polkowego), umiejętność wykonania skoku przez ławeczkę z odbicia jedną nogą z doskokiem na drugą nogę.

Uwagi

Jak z jednej strony przechodzimy stopniowo od zabaw do gier, tak z drugiej coraz częściej stosujemy formę ścisłą. Należy jednak przestrzegać zasady, by ćwiczenia nie były skomplikowane (najwyżej czterotaktowe). Różnica w sposobie prowadzenia w porównaniu z klasą poprzednią polega przede wszystkim na posługiwaniu się w szerszym zakresie terminologią gimnastyczną i komendą oraz wymaganiu równoczesności w wykonywaniu niektórych ćwiczeń; dotyczy to głównie ćwiczeń porządkowych i w pewnym stopniu ćwiczeń kształtujących (zwłaszcza kończyn).

Uwzględniając podane różnice należy nadal stosować się do wskazówek omówionych w „Uwagach” dla klasy III. W tej klasie może wystąpić potrzeba stałego dzielenia dzieci na grupy chłopców i dziewcząt, przede wszystkim do zabaw i gier z mocowaniem, ćwiczeń stosowanych i sportów.

KLASA V

RELIGIA

2 godziny tygodniowo.

Do czasu ogłoszenia nowych programów religii nauka odbywać się będzie na podstawie programów obowiązujących w r. szk. 1938/39.

JĘZYK POLSKI

6 godzin tygodniowo.

Mówienie

Rodzaje ćwiczeń:

Rozmowy nauczyciela z dziećmi na tematy z życia.

Dyskusje na dostępne dla dziecka tematy.

Swobodne wypowiadanie się dzieci (niekiedy w miejscowej gwarze).

Rozmowy i opowiadania na temat filmu, przedstawienia, audycji radiowej.

Samodzielne opowiadanie na tematy z bieżącego życia.

Samodzielne opisy na podstawie obserwacji i wspomnień.

Zbiorowe i jednostkowe układanie opisów sytuacji (np. na polu przy kopaniu kartofli, na dworcu kolejowym).

Krótkie i zwięzłe sprawozdania z bieżącego życia.

Porządkowanie wypowiedzi dzieci, układanie planu opowiadań i opisów.

Omawianie obrazów malarzy polskich (o łatwej i nieskomplikowanej treści).

Pisanie

Rodzaje ćwiczeń:

Zbiorowe i jednostkowe redagowanie i zapisywanie wypracowań lub ich fragmentów w obrębie niżej podanych form:

Opowiadania na tematy bieżącego życia.

Opisy na podstawie obserwacji i wspomnień.

Opisy sytuacji.

Wypracowania na łatwe tematy z lektury.

Streszczenia czytanek.

Listy (do radia, redakcji itp.).

Artykułiki do gazetki szkolnej.

Plany opisów, opowiadań, czytanek.

Materiał ortograficzny:

Ó nie wymieniające się z o.

Rz niewymienne.

Często używane wyrazy z h.

Wyrazy z *on*, *en* przed spółgłoską szczelinową (typ: *sens*, *kredens*).

j po c, s, z, w najczęściej używanych wyrazach.

Zakończenie wyrazów — *wski*, — *dzki*, — *dstwo*.

Przedrostek z przed h, s, sz, ś (*zharmonizować*, *zsytać*, *zszyć*, *zsinieć*).

e w wygłosie wyrazów.

Imiesłowy na — *lszy* i — *wszy*.

Rozłączne pisanie *nie* przy czasownikach i przysłówkach.

— *bym*, — *byś*, — *by* łącznie z czasownikami w formie osobowej.

Wielkie litery w nazwach geograficznych, w nazwach władz, urzędów i instytucyj.

Kilka najpospolitszych skrótów nazw instytucyj (P. K. P., P. K. O.).

Znaki przestankowe:

Znaki przestankowe w zdaniu pojedynczym rozwiniętym: przecinek, dwukropek.

Przecinek oddzielający wołacz.

Pismo:

Pisanie czyste, czytelne, kształtne wszystkich prac pisemnych.

Czytanie

Rodzaje ćwiczeń:

Czytanie głośne i ciche krótszych i dłuższych, do poziomu ucznia przystosowanych utworów epickich, lirycznych i prozy popularno-naukowej z podręcznika, książek dla młodzieży, czasopism itp.

Czytanie tekstów pisanych, listy, zeszyt kolegi itd.

Czytanie w domu i szkole książek, czasopism dla młodzieży.

Czytanie rolami.

Słuchanie czytania nauczyciela.

Czytanie wyraźne, płynne z odpowiednią modulacją głosu, zwłaszcza w dialogach, z uwzględnieniem momentów logicznych i uczuciowych.

Omarowanie czytanek:

Rodzaje ćwiczeń. Swobodne wypowiadanie się uczniów na temat czytanek.

Nawiązywanie lektury do przeżyć uczniów.

Wyodrębnianie z treści postaci, zdarzeń i obrazów.

Wyróżnianie w czytankach postaci głównych, podrzędnych, ich czynów i pobudek działania, ocena ich postępowania.

Wyszukiwanie w znanych czytankach podobnych postaci i zdarzeń.

Wynajdywanie i zaznaczanie w tekście materiałów potrzebnych do omówienia danego zagadnienia.

Wynajdywanie w tekście urywków opowiadających, opisowych, uczuciowych oraz urywków ujmujących główną myśl autora.

Stopniowe i jednostkowe streszczenia łatwych czytanek. Sprawozdania z lektury domowej.

W związku z mówieniem, pisanem i czytaniem

Ćwiczenia słownikowe:

Nazywanie prostych przejawów życia psychicznego.

Objaśnianie niezrozumiałych wyrazów i zwrotów.

Grupowanie wyrazów około określonego tematu.

Wyrazy bliskoznaczne i wieloznaczne.

Dalsze ustalanie pochodzenia wyrazów, próby wyjaśniania nazw okolicznych miejscowości i niektórych nazwisk.

Przyzwyczajanie uczniów do posługiwania się językiem ogólnopolskim.

Ćwiczenia gramatyczne:

Zdanie: Ćwiczenia w rozpoznawaniu zdań oznajmujących, pytających, rozkazujących i wykrzyknikowych; ćwiczenia w dzieleniu zdania na podmiot i orzeczenie; wyszukiwanie podmiotu zasadniczego, orzeczenia zasadniczego.

Przydawka, dopełnienia, okoliczniki (bez podziału).

Odróżnianie zdania pojedynczego od złożonego.

Wyraz: Ćwiczenia w rozpoznawaniu części mowy znanych z klas poprzednich (rzeczownika, przymiotnika, liczebnika, czasownika i przysłówka).

Wyróżnianie rodzaju i liczby rzeczownika i przymiotnika.

Wyróżnianie przypadków na tle zdania. Deklinacja: zestawianie przypadków, nazwy przypadków, rozpoznawanie tematu i końcówki.

Praktyczne wyróżnianie zaimka (bez klasyfikacji), przyimka, spójnika, wykrzyknika.

Rozpoznawanie przypadków zaimka.

Znaczenie czasownika. Odmiana czasownika: słowo osobowe (osoba, czas, tryb), bezokolicznik, imiesłów przymiotnikowy i przysłówkowy.

Ćwiczenia w rozpoznawaniu znanych części mowy.

Głoska: Praktyczne powtórzenie wiadomości o głosce z klas poprzednich.

Wiersze:

Uczenie się na pamięć i wygłaszanie wierszy o treści związanej ze wskazanymi tematami.

Ogólne wiadomości o książce, piśmiennictwie i stylu:

a) Wewnętrzna struktura książki. Numeracja i tytuły rozdziałów.

Jak można naprędce zorientować się w treści książki (zobaczyć tytuł i podtytuł, przejrzeć spis rzeczy, zapoznać się dokładnie z tytułami rozdziałów, przeczytać przedmowę, obejrzyć ilustracje).

Biblioteki w naszej szkole i w naszej miejscowości.

Umiejętność posługiwania się katalogiem bibliotecznym, słownikiem ortograficznym i encyklopedią.

b) Wyszukiwanie urywków o charakterze opisowym, opowiadaniowym i lirycznym.

c) Zwracanie uwagi przy ćwiczeniach redakcyjnych, poprawczych i słownikowych na różnorodne sposoby wyrażania treści: określenie, porównywanie, przenośnia, uosobienie.

Kompozycja najprostszych powieści: wprowadzenie w akcję, rozwój akcji, zakończenie.

d) Wiersz: rym męski i żeński; budowa stroficzna wiersza — najpopularniejsze zwrotki typu: *aabb*, *abab*.

Tematyka:

Obrazy z życia dzieci i młodzieży: zabawy, sporty, wycieczki, przygody, podróże, obozy harcerskie, nauka, lektura, praca, życie społeczne w szkole itp.

Aktualne osiągnięcia i zamierzenia władzy państwowej.

Równość praw i obowiązków wszystkich obywateli Rzeczypospolitej.

Konieczność współpracy i współdziałania, np. związki spółdzielcze, zawodowe, Samopomoc Chłopska.

Najważniejsze wydarzenia z bieżącego życia Polski.

Obrazy i wspomnienia z lat 1939—45.

Obrazy z życia przyrody.

Piękno i różnorodność krain polskich.

Zwyczaje i obyczaje ludu miast i wsi.

Poezja pracy ośrodków przemysłowych, rolniczych, handlowych itp.

Bohaterowie pracy.

Fragmenty z życia wielkich Polaków, bohaterów narodowych, odkrywców, uczonych, wychowawców.

Polscy demokraci w walce o nowe formy życia.

Obrazki związane z tokiem nauki historii.

Kościuszko, J. H. Dąbrowski, Staszic, Lelewel, Mickiewicz, Traugutt; tajna oświata; 1905 r. — walka o ziemię, język i szkołę; emigracja zarobkowa; sprawa polska w latach pierwszej wojny światowej; odbudowanie państwa polskiego itp.

Obrazki z życia zaprzyjaźnionych państw sąsiedzkich.

Literatura uzupełniająca

Anczyc: „Duch puszczy“.

Boguszevska: „Dzieci znikąd“.

Defoe: „Robinson Kruzo“ (w opracowaniu Anczyca).

Dąbrowska: „Dzieci Ojczyzny“.

Domańska: „Historia żółtej ciżemki“.

Dygasiński: „Przyjaciół koni“.

Szalay-Groele: „W orlim gnieździe“.

Korczak: „Sława“.

Morcinek: „Dzieje węgla“. „Łysek z pokładu Idy“.

Molnar: „Chłopcy z placu Broni“.

Przyborowski: „Bitwa pod Raszynem“.

Prus: „Katarynka“.

Czeska-Mączyńska: „W obronie Gdańska“.

Swenson: „Czółnem przez morze“.

a) Jedna z powyżej podanych książek winna być przeczytana w klasie głośno i omówiona.

b) Od dwu do czterech książek uczniowie przeczytają w domu jako lekturę uzupełniającą, którą należy omówić w klasie. Inne książki winny być zalecone do lektury domowej ucznia.

Wyniki nauczania

Uczeń zdobywa umiejętność wypowiadania się w prostej formie językiem ogólnopolskim na tematy z życia i lektury.

Pisze niewielkie opowiadania, opisy i listy. Czyta płynnie i głośno, uwzględniając momenty logiczne i uczuciowe.

Poznaje budowę zdania, wyróżnia części mowy. Zaprawia się w czytaniu większych utworów.

HISTORIA

3 godziny tygodniowo.

Tematy. Materiał historyczny

1. *Nad Łabą i Odrą.*

Siedziby i życie Słowian Zach. Najazdy niemieckie. Niemieckie metody walki i stosunek do zwyciężonych. Słabość oporu Słowian i losy tych plemion.

2. *Mieszko I — budowniczy Państwa Polskiego.*

Starcia Niemców z Polską w 963 r. Narodziny Państwa Polskiego pod groźbą zaboru niemieckiego; chrzest w 966 r.

3. *Bolesław Chrobry, twórca potężnego państwa.*

Bolesław Chrobry w walce z Niemcami buduje potężne państwo. Zjazd Gnieźnieński. Stosunek do Niemiec Zwycięskie wojny. Koronacja, 1025 r. Stosunek polsko-ruski za Piastów.

4. *Na dworze książęcym i w grodzie warownym.*

Książę i jego drużyna; gród jako punkt obronny; wojowie, prawo rycerskie; ciężary prawa książęcego: robocizny, daniny; udział w obronie kraju; ustrój rodowo-plemienny; wolni i niewolni.

5. *W osadzie kmiecej i na podgrodziu.*

Osiedla jako ośrodek pracy; gospodarstwo rodzinne, jego organizacja, technika, narzędzia, naczynia, domostwo; samowystarczalność gospodarcza, ludność rzemieślnicza: wolną i zależną.

6. *Z cudzoziemskim kupcem przez odwieczne knieje.*
Targowiska na podgrodziach, na skrzyżowaniu dróg, przy klasztorach. Wymiana towarowa. Szlaki handlowe. Przeniesienie obcego kupca i pieniądza.
7. *Krzywousty w walce o Pomorze.*
Pasowanie ks. Bolka na rycerza (paź, giermek, rycerz). Wyprawy wojenne o dostęp do morza; wysiłki związania Pomorza z Polską.
8. *Obrona Głogowa.*
Obrona niezależności Polski przed Niemcami. Znaczenie obronne Odry (rzeki naturalną linią obronną, obrona brodów). Obraz obrony grodu. Głogów — symbol oporu.
9. *Polska w podziałach.*
Testament Krzywoustego, 1138 r., i dzielnice. Spory książąt. Wzrost znaczenia możnych. Immunitety. Najazdy Jadźwīgów, Prusów (Tatarów). Dążenia cesarzy niemieckich do zhołdowania Polski. Zagrożenie Śląska.
10. *Krzyżacy przy ujściu Wisły.*
Sprowadzenie Krzyżaków, 1226 r. Ich metody budowania własnego państwa. Stosunek do Polski i do ludności podbitych krajów. Siła Państwa Krzyżackiego.
11. *Na Tyńcu i w Jędrzejowie.*
Klasztory, ich działalność gospodarcza, kulturalna. Życie klasztorne.
12. *Wieś na nowym prawie osadniczym.*
Nowe wsie: karczunek, postęp w uprawie roli; przywileje lokacyjne, samorząd sądowy, nowa forma świadczeń. Plan wsi.
13. *Pierwsze miasta.*
Podgrodzia i targowiska. Zakładanie miast. Plan miasta. Osadnicy obcy. Przywileje lokacyjne. Samorząd. Wzrost roli pieniądza.
14. *Władysław Łokietek — Odnawiciel Polski.*
Jednoczenie ziem polskich i odnowienie Królestwa, 1320, w walce z wrogiem niemieckim w stosunkach zewnętrznych i wewnętrznych. Walka o Pomorze z Krzyżakami.
15. *Utrata piastowskich rubieży.*
Sprawa Pomorza i Śląska za Kazimierza Wielkiego. Zagrożenie Państwa Polskiego przez Zakon i Brandenburgię. Utrata dostępu do morza. Śląsk nie powraca do macierzy. Zmiana kierunku ekspansji; przyłączenie Rusi Czerwonej.

16. *Kazimierz Wielki — rządny gospodarz.*
Rządy wewnętrzne Kazimierza. Popieranie osadnictwa, opieka nad miastami, dbałość o rozwój handlu, drogi i budownictwo. Porządkowanie stosunków prawnych i zacieranie różnic dzielnicowych. Ufundowanie uniwersytetu w Krakowie.
17. *Jadwiga i Jagiello.*
Litwa i Ruś. Unia polsko-litewska i jej owoce.
18. *Grunwald.*
Przygotowania wojenne. Obraz bitwy jako przykład bitwy średniowiecznej. Wiekopomne zwycięstwo zjednoczonej Słowiańszczyzny nad zjednoczonymi siłami germańskimi.
19. *Na zamku rycerskim.*
Rycerstwo zachodnio-europejskie i jego obyczaje; siedziba rycerza i jego dwór; rzemiosło i technika wojenna, broń, zbroja, tradycje, obyczaje; pozycja społeczna i przywileje, herby i zawołania.
20. *U stóp Wawelu. O Zbigniewie Oleśnickim i Janie Długoszu.*
Książę kościoła na przełomie średniowiecza i czasów nowych i książd — uczony na tle Wawelu. Kronika Długosza.
21. *Wśród żaków krakowskich.*
Szkolnictwo, książka i pismo, profesor akademii i żak. Organizacja życia umysłowego i obyczaje uniwersyteckie. Życie codzienne żaków.
22. *W średniowiecznym Krakowie.*
Wygląd miasta, mury obronne, rynek, ratusz, kościół, ołtarz Mariacki, Wit Stwosz. Urządzenia gospodarcze. Samorząd: burmistrz, rada, sądy. Życie codzienne mieszczan, strój. Patrycjat miejski i pospólstwo.
23. *Rzemiosło cechowe.*
Wędrówka po ulicy Szewskiej. U rzemieślnika, materiał, narzędzia, technika pracy, wytwory. Organizacja cechowa i jej zadania, terminator, czeladnik, majster, wędrówki czeladników. Udział cechów w obronie miasta. Obyczaje cechowe.
24. *Z Norymbergi na Kijów.*
Tranzytowe szlaki handlowe. Z kupcem w drogę, organizacja podróży z towarem, drogi handlowe, prawo składu, cła i myta, przedmioty wymiany, obyczaje handlowe.
25. *Odzyskanie ujścia Wisły.*
Zwycięstwo Kazimierza Jagiellończyka nad Zakonem, postawa miast pruskich, powrót Pomorza do Polski, zhołdowanie Krzyżaków, 1466 r.

26. *Poprzez krzywdę chłopów do folwarcznej gospodarki szlachty.*
Początki handlu zbożowego. Wzrost folwarków, włączanie nieużytków, wspólnot; skup sołectw, zanik samorządu wsi, wzrost robocizny przymusowej chłopów.
27. *Galarami i tratwą do Gdańska, wrót korony polskiej.*
Flis i flisacy. Położenie i wygląd Gdańska; mieszczaństwo gdańskie. Port i flota. Związek gospodarczy z Polską. Źródła potęgi Gdańska.
28. *Na sejmiku ziemskim.*
Wzrost znaczenia szlachty, przemiana ze stanu rycerskiego na ziemiański. Przywileje szlacheckie. Sejmiki i sejmy. Udział w sądownictwie.
29. *W tumie wiedeńskim i na rynku krakowskim.*
Polityka dynastyczna Jagiellonów. Pakty z Habsburgami i ustępstwa na rzecz Hohenzollernów. Zjazd wiedeński. Hołd pruski, 1525 r.
30. *Peregrynacje szlacheckie.*
Przenikanie do Polski wpływów z Zachodu. Podróże na zachód i południe. Na wszechnicy włoskiej.
31. *Zwiedzamy oficynę drukarską.*
Wynalazek druku. Oficyny drukarskie. Drukarnia Oporina w Genewie, Scharffenbergów w Krakowie. Andrzej Frycz-Modrzewski. Nowa książka, pierwsze księgarnie.
32. *O mieszczaninie Mikołaju Koperniku, dziecku Odrodzenia.*
Odrodzenie. Ludzie Odrodzenia. Wyzwolona myśl ludzka. Kopernik we Fromborku. Jak toruński mieszczanin zatrzymał słońce a pchnął ziemię (1543 r. — pierwsze wydanie „*De revolutionibus...*“).
33. *U szczytu potęgi i świetności.*
Na dworze ostatnich Jagiellonów. Wpływy włoskie. Zygmunt August. Unia Lubelska, 1569 r. Pisarze i poeci — Rey, Kochanowski. Język polski w literaturze.
34. *W Warszawie na sejmie walnym i na elekcji.*
Skład Sejmu Rzeczypospolitej wyłącznie szlachecki, odsunięcie innych stanów, sposób obradowania. Obraz wolnej elekcji. Warszawa — miejsce sejmów i elekcji, później stolica państwa.
35. *Wojny Stefana Batorego z Moskwą.*
Rywalizacja z Moskwą za Batorego, wojna o Inflanty, przygotowania i metody prowadzenia wojny. Doradca króla i przywódca szlachty, kanclerz i hetman Jan Zamoyski.

36. *W walce o Bałtyk.*
Znaczenie Bałtyku. Rywalizacja o panowanie na Bałtyku, wojny ze Szwecją. Próby stworzenia floty. Władysławowo. Plany morskie Władysława IV.
37. *„Dzikie Pola“ i Sicz Zaporoska.*
Kolonizacja wschodnich obszarów Rzeczypospolitej, migracje drobnej szlachty i zbiegostwo chłopów na wschód, fortuny magnackie, ucisk gospodarczy, stosunki narodowościowe i religijne.
38. *Wielki hetman Stanisław Żółkiewski.*
Rywalizacja z Moskwą o ziemie i wpływy na Wschodzie. Sprawa Dymitra Samozwańca. Program unii Żółkiewskiego. Śmierć Żółkiewskiego pod Cecorą, symbol ofiary z życia dla Ojczyzny, 1620 r.
39. *Dwory magnackie, dworki szlacheckie.*
Gościna w dworku szlacheckim i odwiedziny u pana wojewody. Domostwo szlacheckie — sprzęty, strój, wychowanie dzieci, zajęcia, obyczaje. Zamek magnacki i dworzanie, życie codzienne i przyjęcia, obyczaje towarzyskie, wychowanie. Fortuny magnackie.
40. *Chłopska dola.*
Życie chłopów pańszczyźnianego, praca codzienna, strój, odżywianie, uposażenie gruntowe i inne, ciężary stałe i dołączające, monopole gospodarcze, system karny, ziemia chłopska a dworska, upadek rolnictwa i zwyrodnienie gospodarki pańszczyźnianej, nędza i ciemnota wsi.
41. *W płomieniach wojny chłopskiej na Ukrainie.*
Bunt kozacki pod przywództwem Bohdana Chmielnickiego, 1648. Ruch chłopów na Ukrainie, jego gospodarcze i społeczne podłoże, echa wśród chłopów polskich, Kostka Napierski.
42. *Pierwsze „liberum veto“.*
Upadek życia politycznego [w Polsce szlacheckiej, słabość władzy królewskiej, znaczenie magnaterii, konfederacje, obniżenie poziomu umysłowego mas szlacheckich, wysługiwanie się możliwym, stosunek do zagadnień państwowych, np. do podatków. Liberum veto, 1651.
43. *Naród w walce z klęską „potopu“.*
Najazd Szwedów za Jana Kazimierza. Opór narodu. Stefan Czarniecki.

44. *Chłopi i mieszczenie w obronie Rzeczypospolitej.*

Zmiany w technice wojennej, wojsko zaciężne, oddziały cudzoziemskiego autoramentu, chłopi i mieszczenie w wojsku, obrona Lwowa, obrona chłopów przed Turkami, ich udział w walce ze Szwedami, śluby lwowskie Jana Kazimierza.

45. *Upadek miast i mieszczaństwa.*

Miasta w czasach rozkwitu. Skutki zniszczeń wojennych. Ruina miast. Ucisk polityczny i gospodarczy; handlowa, celna i cennikowa polityka szlachty, położenie miast.

46. *Jan III. i odsiecz wiedeńska.*

Groza turecka nad Polską i Europą. Walki z Turkami, Chocim. Wyprawa wiedeńska, 1683. Bitwa pod Wiedniem jako typ bitwy XVII w.

GEOGRAFIA

3 godziny tygodniowo.

W roku przejściowym 1945/46 program w zasadzie ten sam co dla klasy IV, rozszerzony jednak o tematy zawarte w klamrach w programie klasy IV oraz powiększony o wiadomości z klasy VI, nie wymagające znajomości kartografii i nauki o klimacie (według uznania nauczyciela, który może polecić podręcznik dla klasy VI wskazując, które rozdziały należy przepracować, ewent. sam ustnie, korzystając z podręcznika, uzupełni i pogłębi omawiane tematy).

PRZYRODA

3 godziny tygodniowo.

Materiał nauczania

a) Od początku roku szkolnego do października

Nauka o przyrodzie żywej

1. Zaznajomienie się z kilku roślinami przybrzeżnymi i wodnymi, np. trzciną, tatarakiem, rogożą (palką), grązelem, żabiściekiem, osoką aloesową, moczarką, rogatkiem: rozmnażanie się rastowe za pomocą kłaczy zimowych; rozsiewanie owoców lub nasion przez wodę i ptaki wodne, przystosowanie do życia w wodzie, zimowanie pod lodem.

Ryba — na przykładzie ryby, hodowanej w akwarium; ruchy, pobieranie pożywienia, oddychanie oraz związane z tym szczegóły budowy zewnętrznej. Rozmnażanie się. Sposób życia

i związane z nim szczegóły budowy zewnętrznej karpia i szczupaka. Gospodarstwa rybne. Korzyści racjonalnej gospodarki rybnej.

2. Zmiany zachodzące w przyrodzie jesienią: temperatura, opady, długość dnia, zmiany w świecie roślinnym i zwierzęcym. Przegląd sposobów rozsiewania się owoców i nasion.

3. Wilk, ryś, dzik, sarna, wiewiórka, bóbr, nietoperz: sposób życia, przystosowanie do poruszania się w różnych środowiskach, sposób zdobywania i przyjmowania pożywienia oraz związane z tym szczegóły budowy zewnętrznej. Sen zimowy niektórych ssaków.

Sposób życia i obyczaje niedźwiedzia brunatnego, jelenia, łosia, żubra. Zwierzęta ginące i ich ochrona.

Hodowle:

Hodowla roślin wodnych.

Hodowla ryb w akwarium.

Obserwacje fenologiczne. Notowanie zmian w przyrodzie zachodzących jesienią.

b) Od początku listopada do połowy kwietnia

Nauka o przyrodzie martwej

1. *O cieple.* Pokrycie ciała ssaków i ptaków oraz materiały odzieżowe i budowlane, jako przykłady do rozpatrywania przewodnictwa cieplnego. Powietrze jako zły przewodnik ciepła. Praktyczne wypróbowanie niektórych dobrych i złych przewodników ciepła. Źródła ciepła użytkowego w gospodarstwie domowym; spalanie przy całkowitym i częściowym dopływie powietrza, racjonalne palenie w piecu, kuchni (trzonie kuchennym).

Produkty spalania drewna, węgla kamiennego: popiół, gazy spalinowe. Palenisko, jako miejsce wytwarzania gazów spalinowych; kanały piecowe, jako drogi do odprowadzania gazów spalinowych i dymu na zewnątrz.

Tam, gdzie jest używany gaz świetlny: części składowe palnika gazowego, kuchenki i piecyka gazowego. Lampa naftowa.

2. *Materiały do budowy i urządzenia pieca.* Gлина, cegła, kafel, drzwiczki, płyta i pierścienie na płycie, jako gotowe materiały budowlane i instalacyjne, stosowane w urządzeniu trzona kuchennego i pieca.

3. *Pion, poziomnica, ich zastosowanie.* Waga, ważenie.

4. *Zmiany objętości przy zmianach temperatury.* Zmiany objętości wody, nafty, powietrza i metalu przy zmianach temperatury. Zastosowania praktyczne.

Zachowanie się słupa rtęci w termoskopie, wstawionym w topniejący lód (punkt 0 st.), w parę wrzącej wody (punkt 100 st.). Termometr chemiczny, pokojowy i termometr lekarski.

5. *Stany skupienia wody.* Para wodna; parowanie i jego znaczenie w życiu praktycznym: suszenie bielizny, siana, zboża. Opady atmosferyczne. Wrzenie wody, jej destylacja. Zamarzanie wody; zmiana objętości przy zamarzaniu wody.

6. *Rozpuszczalność w wodzie.* Rozpuszczanie w wodzie soli kuchennej, cukru, sinego kamienia i krystalizacja tych ciał z wody. Woda mineralna. Woda zaskórna i źródłana. Sposób oczyszczania wody. Woda miękka i twarda; zmiękczenie wody twardej. Urządzenia, dające dobrą wodę do picia (np. studnia cembrowana, wiercona, wodociąg).

7. *Własności powietrza, jego ciśnienie.* Wykazanie przy pomocy wagi, że powietrze posiada ciężar. Ciśnienie powietrza. Lewar prosty, barometr rtęciowy, pompa ssąca. Rozprężliwość powietrza. Zastosowanie aneroidu. Pompa powietrzna. Stwierdzenie, że powietrze ogrzane jest lżejsze od powietrza zimnego.

8. *O świetle.* Światło słoneczne, smuga światła, smuga cienia. Obrazy przedmiotów wytwarzane przy pomocy małych otworów. O cieniu.

Zwierciadło; odbicie światła; obrazy w zwierciadle; peryskop.

c) Od połowy kwietnia do końca roku szkolnego

Nauka o przyrodzie żywej

1. Kilka ptaków krajowych pozostających, przylatujących do nas na zimę i odlatujących, np. sikorka, dzięcioł, jemioluska, kukulka, czapla, krzyżówka; obyczaje tych ptaków i związane z tym szczegóły budowy zewnętrznej. Pokrycie ciała ptaków, przystosowanie do lotu, budowa gniazd, opieka rodzicielska. Przeloty ptaków. Znaczenie ptaków w gospodarce przyrody i w gospodarce ludzkiej. Ochrona ptaków.

2. Budowa pąków. Szczepienie drzew owocowych. Wymarzanie sadów. Aklimatyzacja drzew owocowych. Szkółki. Instytut w Puławach.

Byliny kwitnące wczesną wiosną, np. przylaszczka, sasanka, zawilec, fiołek, ich ochrona; zapasy, krótki okres rozwoju tych roślin, kwitnienie, rozmnażanie się przez nasiona i rozmnażanie się rastowe.

3. Żaba: ruchy, oddychanie, sposób przyjmowania pokarmu i związane z tym szczegóły budowy zewnętrznej.

Przeobrażenia żab. Porównanie żab i ropuch.

Zaskroniec; obyczaje, ruchy w związku z ukształtowaniem ciała, paszcza, przyjmowanie pokarmu. Różnica między zaskrońcem i żmiją. Rak, sposób życia, ruchy i sposób pobierania pożywienia w związku z budową zewnętrzną. Sposób życia kilku owadów wodnych, np. pływaka, ważki, komara. Zatoczek i błotniarka (lub inne ślimaki występujące w danej okolicy). Osobliwości budowy zewnętrznej w związku z ruchami i sposobem pobierania pożywienia.

Hodowle

Hodowla żab.

Obserwacje rozwoju skrzeku żabiego. Hodowla owadów wodnych i ich larw.

Hodowla ściętych gałązek dla obserwowania rozwoju pąków.

Rozmnażanie roślin pokojowych z sadzonek.

Obserwacja nad ptakami.

Obserwacje fenologiczne.

Wyniki nauczania

W zakresie nauki o przyrodzie żywej.

Znajomość kilku roślin, kilku drzew i bylin, kwitnących wczesną wiosną z uwzględnieniem ich przystosowań do zmian pór roku, do środowiska, oraz rozmnażanie się przez nasiona i rastowe.

Znajomość pewnej liczby ssaków i ptaków oraz kręgowców i bezkręgowców wodnych z uwzględnieniem ich sposobu życia, przystosowań do zmian pór roku, do środowiska, oraz najbardziej typowych przeobrażeń owadów i ptaków.

W zakresie nauki o przyrodzie martwej.

Rozumienie zastosowań dobrych i złych przewodników ciepła w gospodarstwie domowym, budowie domów, sporządzaniu odzieży itp.; zrozumienie roli powietrza w spalaniu, znajomość użytku gliny, cegły, kafli i żelaza jako gotowych materiałów do budowy i urządzenia pieca; znajomość trzech stanów skupienia wody i rozumienie znaczenia tych stanów w przyrodzie; znajomość własności, które winna mieć woda do picia; zrozumienie działania lewaru i pompy ssącej; umiejętność odczytywania wskazań baro-

metru rtęciowego i aneroidu; rozumienie zjawisk życia codziennego, polegających na prostoliniowym rozchodzeniu się światła.

Umiejętność użycia pionu, poziomnicy, wagi, umiejętność posługiwania się termometrem.

ARYTMETYKA Z GEOMETRIĄ

5 godzin tygodniowo.

Arytmetyka

1. *Nawiązanie do materiału z ubiegłego roku.*

Usystematyzowanie wiadomości o dziesiętkowym układzie pozycyjnym. Numeracja rzymska.

Powtórzenie i ugruntowanie działań na liczbach całkowitych i na wyrażeniach dwumianowanych wraz z powtórzeniem metrycznego układu jednostek miary.

Stosowanie nabytych umiejętności do zagadnień, w szczególności z zakresu życia praktycznego. Tabelki statystyczne. Rachunki za towar. Spisy inwentarzowe (np. w sklepiku szkolnym). Książka kasowa. Rachuba czasu. Zadania, dotyczące prędkości, drogi i czasu.

2. *Elementarne wiadomości o podzielności liczb.*

Reszta liczby przy danym dzielniku. Wielokrotność i podzielnik.

Cechy podzielności przez 10; — 5, i 2, przez 100; — 25, i 4.

Cechy podzielności przez 9 i 3.

Liczby złożone i liczby pierwsze; rozkład liczby na czynniki pierwsze.

3. *Ułamki zwykłe.*

Ułamek całości; oznaczanie ułamka. Obliczanie ułamka danej wielkości; obliczanie wielkości z danego jej ułamka; obliczanie, jakim ułamkiem jednej wielkości jest druga wielkość tego samego rodzaju (na łatwych przykładach).

Porównywanie ułamków o jednakowych mianownikach. Dodawanie i odejmowanie ułamków o jednakowych mianownikach.

Ułamki właściwe i niewłaściwe. Wyłączanie całości z ułamka niewłaściwego; zamiana liczby mieszanej na ułamek niewłaściwy.

Ułamki równe; upraszczanie ułamka; ułamek nieskracalny. Sprowadzanie ułamków do wspólnego mianownika, porównywanie ułamków o niejednakowych mianownikach. Dodawanie i odejmowanie dowolnych ułamków.

4. *Liczby dziesiętne.*

Ułamki o mianownikach 10; —100; —1000 itd. w związku z metrycznym układem jednostek miary; liczby dziesiętne w pozytywnym układzie dziesiątkowym.

Porównywanie liczb dziesiętnych. Mnożenie i dzielenie liczb dziesiętnej przez 10; —100; —1000 itd., zamiana jednostek miary.

Dodawanie i odejmowanie liczb dziesiętnych.

Geometria

1. *Nawiązanie do materiału z ubiegłego roku.*

Kąty płaskie, mierzenie kątów. Kąty przyległe i kąty wierzchołkowe.

Proste prostopadłe. Rzut punktu na prostą i odległość od punktu do prostej. Proste równoległe. Ćwiczenia w kreśleniu (na papierze nieliniowanym).

Linie łamane; obliczanie ich długości. Trójkąt i wielokąt. Kreślenie trójkąta lub wielokąta, równego danemu (metodą rzutowania wierzchołków na oś).

Powtórzenie i ugruntowanie wiadomości o skali. Kreślenie figur w danej skali. Wyznaczanie punktów na planie metodą rzutowania punktów na oś.

Oznaczanie skali w postaci np. 1 cm — 1 km, zamiast 1:100.000. Ćwiczenia w wyznaczaniu prawdziwej długości odcinków według planu lub mapy.

2. *Pole prostokąta.*

Obliczanie pola prostokąta; układ metryczny jednostek kwadratowych; gruntowe jednostki miary pola w układzie metrycznym.

Stosowanie nabytych umiejętności do zagadnień praktycznych.

3. *Prostopadłościan, jego objętość.*

Opis prostopadłościanu; wzajemne położenie prostych i płaszczyzn w prostopadłościanach. Rozumienie rysunku prostopadłościanu w rzucie równoległym ukośnym (dwa wymiary naturalne, trzeci — w skrócie). Specjalne przypadki prostopadłościanu: prostopadłościan kwadratowy, sześcián. Obliczanie pola powierzchni prostopadłościanu.

Mierzenie objętości przy pomocy menzurki. Obliczanie objętości prostopadłościanu; układ metryczny jednostek sześciennych oraz jednostek miary pojemności.

Stosowanie nabytych umiejętności do zagadnień praktycznych.

Wyniki nauczania

Rozumienie numeracji bez ograniczenia zakresu liczbowego oraz opanowanie praktycznie używanych jednostek miary.

Biegłość w wykonywaniu działań na dowolnych liczbach naturalnych i na wyrażeniach mianowanych.

Rozumienie ułamka, umiejętność wyznaczania ułamka danej wielkości, wyznaczanie całości z danego jej ułamka i obliczenia, jakim ułamkiem jednej całości jest druga całość tego samego rodzaju.

Umiejętność porównywania, dodawania i odejmowania ułamków zwykłych o mianownikach, które łatwo rozkładają się na czynniki pierwsze.

Rozumienie ułamka dziesiętnego jako specjalnej postaci ułamka zwykłego; umiejętność porównywania, dodawania i odejmowania liczb dziesiętnych.

Rozumienie rysunków i planów, wykonanych w danej skali oraz umiejętność wyznaczania długości według planu.

Umiejętność rozpoznawania prostopadłościanów.

Umiejętność obliczania obwodu i pola prostokąta, a także pola całej powierzchni oraz objętości prostopadłościanu — z zastosowaniem tylko liczb całkowitych.

Umiejętność stosowania nabytych wiadomości do zagadnień praktycznych, wymagających wykonania kilku czynności rachunkowych.

RYSUNEK

2 godziny tygodniowo.

Rysunek poobserwacyjny

Rysowanie z pokazu i pamięci oraz na podstawie bezpośredniej obserwacji przedmiotów z otoczenia i tworów natury.

Ujmowanie zasadniczej konstrukcji oraz kształtu całości i poszczególnych części z uwzględnieniem proporcji. Nazywanie

konstrukcyjnych form według znanych figur geometrycznych. Określanie matematyczne proporcji w stosunku do jednej wielkości, np. $\frac{2}{3}$ wysokości, $\frac{3}{4}$ wysokości, $\frac{1}{5}$ wysokości itp.

Malowanie płaskie kolorem zbliżonym do koloru przedmiotu lub kolorem umówionym. Zakładanie płaszczyzny tła i podstawy. Próby mieszania farb. Przykłady tematów z pokazu i do bezpośredniej obserwacji: czapka wojskowa z daszkiem w ujęciu bocznym, broń ręczna, menażka i inne przedmioty z życia żołnierzy, robotników fabrycznych itp.; przykłady tematów z wyobraźni: kajak, łódź, rower, samochód, autobus; ryby rzeczne i stawowe; ptaki brodzące; zwierzęta domowe; koń i krowa; postać ludzka (np. żołnierz piechoty, marynarz itp.).

Rysunek z wyobraźni

Ilustrowanie scen z życia społecznego i państwowego na podstawie przeżyć ucznia, opisów i opowiadań nauczyciela.

Tematy przykładowe: Nasi jadą do wojska (pobór rekruta). Manewry w naszej miejscowości. Defilada. Manifestacje o charakterze państwowym i narodowym. Praca w fabrykach. Flota na morzu; samoloty. Nasze morze. Port handlowy i pasażerski. Ćwiczenia L. O. P. itp.

W rysunkach tych należy podtrzymać intuicyjne trójwymiarowe wypowiedzianie się dziecka.

Wiedza o sztuce

Zwrócenie uwagi na sztukę ludową regionalną oraz przejawy wytwórczości ludowej w różnych tworzywach i technikach. Porównanie wytworów sztuki góralskiej z kurpiowską, kaszubską, łowicką itp.

Wyniki nauczania

Umiejętność narysowania z pokazu, pamięci lub natury znanych dzieciom przedmiotów i tworów natury z uwypatnieniem ich cech istotnych a pominięciem przypadkowych i drugorzędnych, z zachowaniem proporcji całości i części składowych, z podkreśleniem zasadniczego ich kształtu. Malowanie płaszczyznowe farbą i trafne dobieranie danego koloru przez mieszanie farb. Przy malowaniu tła i podstawy należy wprowadzić harmonię kolorów przez podobieństwo i kontrast (nie podając określeń).

PRACE RĘCZNE

2 godziny tygodniowo.

Dla chłopców

A. Swobodne wypowiedzianie się w różnym materiale

schodzi już w tej klasie na plan dalszy i zajmie znacznie mniejszą ilość ogólnego czasu przewidzianego na prace ręczne.

W związku z różnymi zainteresowaniami młodzieży przewidzieć należy następujące tematy przykładowe: latawce, łuki, najprostsze pomoce do przedstawień amatorskich, gwiazdy i szopki, stroje dla kolendników na Boże Narodzenie, wózek dyngusowy, oparte o pomysły własne modeliki krzyżów, kapliczek, budynków gospodarskich o charakterze regionalnym.

Materiałem podstawowym jest klejonka i deszczyna oraz szpulki, kółka, foremki drewniane guzików, kulki itp. oraz drucik i blaszki, kawałki metali itp.

B. Wstępne zajęcia rękodzielnicze

Poziom pracy tej klasy uważać należy za etap przejściowy od prac o charakterze zabawowym i konstrukcyj naiwnych do wykonywania przedmiotów użytkowych o konstrukcjach poprawnych oraz formach przemysłanych, odpowiadających celowi przedmiotu oraz materiałowi, z którego są wykonane. Prace te opierać się będą o rysunek roboczy, podający kształt i wielkości poszczególnych części lub siatkę wykonywanych przedmiotów. Przedmioty łatwiejsze można rysować w perspektywie równoległej skośnej.

Prace będą wykonane z dykty klejonej grubości 3—6 mm oraz deszczyny, czyli desek struganych i desek niestruganych cienkich, grubości do 12 mm, oraz listew drewnianych o różnych przekrojach.

Przykłady tematów: półeczki, kałamarznice, pudełeczka, piórniki, wieszaczki, podstawki, wycieraczki, śmietniczki itp.

Ćwiczenia: przeryzanie klejonki i deszczyny piłą rozplątnicą i odsadnicą wzdłuż linii prostych. Wiercenie otworów kolcem i świderkami ręcznymi, zbijanie części w styk gwoździakami.

Narzędzia: piłą odsadnica i rozplątnica, kolec, świderki ręczne, węgielnica, pilnik i tarnik, młotek żelazny obcęg do gwoździ, dłutko.

Roboty z tektury i introligatorstwo

Materiał: tektura cienka Nr 80 — 50, biała i brązowa, płótna introligatorskie gładkie bez deseni, papier 60—90 gramowy, nici, taśma do szycia szerokości 10 mm.

Narzędzia: linijki z podziałką 300 lub 500 mm; noże krótkie do cięcia tektury, nożyczki, igły, kostki, węgielnice żelazne, pędzle, deski do prasowania, prasa introligatorska.

Ćwiczenia: cięcie tektury przy użyciu węgielnicy, oklejanie (lamowanie) brzegów, wyklejanie powierzchni papierem, łączenie tektur na zawias, nacinanie tektury na głębokość, zagniatanie kostką, formowanie i sklejanie klejem stolarskim przedmiotów bryłowych, brył z siatki.

Szycie jedno- i dwuskładowych zeszytów, wykonywanie okładki kartonazowej. Obcinanie brzegów nożem przy użyciu węgielnicy. Sprawne posługiwanie się klajstrem oraz częściowo klejem stolarskim.

Przykłady orientacyjne. Mogą to być: figury geometryczne z tektury, małe podkładki do gier, tarcze zegarowe, okładki do legitymacyj, zasadnicze bryły do nauki geometrii, mniejsze pudełka otwarte i kryte, oprawa małych obrazków, notesików, portfeli, teczek wiązane taśmą itp.

Koszykarstwo

Technika zastępcza

Materiał: słoma, sitowie, rogożyna, wióra, лыko, sznurek.

Ćwiczenia: plectenie warkoczy, przeplatanki i różne sploty.

Orientacyjne przykłady: małe koszyczki do kwiatów, opalki, paski, pantofle, kapelusze itp.

Ogrodnictwo

Jesień:

Zbiór nasion roślin uprawianych w ogrodzie. Zebranie, przygotowanie i przechowanie jednorocznych pędów krzewów i niektórych drzew na sadzonki. Rozmnażanie krzewów owocowych i ozdobnych przez podział.

Stratyfikowanie nasion drzew i krzewów owocowych i niektórych ozdobnych.

Wiosna:

Sadzenie i rozmnażanie roślin ozdobnych wieloletnich (bylin) i dalsza nad nimi opieka.

Przygotowanie odkładów krzewów owocowych i niektórych ozdobnych. Wysiew stratyfikowanych nasion drzew i krzewów. Sadzonkowanie zielne roślin pokojowych.

Utrzymywanie w należyтым porządku drózek i ścieżek w ogrodzie szkolnym.

Dla dziewcząt

1. Technika szycia dla dziewcząt

Materiały: surówka, perkal, półpłótno, na wsi płótno.

Szycie ręczne: Szycie poszewki na jasiek lub poduszkę, fartuszek na wsi do pasa, w mieście dowolnego wzoru (bez rękawów), koszuli daytimej z przyszywanymi ramiączkami, a na wsi według miejscowego wzoru.

Naprawa bielizny: (łatanie i cerowanie łatwych uszkodzeń), naprawa pończoch.

Przy wykonywaniu wskazanych robót uczennice stosują ścięgi i szwy poznane w klasach poprzednich, ponadto zapoznają się ze ścięgiem dzierganym, okrętkowym, z łańcuszkiem, sznureczkiem i ścięgiem krzyżowanym. Poznają szew podwójny płaski (bieliżniany), marszczenie, przyszywanie tasemek, guzików, wykonywanie dziurki i pętelki. Poznają branie miary z figury.

Roboty dziane szydełkowe: szaliki i czapeczki (zastosowanie zasadniczych ścięgów: łańcuszka, półsłupka i słupka).

2. Roboty z różnych materiałów

Łatwe roboty introligatorskie, podklejanie mapek — ilustracyj, obrazków. Zabawki choinkowe w okresie świąt Bożego Narodzenia.

W zależności od warunków, potrzeb szkolnych i domowych, różne prace związane z nauką rysunków, geografii, przyrody, geometrii.

Prace te prowadzić należy w zespołach po kilka uczennic.

Wyniki nauczania

Sprawność w wykonywaniu ścięgów i szwów, poznanych w klasach III i IV.

Znajomość ścięgu okrętkowego, szwu pojedynczego, płaskiego (bieliżnianego), umiejętność marszczenia, przyszywania tasemek, wykonywania dziurki i pętelki. Umiejętność wykonania łatwej roboty szydełkowej.

SPIEW

2 godziny tygodniowo.

Materiał nauczania.

Pieśni dwugłosowe i jednogłosowe w skali rozszerzonej (od „a” małego do „f” dwukreślnego), przy pomocy nut. Na repertuar winny składać się pieśni oryginalne polskich kompozytorów, w szczególności Moniuszki i Noskowskiego, oraz inne, nie objęte powyższym podziałem a związane z życiem młodzieży różnych środowisk społecznych i regionalnych.

Przy opracowywaniu i wykonywaniu pieśni należy zwracać baczną uwagę na utrwalenie należytej wymowy samogłosek i spółgłosek oraz stosować urozmaicone cieniowanie: mf, p, f, pp, *crescendo*, *decrescendo*, a także *legato* (łącząc) i *staccato* (odrywając) i zmiany szybkości: *rallentando* = zwalniając, *accelerando* = przyśpieszając.

Opracowanie 2—3 kanonów dwu- i trzygłosowych.

Próby śpiewania z nut pieśni łatwiejszych pod względem rytmu i melodii w tonacji C major.

W związku bezpośrednim lub pośrednim z opracowywaniem pieśni, jako środki pomocnicze do ich poprawnego wykonywania, winny być stosowane okolicznościowo, w miarę potrzeby a) ćwiczenia rytmiczne: rozpoznawanie słuchowe rodzajów taktu z dodaniem sześciomiaru; śpiewanie z nut na jednym dźwięku lub gamie prostych motywów rytmicznych, występujących w pieśniach, w taktach $\frac{2}{4}$, $\frac{3}{4}$ i $\frac{4}{4}$; b) ćwiczenia melodyjne: śpiewanie na podstawie nut gamy, trójdźwięków na stopniu I, IV i V oraz ich fragmentów w tonacji C major; śpiewanie ze słuchu trójdźwięku minorowego na pierwszym stopniu, odtwarzanie jego poszczególnych tonów.

W łączności z posługiwaniem się nutami niezbędne wyjaśnienia, dotyczące znaków muzycznych (sposób oznaczania wartości rytmicznych i taktu, nazwy nut) oraz rozmieszczenia półtonów i całych tonów w gamie C major.

Wyniki nauczania

Przyswojenie co najmniej 15 pieśni dwugłosowych i jednogłosowych, śpiewanych z wyraźną wymową, ścisłą rytmiką, czystą intonacją, z zastosowaniem urozmaiconego cieniowania i koniecznych zmian tempa. Umiejętność korzystania z nut jako środka pomocniczego przy śpiewaniu pieśni ze słuchu; znajomość pisowni muzycznej w zakresie, potrzebnym przy opracowywaniu pieśni.

WYCHOWANIE FIZYCZNE

2 godziny tygodniowo.

Materiał ćwiczebny (Wspólny dla klas V, VI i VII)

A. Zabawy, gry i ćwiczenia polowe

Zabawy o charakterze ożywiającym i rekreacyjnym, stosowane zarówno między ćwiczeniami w formie ścisłej, jako też między trudniejszymi grami i na pauzach, np. polowanie, niedźwiedź, poczta, różne odmiany berka, a także zabawy taneczne (tańce pajaców, ułani, krakowiak itp.).

Gry bieżne, łączące elementy zręczności i zwinności z biegiem, np. walka o sztandary, zbóje, wyzywanka, harce.

Gry rzutne, łączące elementy zwinności i zręczności z pewnością rzutu i chwytu, np. wyścigi piłek, sztafety z piłką.

Gry z podbijaniem, łączące pewność oka i ręki z biegiem, np. pacanka, kiczki, wybijanka, podbijak.

Gry drużynowe: podaj dalej, piłka więzienna, piłka bramkowa, w dwa ognie; kwadrat i palant bez dalenia w uproszczonej postaci, które w klasie VII mogą być doprowadzone do postaci czystej; dla młodzieży silniejszej siatkówka, również doprowadzona do czystej postaci dopiero w klasie VII.

Zabawy, gry i ćwiczenia polowe typu harcerskiego ze wszystkich działów: ćwiczenia zmysłów, tropienie, sygnalizacja, zwiady itp., o trudności zależnej od wieku danej klasy.

B. Ćwiczenia gimnastyczne

Ćwiczenia porządkowe:

Tworzenie szachowej kolumny ćwiczebnej z dwuszeregu, z miejsca i z marszu, a także kolumny ćwiczebnej z dwójek, trójek i czwórek, w zależności od miejsca ćwiczeń. Elementy musztry formalnej, konieczne do manewrowania oddziałem: zwroty w miejscu i w marszu, zmiana kierunków w marszu, marsze w dwuszeregu z równaniem i kryciem, zbiórki w miejscu i w marszu w różnych postaciach — ponadto dla dziewcząt proste korowody.

Ćwiczenia kształtujące:

Ćwiczenia kończyn górnych, przeważnie w pozycjach siedzących, wznoszenie, wymachy, skurcze i rzuty we wszystkich kierunkach oraz krążenia.

Ćwiczenia kończyn dolnych: wspięcia i przysiady, wyprosty nóg; w klasie VII ponadto uniki, rytmiczne podskoki z równoczesnymi skurczami lub wymachami nóg, łatwe kroki taneczne.

Ćwiczenia szyi przeważnie w pozycjach siedzących: skręty, skłony i krążenia.

Ćwiczenia tułowia: skłony w przód i w tył z różnych postaw wyjściowych, jednak bez wytrzymywania, ponadto skłony w bok i skręty tułowia, potęgowane przez współpracę ramion.

Ćwiczenia koordynacyjne:

Łatwe postawy z biegu, trudniejsze niż w klasach poprzednich ruchy kończyn i tułowia w postawach równoważnych. Przechodzenie po równoważni do wysokości połowy uda z podrzucaniem woreczków lub piłeczek, wykonywane również ze śpiewem; zeskakowanie z równoważni z dochwytem. Utrudnianie ćwiczeń przez zamykanie oczu.

Ćwiczenia stosowane:

Krótkotrwałe zwisy na drabinie i tramie lub innych prymitywnych przyrządach. Mocowanie się dwójkami jako ćwiczenie zręcznościowe. Skoki wolne (w dal i wwyż) w formie zabawowej i ścisłej z ograniczonym rozbiegiem i określonym miejscem odbicia i doskoku. Skoki mieszane, w szczególności zawrotne przez ławeczkę, ustawioną poziomo i skośnie, oraz — w zależności od warunków — skoki przez tram, skrzynię i kozła, lub skoki przez przeszkody naturalne, przy tym skoki rozkroczne należy pominąć w zespołach dziewczęcych. Rzuty małą piłką do celu lub na odległość.

C. Sporty

Jazda na saneczkach: wożenie się na saneczkach w terenie równym oraz zjazdy z łagodnych, naturalnych pochyłości bez ostrzejszych zakrętów.

Jazda na łyżwach: jazda w przód, najprostsze figury, np. przykładanka, luki.

Jazda na nartach: chody w terenie płaskim oraz zjazdy z niewielkiej pochyłości. Zabawy narciarskie w zjeździe na wprost.

Pływanie. Gdzie tylko warunki na to pozwalają, należy zorganizować naukę pływania i prowadzić ją w formie zabaw w wodzie, szybowania i wreszcie systematycznej tak, aby w klasie VII osiągnąć umiejętność pływania.

Wyniki nauczania

Opanowanie sztafet do 25 m, sprawność w jednej lub dwu grach z piłką, jak np. „piłka więzienna“, „podaj dalej“; sprawność w tworzeniu szachowej kolumny ćwiczebnej z dwurzędu i dwuszerogu; umiejętność przybierania poprawnej postawy po zupełnym rozluźnieniu; umiejętność przechodzenia po równoważni na wysokości kolan; poprawne wykonywanie łatwych skoków przez przeszkody naturalne.

KLASA VI

RELIGIA

2 godziny tygodniowo.

Do czasu ogłoszenia nowych programów religii nauka odbywać się będzie na podstawie programów obowiązujących w roku szkolnym 1938/39.

JĘZYK POLSKI

5 godzin tygodniowo.

Lektura

A. Tematyka:

1. Obrazy z życia dzieci i młodzieży w domu, szkole, poza szkołą: prace, zajęcia, życie społeczne w szkole, koleżeństwo, przyjaźń, wycieczki, obozy, wakacje, przygody, sport itp.
2. Rodzina i społeczeństwo. Miłość człowieka. Poszanowanie godności ludzkiej i twórczego wysiłku człowieka.
3. Krajobraz i piękno Polski. Świat roślinny i zwierzęcy. Morze polskie.
4. Jak żyli ludzie w dawnej Polsce i do czego dążyli.
5. Obyczaje ludu polskiego (w łączności z folklorem słowiańskim).
6. Lud polski, jego pogląd na świat, a zwłaszcza walka z krzywdą (na podstawie baśni, bajek, legend, podań, pieśni, przysłów).
7. Mity greckie.
8. Pierwiastki demokracji antycznej.
9. Dola warstw uciemnionych w Polsce, zwłaszcza chłopów.
10. Dostęp do kultury i nauki młodzieży chłopskiej i robotniczej.

B. Materiał.

Wypisy zawierające czytanki z literatury polskiej i obcej, dostosowane do poziomu umysłowego klasy VI i związane z powyższą tematyką (wiersze, poemaciki, nowele, opowieści, opowiadania itp. lub wyjątki z większych utworów, stanowiące całość pod względem fabularnym i ideowym). Ponadto następujące utwory w całości:

Konopnicka:	„Przed sądem.“ „Jaś nie doczekał“.
Mickiewicz:	„Pan Tadeusz“.
Orzeszkowa:	„A...B...C...“
Prus:	„Antek“.
Sienkiewicz:	„Janko Muzykant“ „Z pamiętników poznańskiego nauczyciela, „W pustyni i w puszczy“.
Szymonowicz:	„Żeńcy“. (W wyd. szkolnym).
Ujejski:	„Maraton“.
Höcker:	„Olimpijczyk czyli Złoty wiek Peryklesa“. (Przekład M. Konopnickiej).

Lista lektury uzupełniającej będzie podana osobno.

Podstawowe wiadomości z nauki o literaturze

a) *Utwory literackie i ich rodzaje:*

Piśmiennictwo artystyczne i użytkowo-praktyczne. Najbardziej typowe rodzaje powieści: powieść historyczna, podróżnicza, opowiadania, nowele. Utwory sceniczne, np. jasełka, pastorałki.

b) *Elementy utworu literackiego:*

Elementy fabuły: tło, postać, jej charakterystyka oraz działania przedstawionych postaci, czyli akcja. Postać główna i postaci podrzędne. Główny wątek treściowy i wątki uboczne.

Tempo akcji w powieści. Opowieść autora, dialog, monolog.

c) *Język utworu literackiego:*

Literatura jako sztuka słowa. Język potoczny a język literatury. Elementarna charakterystyka języka literackiego, podkreślająca jego bogactwo: korzysta on z rozmaitych odmian języka współczesnego, sięga do języka dawniejszego (archaizmy), do gwar (dialektyzmy) i korzysta świadomie z prawa do swobodnej twórczości językowej (neologizmy).

d) *Wiersz:*

Jak wygląda wiersz (układ graficzny, rym, zwrotka).

Gramatyka

Nauka o zdaniu.

Rodzaje zdań. Zdanie złożone, zdanie pojedyncze.

Zdanie pojedyncze nierozwinięte, rozwinięte.

Podmiot. Sposoby wyrażania podmiotu. Podmiot gramatyczny i podmiot logiczny. Zdanie bezpodmiotowe.

Orzeczenie czasownikowe i imienne. Orzeczenie w zdaniach bezpodmiotowych.

Wyraz określany i określający. Główne rodzaje przydawki, okolicznika i dopełnienia. Sposoby łączenia części podmiotu rozwiniętego i orzeczenia rozwiniętego: związki zgody, rzędu i przynależności wyrazów w zdaniu. Szyk wyrazów w zdaniu.

Zdanie złożone.

Zdanie współrzędnie i podrzędnie złożone. Sposób łączenia zdań podrzędnych i współrzędnych. Rodzaje zdań współrzędnych: łączne, przeciwstawne i wynikowe. Zdanie podrzędnie złożone: podmiotowe, orzecznikowe, określające (dopełnieniowe, przydawkowe i okolicznikowe). Zamiana na odpowiednie części zdania rozwiniętego. Równoważniki zdania. Zdania niezupełne, urwane.

Ortografia i przestankowanie

Ó niewymienne, rz niewymienne, en, em przed szczelinową spółgłoską zębową, *ke, ge* — w często używanych wyrazach.

Wielka litera w nazwach geograficznych w związku z tematyką jęz. polskiego i innych przedmiotów.

— *by* łącznie z czasownikami i spójnikami.

Pisownia łączna najczęściej używanych wyrażen przyimkowych.

Przecinek oddzielający wołącz.

Przecinek w zdaniu rozwiniętym przed spójnikami *i, ani*.

Przecinek w zdaniu złożonym.

Cudzysłów w przytoczeniach.

Znaki pisarskie po równoważnikach zdania.

Ćwiczenia w mówieniu i pisaniu

Ćwiczenia zbiorowe (redakcyjne) i jednostkowe (samodzielne wypracowania) w obrębie niżej podanych form:

1. Opowiadania na tle przeżyć ucznia.

2. Opisy sytuacji (np. na targu). Opisy przedmiotów bardziej złożonych (np. budynek szkolny, kościół, ratusz, młyn itp.). Opisy

określonych krajobrazów miejskich i wiejskich (np. ogród szkolny jesienią).

Opisy osób rzeczywistych, postaci literackich, malarskich. Omawianie dzieł sztuki stosowanej (np. kilimy, ceramika itd).

3. Wypracowania na łatwe tematy z lektury (przewaga opisu lub opowiadania, np. Życie Janka Muzykanta).

4. Sprawozdania z przeżyć, lektury, widowisk, słuchowisk itd.

5. Streszczenia czytanek.

6. Plany czytanek, opowiadań, opisów.

7. Korespondencja międzyszkolna; listy do redakcji, radia; ogłoszenia, zawiadomienia, zaproszenia.

8. Prowadzenie notatek przy zbieraniu materiałów do wypracowania (w czasie wycieczki, obserwacji, lektury itd.).

9. Dyskusje.

Ćwiczenia słownikowe

1. Bogacenie czynnego słownika ucznia w obrębie nazw, osób, rzeczy, zjawisk, cech, czynności, ruchów, barw, kształtów oraz różnych odcieni stosunków przestrzennych i czasowych.

2. Wyrażanie tej samej treści w różnorodny sposób (przy pomocy epitetu, porównania, przenośni, uosobienia).

3. Wyrazy bliskoznaczne, ich walory językowe. Wieloznaczności.

4. Grupowanie wyrażen wokół określonych tematów (np. ulica).

5. Zmiana znaczenia wyrazu a jego związki etymologiczne (np. kolorowa bielizna, porcelanowa miednica itd.).

Specjalną opieką należy otoczyć w tej klasie:

a) Słownictwo związane z opisem zewnętrznym osób (np. postać, postawa, budowa ciała itd.).

Dobieranie w tym zakresie odpowiednich epitetów (np. postać wysmukła, zgrabna, młodzieńcza, pełna życia itd.).

Wyrazy oznaczające cechy charakteru osób rzeczywistych i poznanych na podstawie lektury.

b) Słownictwo techniczno-popularne (np. przy opisie ratusza: fasada, wieża, attyka, galeryjki, kolumny, wykusze, skarpy, krużganek, ornament, gzyms, fundament, kondygnacje itd.).

c) Słownictwo związane z życiem społecznym klasy (np. przy dyskusji: prosić o głos, udzielić głosu, zabrać głos, odebrać głos, mieć głos, rzec się głosu; kółko, spółdzielnia, zebranie, posiedzenie, wywiad społeczny itd.).

- d) Słownictwo usprawniające styl w związku z nowymi formami ćwiczeń (np. przy sprawozdaniach wyrazy oznaczające następstwo czasowe: następnie, potem, dalej, w dalszym ciągu, po wyczerpaniu, omówieniu, załatwieniu tej sprawy, kwestii, punktu itd.).

JĘZYK ANGIELSKI

4 godziny tygodniowo.

Materiał rzeczowy

A. Opowiadania, dialogi i żywe opisy na temat najbliższego otoczenia ucznia — życie klasy, grono koleżeńskie, zajęcia młodzieży, zwyczaje i życie rodzinne, życie i praca Anglosasów w mieście i na wsi. Ferma amerykańska lub kanadyjska, ew. australijska w zestawieniu z wsią polską.

Week-end. Sporty.

B. Łatwe wiersze, piosenki, humor, rebusy, anegdoty.

Materiał gramatyczny

Zasady fonetyki. Przedimki nieokreślone i określone, rzeczowniki regularne i najważniejsze nieregularne, np. — *child, man, foot, tooth*. Stopniowanie przymiotników regularnych i nieregularnych.

Liczebniki główne do 2000 — porządkowe do 100.

Zaimki: osobowe, dzierżawcze, wskazujące, zwrotne.

Czasowniki posiłkowe: *to be, to have, to do. I can, I must, I may, I shall, I will*.

Czasowniki regularne oraz najczęściej używane nieregularne w czasach: *Present, Imperfect, Future I, Perfect*; w wypadkach uzasadnionych czytanką w formie twierdzącej, pytającej, przeczącej. *Continuous Form* w czasach *Present* i *Imperfect*.

Najpotrzebniejsze przysłówki, przyimki i spójniki.

Najważniejsze wiadomości, potrzebne do budowy zdania pojedynczego.

Pewne wiadomości o zdaniu złożonym.

Ćwiczenia piśmienne.

Utrwalanie na piśmie łatwych ćwiczeń przerobionych w klasie ustnie na podstawie czytanki.

Pytania i odpowiedzi, odtwarzające tekst.

Dyktando, przepisywanie tekstów itp.

JĘZYK FRANCUSKI

4 godziny tygodniowo.

Materiał rzeczowy

Życie młodzieży w szkole i w domu, na tle miasta i wsi, we Francji i w Polsce.

Życie klasy, nauczyciel i uczeń, lekcja, klasa; rysunek, kolory, liczenie do dziesięciu (ćwiczenia fonet.), obowiązki i zajęcia młodzieży. Spółdzielnia uczniowska.

Liczebniki do stu. Cztery działania arytmetyczne.

Człowiek i części jego ciała. Zwierzęta z najbliższego otoczenia; ptaki.

Mierzenie czasu: zegar, godzina, dzień, tydzień, miesiąc itd. Pory roku. Pogoda.

Praca w mieście i na wsi. Wypoczynek.

Dom mieszkalny. Higiena życia codziennego. Pożywienie, ubranie.

Życie rodzinne i zwyczaje. Rodzina. Zajęcia członków rodziny. Święta i uroczystości rodzinne, np.: Boże Narodzenie, Nowy Rok (*Gui du Nouvel An*), Trzej Królowie (*Le gateau des Rois*). Urodziny. *Mardi gras*, 14 lipca — święto narodowe.

Sporty, np. piłka nożna, tenis, pływanie, wioślarstwo, kolarstwo itp.

Ruch uliczny. Ruch na ulicach miasta i na drogach. Kolej, tramwaj, motocykl, samochód.

Wycieczki. Dworzec. Jarmark francuski (*Foire*). Kupiec wędrowny. Sklep w mieście. Cyrk. Kino. Radio. Lotnisko.

Podróże i przygody. Równiny, góry, jeziora, rzeki, morze, port. Przysłowia.

(Materiał nauczania powinien być podany w formie opowiadań, dialogów, anegdot, żywych opisów, wierszyków, piosenek, pobudzających ucznia do postawy czynnej).

Materiał gramatyczny

Rodzajniki określone i nieokreślone. Najczęstsze wypadki opuszczania rodzajnika (w formie przeczącej i po przysłówkach ilościowych).

Rzeczownik: liczba pojedyncza i mnoga. Liczba mnoga rzeczowników na *al*, *au*, *eu*.

Przymiotniki: rodzaj męski i żeński, regularny i nieregularny. Liczba pojedyncza i mnoga. Stopniowanie przymiotników.

Liczebniki do stu.

Czasowniki posiłkowe *avoir* i *être*. Trzy koniugacje regularne. Czasowniki nieregularne: *aller, venir, sortir, faire, dire, lire, écrire, prendre, mettre, recevoir, voir, savoir, pouvoir*. Czasowniki zwrotne. Cząsy: *présent, passé composé, futur immédiat* i *futur simple, imparfait* trybu oznajmującego. Tryb rozkazujący. Bezokolicznik. *Article partitif*.

Traktowane jako materiał leksykalny najważniejsze zaimki.

JĘZYK NIEMIECKI

4 godziny tygodniowo.

Materiał rzeczowy

Opowiadania, dialogi, anegdoty, barwne i żywe opisy, wierszyki, ilustrujące życie młodzieży w szkole i w domu, na tle miasta i wsi, u nas i w kraju obcym — z uwzględnieniem momentu pracy i rozrywki oraz czynnika społecznego.

W materiale rzeczowym uwzględnić należy w szczególności: życie klasy, obowiązki i zajęcia młodzieży, zwyczaje, uroczystości szkolne i rodzinne, sporty, wydarzenia na ulicy, ruch uliczny, przechadzki, wycieczki — z podkreśleniem cech zewnętrznych obcego miasta i wsi, osobiste przygody i obserwacje.

W powyższych tematach powinny przejawiać się uczucia i zamiłowania młodzieży.

Materiał gramatyczny

Zdanie pojedyncze (w formie twierdzącej, przeczącej i pytającej). Szyk zdania pojedynczego. Rzeczownik z rodzajnikiem określonym i nieokreślonym, odmiana mocna i słaba. Przymiotnik: odmiana z rodzajnikiem określonym i nieokreślonym. Zaimki: osobowe, dzierżawcze. Przyimki, rządzące 3 przypadkiem (*aus, bei, mit, nach, von, zu*), rządzące 4 przypadkiem (*durch, für, um*), rządzące 3 względnie 4 przypadkiem. Liczebnik (do stu włącznie). Czasowniki posiłkowe, posiłkowe trybu (*Hilfsverben des Modus: dürfen, können, müssen, sollen, wollen*) słabe, najpospolitsze mocne oraz zwrotne; cząsy: *Praesens, Imperfekt, Perfekt* trybu oznajmującego strony czynnej. Traktowane wyłącznie jako materiał leksykalny — przymiotnik: stopniowanie regularne i nieregularne; zaimek wskazujący: *dieser*, nieokreślony: *kein*, zaimki pytające; czasownik: tryb rozkazujący; czasowniki złożone oraz najczęściej używane nieregularne; bezokolicznik z „zu” i bez „zu”.

Wyniki nauczania w zakresie języka angielskiego, francuskiego i niemieckiego

Umiejętność poprawnego odczytania przerobionego w klasie tekstu. Elementarna sprawność w mówieniu w zakresie najprostszych zjawisk z najbliższego otoczenia ucznia. Praktyczna znajomość form językowych w zakresie podanego w programie materiału gramatycznego. Około 400 wyrazów słownictwa czynnego.

JĘZYK ROSYJSKI

4 godziny tygodniowo.

(Program obliczony ogółem na 100 godzin lekcyjnych)

I. Opanowanie początków języka rosyjskiego (30 godzin)

Ćwiczenia fonetyczne dla przyswojenia brzmienia mowy rosyjskiej w oddzielnych wyrazach i w zdaniach.

Odczytywanie według podręcznika wyrazów i zdań poprzedzone analizą sylabową i dźwiękową. Przyswojenie słownictwa w zakresie 250—300 wyrazów rosyjskich. Ćwiczenia specjalne w wymawianiu wyrazów rosyjskich o trudnym brzmieniu. Opanowanie prawidłowego akcentu w wyrazach dwu- i trzysylabowych.

Pisanie liter małych i dużych, wyrazów i krótkich zdań w związku z nauką czytania.

II. Czytanie, rozwój mowy i pisanie (70 godzin)

a) Czytanie

Uzyskanie sprawności w prawidłowym i dobitnym czytaniu rosyjskiego tekstu z podręcznika ze zrozumieniem treści. Przestrzeganie akcentów, pauz i intonacji przy głośnym czytaniu. Samodzielne ciche czytanie niewielkich opowiadań i czytanek z podręcznika, poprzedzone objaśnieniem nieznanых wyrazów. Uczenie się na pamięć niewielkich wierszy, przysłów, zagadek i krótkich urywków prozy.

W związku z czytaniem i mówieniem wzbogacenie słownictwa (od 1000—1200 słów rosyjskich).

Odpowiedzi na pytania z zakresu przeczytanego tekstu dosłownie oraz swoimi słowami. Zbiorowe formułowanie pytań w związku z odczytanym tekstem i odpowiedzi na pytania. Streszczenie przeczytanego tekstu na pytania i samodzielne bez pytań. Rozbijanie przeczytanego tekstu na części i opowiadanie częściami (z pomocą nauczyciela).

Materiał rzeczowy

1. Czytanki i opowiadania na dostępne dla dzieci tematy z życia i przyrody Z. S. R. R. Rodzina i szkoła radziecka, dzieci, ich zajęcia, zabawy i rozrywki, przyroda rosyjska, zwierzęta domowe i dzikie, życie, praca i rozrywki w mieście i na wsi, budownictwo socjalistyczne, święta rewolucyjne, konstytucja Z.S.R.R., Armia Czerwona, Wielka Wojna z niemieckim najeźdźcą w obronie Ojczyzny.

2. Dostępne pod względem treści, słownictwa i stylu fragmenty literatury pięknej i niewielkie utwory w całości: wiersze, streszczenia baśni ludowych, opowiadania (z wypisów literackich) Lwa Tołstoja, Uszyńskiego; poezje Puszkina, Majkowa, Pleszczewaja, Nikitina, Niekrasowa, Michałkowa, Marszaka, Lebiediewa-Kumacza i innych; pieśni ludowe, zagadki i przysłowia.

Wykaz utworów literatury pięknej, nadających się do lektury

Baśni ludowe: „Lis i wilk“, „Kot i lis“.

Zagadki, przysłowia, piosenki „czastuszki“.

A. S. Puszkina: Wyjątki z „Bajki o Carze Sałtanie“. „Wietier po moriu guliajet, w sinim niebie zwiezdy bleszczut, ostrow na morie ležit“.
„Jesień“. „Koń“. „Kaukaz“. „Bitwa pod Połtawą“.

M. J. Lermontow: „Sosna“. „Żagiel“.

L. N. Tołstoj: „Ojciec i synowie“. „Ogrodnik i synowie“. „Żółw i orzeł“.
„Orzeł“. „Mrówka i gołąb“. „Burza“. „Dziewczynka i grzyby“.

S. T. Aksakow: „Człowiek pod śniegiem“.

I. Surikow: „Dzieciństwo“.

W. Majakowski: „Piosenka majowa“.

S. Michałkow: „Szczeniak i inne opowiadania dla dzieci“.

S. Marszak: „Drużyna“.

W. I. Lebiediew - Kumacz: „Jego portret“.

b) Rozwój mowy

Ćwiczenia słownikowe: W związku z czytaniem i mówieniem wzbogacenie słownika wyrazów rosyjskich do 1500 słów w ciągu całego roku szkolnego.

Ugrupowanie wyrazów według treści znaczeniowych: naczynia, meble, odzież, rośliny, zwierzęta itd. Układanie słowników według grup znaczeniowych.

Dobór i grupowanie wyrazów oznaczających przedmioty (rzeczowniki), czynności przedmiotów (czasowniki), cechy przedmiotów (przymiotniki).

Umiejętność wynajdywania tych wyrazów w zdaniach i stawiania do nich właściwych pytań.

Ćwiczenia w zakresie nauki o zdaniu.

Nabycie umiejętności prawidłowego budowania prostych zdań z 2—5 wyrazów.

1. z podmiotu-rzeczownika i orzeczenia-czasownika (uczeń rysuje);
2. z podmiotu, orzeczenia i dopełnienia bliższego (uczeń rysuje samolot, uczeń rysuje gwiazdę);
3. z podmiotu i orzeczenia-czasownika w czasie przeszłym (chłopiec czytał, dziewczynka czytała);
4. z podmiotu, orzeczenia i wyrazów na pytania — kiedy? gdzie? dokąd? jak?;
5. z podmiotu-zaimka i orzeczenia - czasownika w 1, 2, 3 osobie;
6. z podmiotu, orzeczenia i wyrazów odpowiadających na pytania: *kogo? czego? komu? czemu? czym?* i na te same pytania z przyimkami: *u kogo? do kogo? ku czemu? z kim? z czym?*;
7. z podmiotu, orzeczenia i wyrazów odpowiadających na pytania: *jaki? jaka? jakie? czyj? czyja? czyje?*;
8. z podmiotu i orzeczenia w liczbie mnogiej;
9. z podmiotu, orzeczenia i wyrazów odnoszących się do orzeczenia, używanych we wszystkich przypadkach z wyjątkiem mianownika, z przyimkami i bez przyimków;
10. z podmiotu, orzeczenia i wyrazów odnoszących się zarówno do podmiotu jak i do orzeczenia i odpowiadających na powyżej wymienione pytania. (Nowy traktor dobrze pracuje. Uczeń pisze kredą na tablicy. Nasi chłopcy byli wczoraj w kinie).

Umiejętność rozwinięcia zdania składającego się z podmiotu i orzeczenia przez dodanie na pytania nowych wyrazów do podmiotu i orzeczenia.

Umiejętność używania z rzeczownikami przyimków: В, НА, У, К, С, НАД, ПОД, ЗА, ОТ, ДО, ИЗ, ПЕРЕД, О (ОБ).

Ćwiczenia w płynnym mówieniu

Pogadanki na temat przeczytanych tekstów. Streszczenia przeczytanego tekstu na pytania, albo według planu. Omawianie obrazów: pytania, odpowiedzi, płynne opowiadanie. Treść obrazu. Ułożenie słowniczka do obrazu. Opowiadanie o sobie, o swojej pracy. Wyrazista recytacja opanowanego pamięciowo tekstu (wiersza lub prozy).

c) Pisanie i podstawy gramatyki

Przepisywanie z tekstu drukowanego i z rękopisu wyrazów, zdań i krótkich ciągłych fragmentów (do 60—70 słów). Wypisywanie na podstawie przeczytanego tekstu odpowiedzi na pytania. Notowanie z tablicy albo ze słuchu zbiorowo układanych zdań. Uzupełnianie zdań wyrazami podanymi na tablicy lub w podręczniku. Uzupełnianie zdań wyrazami odpowiadającymi na dane pytania. Pisanie ze słuchu zdań i krótkich urywków ciągłego tekstu (50 do 60 słów) po uprzedniej analizie słów o trudniejszej pisowni (dyktando objaśniające) albo bez analizy uprzedniej (dyktando sprawdzające). Samodzielne układanie na piśmie zdań w formie odpowiedzi na pytania, tytułów do obrazków itp. Streszczenia na pytania przeczytanego tekstu. Zapisywanie zbiorowo ułożonego opisu obrazka. Zapisywanie łatwego, opanowanego pamięciowo tekstu. Umiejętność samodzielnego ułożenia i zapisania kilku zdań na podstawie obrazka, na dany temat lub na pytanie w formie ciągłego opowiadania (wypracowania). 3

Ortografia

Duże litery. [Przenoszenie wyrazów. Litera „u” na końcu i w środku wyrazu; odróżnianie и — я. Litery ъ і ѣ. Litery э, я, ю, е е na początku i w środku wyrazu. Litera и po г, к, х, ж, г ш, щ.

Pisanie wyrazów, w których z sylabami występują dwudźwięki: ча — ща, чу — шу. Rozłączne pisanie przyimków z rzeczownikami. Stosowanie ь w czasownikach (учить, учишь). Bez użycia definicji zapoznanie się z pojęciami: zdanie, podmiot, orzeczenie, rzeczownik, liczba pojedyncza i mnoga, rodzaj męski, żeński i nijaki; czasownik, czas teraźniejszy, przeszły i przyszły; przymiotnik, zaimek, przyimek.

HISTORIA

3 godziny tygodniowo

W r. szk. 1945/46, jako przejściowym, klasy V, VI i VII przeobrażają program historii Polski dla klas IV i V.

Klasa VI w zasadzie przerabia końcowe tematy programu kl. IV i część programu kl. V.

Tematy. Materiał historyczny

47. *Car Piotr Wielki — budowniczy potężnej Rosji.*

Piotr Wielki, jego reformy, potęga militarna Rosji, plany wobec Polski.

48. *Prusy — wiarołomny sąsiad Rzeczypospolitej.*
Stanowisko Prus w czasach „Potopu”. Królestwo pruskie, 1701 r. Wzrost potęgi militarnej, zaborczość Prus za czasów Fryderyka II, jego metody rządzenia i pomnażania potęgi państwa, gwałty wobec Polski.
49. *W kolegium ks. Stanisława Konarskiego.*
Słabość polityczna Polski za Sasów, zwyrodnienie kultury szlacheckiej, szkolnictwo. Zwrot w opinii światlejszych obywateli. Reforma szkolna i projekty reform politycznych Konarskiego.
50. *Pierwszy rozbiór Polski i dzieło Komisji Edukacji Narodowej.*
Państwa rozbiórcze. Rola Prus. Granice zaborów. Sejm rozbiórczy, 1772 r. Powstanie i działalność Komisji Edukacyjnej.
51. *Na obiedzie czwartkowym w Łazienkach Królewskich.*
Usiłowania w kierunku odrodzenia kulturalnego. Rola króla Stanisława Augusta. Poeci, pisarze, czasopisma, teatr, budownictwo.
52. *Próby naprawy w dziedzinie gospodarczej.*
Pierwsze manufaktury królewskie i magnackie, pomysły reform rolnych, pierwsze oczynszowanie.
53. *Pod hasłem „wolność, równość i braterstwo” we Francji.*
Wielka rewolucja francuska, dzień 14 lipca 1789 r. w Paryżu, obalenie dawnego ustroju.
54. *„Czarna procesja” i Kuźnica Kollątajowska.*
Poruszenie opinii publicznej, literatura polityczna, Staszic, Kollątaj; Dekert. Prawo o miastach.
55. *Sejm Wielki i Konstytucja 3 Maja.*
Działalność Sejmu Wielkiego, próby wzmocnienia państwa i ukrócenia anarchii szlacheckiej, uchwały o podatkach stałych i o wojsku. Uchwalenie Konstytucji 3 Maja 1791 r. Zasięg i zasady reformy.
56. *Targowica i drugi rozbiór Polski.*
Przeciwnicy reform. Zawiązanie konfederacji. Wojna z Rosją o Konstytucję. Drugi rozbiór. Sejm Grodzieński.
57. *Naczelnik Tadeusz Kościuszko w obozie pod Połańcem.*
Tadeusz Kościuszko, bojownik o prawa Człowieka i Obywatela. Wybuch powstania. Udział chłopów i mieszczan w powstaniu. Próba reformy włościańskiej. Uniwersał Połaniecki.
58. *Powstanie Kościuszkowskie i trzeci rozbiór Polski.*
Obrazy walk. Warszawa w czasie insurekcji. Upadek powstania. Trzeci rozbiór, 1795 r.

59. *Na ziemiach polskich po III rozbiórze.*
Polityka socjalna rządów zaborczych. Kolonizowanie przez Niemców ziem polskich zaboru pruskiego. Próby wynarodawiania.
60. *W obozie legionistów na ziemi włoskiej.*
Henryk Dąbrowski. Chłopi w legionach. Idea niepodległości i demokracji w legionach. Wybicki. „Jeszcze Polska nie zginęła“.
61. *W sojuszu z Cesarstwem Napoleonowskim.*
Traktat w Tylży. Utworzenie Księstwa Warszawskiego, 1807. Konstytucja Księstwa; artykuł 4 o wolności osobistej. Rugi chłopskie. Raszyn. Ks. Józef Poniatowski.
62. *Rok 1812.*
Przygotowanie do wyprawy w Ks. Warszawskim. Wyprawa Napoleona na Moskwę. Nadzieje polityczne i społeczne. Udział Polaków w wojnie. Klęska Napoleona. Upadek Ks. Warszawskiego.
63. *W Wiedniu na Kongresie 1815 r.*
Wiedeń w okresie Kongresu. „Czwarty rozbiór“ Polski. Utworzenie Królestwa Polskiego.
64. *Stanisław Staszic, wielki obywatel, prawy Polak.*
Zarys życiorysu. Działalność publicystyczna i projekty reform. Zasługi na polu górnictwa, przemysłu, oświaty i kultury. Idee polityczne; tendencje piosłowaniańskie. Fundacje.
65. *Ks. Adam Czartoryski, kurator okręgu szkolnego wileńskiego.*
Działalność ks. Adama Czartoryskiego na polu szkolnictwa. Uniwersytet Wileński. Związki młodzieży. Adam Mickiewicz. Liceum Krzemienieckie.
66. *Stulecie pary i maszyny.*
Maszyna parowa, kolej i parostatek. Przejście od wytwórczości rzemieślniczej do fabrycznej. Powstanie proletariatu.
67. *Pierwsze kopalnie i odlewnie na ziemiach polskich.*
Górnictwo i hutnictwo na Śląsku. Kopalnie w Górach Świętokrzyskich.
68. *W pracy nad uprzemysłowieniem Królestwa Polskiego.*
Przemysł włókienniczy. Żyrardów. Bank Polski. Zasługi Lubeckiego.
69. *Uwłaszczenie w zaborze pruskim.*
Stosunki przed uwłaszczeniem. Charakterystyka uwłaszczenia. Wieś po uwłaszczeniu. Polityka agrarna rządu pruskiego.
70. *Tajne związki i noc listopadowa.*
Wolnomularstwo Narodowe i jego stosunki z dekabrystami. Spisek podchorążych. Wybuch powstania, 29/XI 1830.

71. *O prawo chłopu i jego udział w powstaniu.*
Akcja odłamów postępowych (w Honoratce, salach redutowych, publicystyce, na sejmie); Maurycy Mochnacki.
72. *Wojna polsko-rosyjska i bohaterstwo żołnierza.*
Detronizacja Romanowych. Czwartacy. Olszynka Grochowska. Upadek powstania.
73. *Na emigracji.*
Emigracja polska w Europie. Gorzki chleb tułaczy. Organizacje. Towarzystwo Demokratyczne i jego Manifest, 1836.
74. *Joachim Lelewel, wielki uczony, szczerzy demokrat.*
Ruch naukowy i artystyczny na emigracji. Wysiłki dla wypracowania ideologii demokratycznej. Rok 1848. Lelewel w Brukseli.
75. *W walce o wolność i sprawiedliwość. Szymon Konarski. Ks. Piotr Ściegienny.*
Stowarzyszenie Ludu Polskiego. Konarszczyzna. Spisek chłopski ks. Ściegiennego.
76. *W pracy nad tworzeniem rzemiosła i podniesieniem kultury.*
Tendencja rządu pruskiego utrzymania ziem polskich na niskim poziomie gospodarczym i kulturalnym. Ruch umysłowy, i wysiłki na polu gospodarczym Polaków w W. Ks. Poznańskim. Karol Marcinkowski.
77. *Chłopi w walce z pańszczyzną.*
Położenie chłopu w Galicji i Królestwie. Ruchy chłopskie. 1846 rok. Zaburzenia chłopskie w dobie przedpowstańczej.
78. *„Wiosna Ludów“.*
Nieudane plany 1846. Ruchy i walki rewolucyjne 1848 r. Udział Polaków w walkach.

GEOGRAFIA

3 godziny tygodniowo.

Geografia Polski i krajów sąsiednich

I. Geografia ogólna

1. Położenie Polski w Europie. Konstrukcja prostej siatki geograficznej. Sposoby przedstawiania terenu (poziomice). Ćwiczenia w czytaniu map poziomicowych.
2. Ukształtowanie powierzchni obszaru pomiędzy Bałtykiem a Morzem Czarnym, góry, wyżyny, niziny, symetria rzeźby, mo-

rza, zlewiska, dorzecza, działy wodne. Systemy rzeczne, rzeki główne i ich dopływy. Jeziora. Bagna.

3. Obserwacje pogody. Cechy klimatu polskiego. Zmienność typów pogody, 6 pór roku, ścieranie się wpływów Atlantyku oraz kontynentu euroazjatyckiego. Zróżnicowanie klimatu spowodowane rzeźbą. Izotermy na poziomie rzeczywistym. Opady. Wpływ wiatrów zachodnich. Dziedziny klimatyczne Polski.

4. Naturalne zespoły roślinne. Lasy i drzewa w nich występujące. Fauna.

5. Polska i państwa sąsiednie, granice polityczne — ich związek z czynnikami geograficznymi. Typy granic. Zróżnicowanie etniczne, wyznaniowe i kulturalne. Sieć komunikacyjna: koleje, szosy, drogi wodne, spójność hydrograficzna. Znaczenie lotnictwa.

6. Naturalne podstawy gospodarki człowieka: gleby, surowce mineralne, roślinne i zwierzęce, źródła energii.

7. Zajęcia ludności w Polsce — hodowla, rolnictwo, sadownictwo, warzywnictwo, ogrodnictwo, rybactwo, leśnictwo i górnictwo, przemysł, handel, transport i komunikacja, administracja, nauka, sztuka i kultura. Wieś i miasto — typy oraz wpływ rzeźby terenu i wód na ich położenie.

Podział administracyjny Polski.

II. Przegląd regionów geograficznych

1. Karpaty i ich podział poprzeczny i podłużny. Karpaty Zachodnie i Wschodnie. Łańcuchy Karpat Zachodnich. Beskidy. Podhale i Pieniny. Tatry. Różnice krajobrazu, uwarunkowane przez materiał skalny. Formy lodowcowe Tatr. Górale polscy. Życie pasterskie. Bogactwa naturalne gór: rudy, ropa. Źródła mineralne, lasy. Bruzda podkarpacka. Brama Morawska. Kotlina Oświęcimska. Nizina Sandomierska. Wschodnie Podkarpackie. Występowanie soli. Znaczenie komunikacyjne i osadnicze obniżenia podkarpackiego. Położenie Krakowa i Przemysła.

2. Masyw Czeski i Sudety: budowa kotlinowa, krajobraz starych gór na obrzeżeniu masywu. Symetria sieci rzecznej, bogactwa naturalne.

Masyw Czeski jako ostoja Czechów przed zalewem germańskim. Wyżyna śląska — prastara ziemia polska: bogactwo złóż węgla, złoża rud żelaza i cynku, przemysł metalurgiczny; krajobraz przemysłowy jako rezultat pracy człowieka.

3. Wyżyna Małopolska: Jura Krakowska — jej dawne znaczenie obronne. Krajobraz wapienny. Wyżyna Nidy. Wyżyna Sandomierska, znaczenie lessu. Góry Świętokrzyskie — lasy, bogactwa kopalne, przemysł.

Wyżyna Lubelska — warunki sprzyjające rozwojowi rolnictwa. Granica etniczna. Położenie Lublina i Zamościa. Płyta Czarnomorska: Wołyń, Podole, Poddnieprze. Różnice krajobrazowe. Bogactwa naturalne. Warunki klimatyczno-roślinne. Szlaki komunikacyjne.

4. Bruzda Środkowa (Kraina Wielkich Dolin). Nizina Śląska: przemysł i rolnictwo; położenie Wrocławia. Nizina Wielkopolska: pasowość rzeźby, przełom Warty i centralne położenie Poznania; rozwój rolnictwa. Kujawy: czarnoziemy, solanki, cukrownie.

Nizina Mazowiecko-Podlaska: budowa kotlinowa, dośrodkowy bieg wód, znaczenie wzniesienia podlaskiego. Znikanie krajobrazu leśnego — resztki puszczy.

Centralne położenie Warszawy, jej rola w Polsce. Charakterystyczne grupy etniczne Mazowsza.

Nizina Poleska — kraina lasów, bagien i piasków. Warunki życia mieszkańców: trudności komunikacyjne.

5. Pojezierza. Pojezierze Pomorskie: bariera na drodze do morza, doliny Wisły i Odry oraz ich znaczenie dla człowieka. Porty morskie. Wybrzeża. Rybactwo. Kaszubi. Pojezierze mazurskie: wielkie jeziora. Przeszłość kraju i jego związki z Polską. Mazurzy. Olsztyn. Frombork — miasto Kopernika.

Pojezierze Litewskie: Przełomy Niemna i Wilii, położenie Kowna i Wilna.

Pojezierze Żmudzkie: charakterystyka położenia geograficznego, odrębności etniczne.

Wyżyny Białoruskie — odrębność krajobrazowa i ludnościowa. Znaczenie komunikacyjne. Położenie Mińska.

6. Przejęciowość fizjograficzna ziem polskich.

III. Przegląd geograficzno-polityczny

1. Najważniejsze krainy historyczne Polski: Pomorze Wschodnie i Zachodnie, dawne Prusy Książęce i Warmia, Wielkopolska z Kujawami, Mazowsze, Podlasie, Małopolska, Śląsk. Dawne ziemie Wielkiego Księstwa Litewskiego. Powstanie i rozwój terytorialny Państwa Polskiego; fazy rozwoju: Polska Piastowska, Jagiellońska, Powersalska. Nowa Polska.

2. Związek Radziecki. Podział administracyjny. Trzy sąsiadujące z Polską Republiki: Litewska, Białoruska i Ukraińska; ich wielkość, charakter gospodarczy. Republiki nadbałtyckie: Łotwa, Estonia, Karelia. Charakter etniczny, związek z morzem i wnętrzem kontynentu, znaczenie portów. Rosyjska Socjalistyczna Federacyjna Republika Rad (R. S. F. R. R.) jako największa i najważniejsza część składowa Związku Radzieckiego; jej dostęp do Bałtyku; położenie Leningradu.

Finlandia — kraina lasów i jezior.

Szwecja — dawne mocarstwo morskie na Bałtyku. Typowe krajobrazy Szwecji. Bogactwa naturalne i ich zużytkowanie. Położenie Sztokholmu.

Dania — położenie ryglowe, kraj rolniczo-hodowlany, ruch spółdzielczy, przemysł spożywczy. Polacy w Danii.

Niemcy — odwieczny wróg Słowian. Różnorodność krajo-brazowa. Sieć komunikacyjna. Charakterystyka rolnictwa. Przemysł.

Czechosłowacja — dwoisty charakter kraju; harmonijna struktura gospodarcza.

Węgry — charakter stepowy, nizinny; kraj hodowlano-rolniczy. Odrębność etniczna narodu węgierskiego.

Rumunia — przeciwieństwa fizjograficzne, bogactwa naturalne. Znaczenie bramy Czarnomorskiej.

Rozkład materiału w czasie.

Część I — Geografia ogólna godz. 40 %

Część II — Przegląd regionów geograficznych.. „ 30 %

Część III — Przegląd geograficzno-polityczny... „ 30 %

Wyniki nauczania

Znajomość systematycznego kursu geografii Polski i jej sąsiadów. Umiejętność odczytywania rzeźby terenu z mapy szkolnej poziomicowej. Opanowanie odnośnego imiennictwa geograficznego.

Rozróżnianie regionów geograficznych, krain historycznych i jednostek geograficzno-politycznych. Znajomość form gospodarki ludzkiej na ziemiach Polski i jej sąsiadów.

Zrozumienie najprostszych związków geograficznych. Poznanie kilku dalszych gwiazdozbiorów nad Polską. Odróżnianie „na oko“ planet od gwiazd.

PRZYRODA

3 godziny tygodniowo.

Materiał nauczania

a) Od początku roku szkolnego do listopada

Nauka o przyrodzie żywej

1. Rozpoznawanie drzew krajowych i niektórych aklimatyzowanych iglastych i liściastych. Na przykładzie jednego drzewa iglastego lub liściastego (np. dąb, świerk, sosna) — budowa pnia (wyjaśnienie szczegółów dostrzegalnych gołym okiem na przekroju).

2. Wpływ oświetlenia, temperatury, wiatru, wilgoci powietrza w lesie na jego roślinność. Mech (np. płonnik), paproć (np. paproć samcza); przystosowanie tych roślin do środowiska, sposób rozmnażania się.

Parowanie liści, ich opadanie.

3. Grzyby jadalne i trujące. Gnucie ściółki leśnej przy współudziale pleśni innych grzybów: kompost. Grzyby pasożytnicze, np. sporysz, rdza zbożowa, śnieć, zaraza ziemniaczana.

4. Klęski lasów, powodowane przez owady szkodniki, np. barczatkę-sosnowkę, brudnicę-nieparkę, białkę-wierzbówkę, strzygonię-chojnówkę (wybór zależny od okoliczności). Kornik, jego niszczyielska działalność.

Mrówki: ustrój roju; rola mrówek jako obrońców lasu i siewców roślin runa leśnego.

Lasy sztuczne i naturalne. Dawne zalesienie Polski. Konieczność sadzenia lasów i opieka nad nimi. Ochrona przyrody. Parki narodowe.

5. Obraz dżungli indyjskiej — warunki klimatyczne i glebowe. Słoń indyjski, tygrys, bawoły, małpy, pyton, okularnik.

Pustynia Sahara. Obraz pustyni — warunki klimatyczne i glebowe, charakter roślinności. Palma daktylowa, wielbłąd. Życie zwierząt na stepie afrykańskim: lew, antylopy.

Obraz tundry — warunki klimatyczne i glebowe, charakterystyka roślinności. Renifer.

b) Od początku listopada do połowy kwietnia

Nauka o przyrodzie martwej. Pierwiastki i ciała złożone

1. Skład powietrza. Wpływ powietrza na metale, zmiany zachodzące na powierzchni metali wskutek działania powietrza.

Spalanie pod kloszem. Główne składniki powietrza: tlen, azot. Kilka pospolitych tlenków metali. Rozkład jednego z tlenków (np. tlenku rtęci). Palenie się siarki i węgla w powietrzu, w tlenie. Pierwiastki i ciała złożone (na podstawie materiału przerobionego).

2. Obieg węgla. Dwutlenek węgla. Wykrywanie dwutlenku węgla za pomocą wody wapiennej. Obecność dwutlenku w gazach spalinowych, pozostałych przy spalaniu drzewa, węgla kamiennego, nafty, parafiny. Działanie powietrza wydychanego i czystego na wodę wapienną. Zastosowanie dwutlenku węgla. Wykrywanie obecności węgla w ciałach pochodzenia roślinnego i zwierzęcego przez ich prażenie. Obieg węgla w przyrodzie, udział w tym obiegu człowieka i zwierząt: przyswajanie węgla przez rośliny zielone, zależność świata zwierzęcego od roślinnego.

3. Skład chemiczny wody. Otrzymanie wodoru z wody za pomocą ogrzewania wilgotnego proszku żelaza w rurce. Otrzymywanie wody przez spalanie wodoru. Tlen jako drugi składnik wody.

4. Żelazo. Rudy żelaza: otrzymywanie żelaza z rudy przy pomocy węgla; wielki piec. Gatunki żelaza: surowiec, stal. Zastosowanie tych gatunków żelaza do wyrobu przedmiotów codziennego użytku. Konserwacja przedmiotów żelaznych. Przegląd najpospolitszych metali. Ich zastosowanie. Wykorzystanie złomu metali.

5. Granit, glina, sól kuchenna, wapień. Główniejsze składniki granitu; zastosowanie granitu: produkty jego wietrzenia. Granit jako skała pierwotnego pochodzenia. Piasek i jego zastosowania. Piaskowiec.

Zachowanie się surowej gliny wobec wody; plastyczność gliny. Wypalanie gliny; cegła, jej porowatość, zachowanie się cegły wobec wody; zabezpieczenie murów od nasiąkania wodą; dreny; gliniane naczynia kuchenne niepolewane i polewane, kafle.

Sól kopalniana; warzonka — jej pochodzenie.

Wapień pospolity i kreda, ich pochodzenie (ew. skamieliny), wapno palone, gaszone, marmur. Zastosowanie wapna w budownictwie, rolnictwie i zabiegach sanitarnych; cement, beton.

6. Magnez. Magnesowanie. Różne kształty magnesów. Oddziaływanie na opiłki i przedmioty żelazne. Magnez w kształcie „igły“. Wzajemne oddziaływanie dwóch igieł. Stały kierunek igły w kompasie: biegun północny i południowy.

7. Prąd galwaniczny. Elektromagnes. Praktyczne poznanie budowy dzwonka elektrycznego ze szczególnym uwzględnieniem elektromagnesu. Ogniwo Leclanchego. Obwód prądu.

Latarka elektryczna: praktyczne zaznajomienie się z jej budową; żarówka jako sygnalizator prądu. Wprowadzenie do obwodu prądu przewodników o różnych długościach, grubościach i z różnych materiałów; posługiwanie się stosem zamiast pojedynczego ogniwa.

8. O pracy, tarciu i środku ciężkości. Przykłady prac wykonywanych przez ludzi i zwierzęta, wodę i wiatr, z określeniem wykonywanej czynności i zwracaniem uwagi na to, że dla wykonywania pracy są konieczne: siła i przesunięcie. Przykłady narzędzi, przyrządów, prostych maszyn, używanych przez człowieka do wykonywania pracy, ze stopniowym wyodrębnieniem dźwigni i równi pochyłej. Doświadczenia z dźwignią, kołowrotem, równią pochyłą w celu wykazania, że ułatwiają wykonanie pracy.

Przykłady tarcia w działaniu poznanych narzędzi, przyrządów i maszyn. Przykłady celowego wzmacniania i zmniejszania tarcia.

Środek ciężkości: trzy stany równowagi.

c) Od początku maja do końca roku szkolnego

Nauka o przyrodzie żywej

1. Budowa nasienia, zapasy w nasieniu; nasiona jednoliścienne i dwuliścienne. Przebieg kiełkowania; warunki kiełkowania. Dobór nasion na siew w gospodarstwie. Stacje selekcji nasion. Pszenica jara, jej dostosowanie do warunków klimatycznych. Pochodzenie naszych zbóż.

2. Czynności korzenia na przykładzie młodego korzenia kiełkujących roślin. Wyjaławianie się gleby, jej nawożenie; różne rodzaje nawozów sztucznych. Znaczenie wody i powietrza w glebie; drenowanie pól i łąk.

3. Rośliny stanowisk suchych, wydm lub usypisk skalnych (zależnie od warunków lokalnych), o wybitnych przystosowaniach do środowiska, np. szczotlicha, wydmuchrzyca, jastrzębiec-kosmaczek, dziewanna, rozchodnik.

4. Rośliny pnące się, np. chmiel, powój, fasola, groch, przytulia, dzikie wino, bluszcz, jeżyna, wybrane z uwzględnieniem różnorodności przystosowań do wspinania się.

Na podstawie całości przerobionego materiału z przyrody żywej zestawić i wykazać:

1. zależność budowy roślin i zwierząt od środowiska;
2. wpływ pracy człowieka na zmianę cech organizmów roślinnych i zwierzęcych w dostosowaniu do potrzeb człowieka.

Hodowla i doświadczenia

Kielkowanie (przebieg zjawiska).

Doświadczenia, wykazujące znaczenie zapasów podczas kielkowania; częściowe i zupełne usunięcie liścieni lub bielma (groch, zboże).

Doświadczenia, wykazujące wpływ obciążenia wierzchołka wzrostu korzenia na rozwój korzeni bocznych (groch na bibule za szkłem).

Doświadczenia, wykazujące wpływ obciążenia wierzchołka pędu na rozwój pąków bocznych (np. trzykrotka, koleus).

Przesadzanie roślin pokojowych (w związku z tematami: czynności korzenia, czerpanie pożywienia z gleby, zapotrzebowanie powietrza przez korzeń).

Wyniki nauczania

w zakresie nauki o przyrodzie żywej

Znajomość najpospolitszych drzew krajowych i aklimatyzowanych, kilku roślin zarodnikowych podszycia leśnego, kilku roślin stanowisk suchych, z uwzględnieniem parowania roślin, przystosowań do stanowisk suchych, wpływu światła na życie i kształtowanie się roślin i przyswajanie przez nie węgla.

Elementarne wiadomości o kielkowaniu roślin, czynnościach korzenia; właściwościach gleby jako środowiska, w którym żyją korzenie.

Znajomość pewnej liczby owadów leśnych szkodliwych i użytecznych oraz ich znaczenie w gospodarce leśnej.

Zrozumienie konieczności ochrony przyrody.

Znajomość obyczajów zwierząt egzotycznych, wskazanych w materiale nauczania, na tle warunków i środowiska. Zrozumienie zależności budowy roślin i zwierząt od środowiska oraz wpływu pracy człowieka na zmianę cech organizmów.

W zakresie nauki o przyrodzie martwej

Zrozumienie znaczenia tlenu przy spalaniu. Główne składniki powietrza. Pojęcie pierwiastka i ciała złożonego. Znajomość niektórych ważniejszych skał wchodzących w skład skorupy ziemskiej. Zrozumienie roli węgla w przyrodzie; znajomość składu chemicznego wody; znajomość rodzimych kopalin, wskazanych w programie oraz sposobów ich użytkowania.

Znajomość budowy i działania dzwonka elektrycznego, ogniwa Leclanchego, latarki elektrycznej, sprawność w obchodzeniu się z nimi; umiejętność tworzenia obwodów prądu elektrycznego.

Pojęcie o pracy, tarciu i trzech zasadniczych stanach równowagi; zrozumienie działania dźwigni i kołowrotu.

ARYTMETYKA Z GEOMETRIĄ

5 godzin tygodniowo.

Arytmetyka

1. Nawiązanie do materiału z ubiegłego roku

Powtórzenie i utrwalenie podstawowych własności ułamków zwykłych oraz działań na ułamkach w zakresie materiału klasy V z uwydatnieniem znaczenia ułamka jako wykładnika stosunku dwóch wielkości. Ułamek jako iloraz liczb całkowitych.

Zmiany wyników działań w zależności od zmiany danych; przybliżone szacowanie wyników przez zaokrąglenie liczb danych w zadaniu.

Przypomnienie wprowadzenia liczb dziesiętnych w związku z metrycznym układem jednostek miary. Dodawanie i odejmowanie liczb dziesiętnych.

Mnożenie i dzielenie ułamka przez liczbę całkowitą.

2. Dalsze działania na liczbach ułamkowych

Ułamek jako mnożnik. Mnożenie liczby całkowitej przez mnożnik ułamkowy; mnożenie ułamka przez ułamek.

Ułamek jako dzielnik. Dzielenie liczby całkowitej przez dzielnik ułamkowy; sprowadzenie dzielenia przez ułamek do mnożenia przez odwrotność dzielnika; dzielenie ułamka przez ułamek. Niezmiennność ilorazu w przypadku, kiedy dzielna i dzielnik zostaną pomnożone przez jedną i tę samą liczbę.

Mnożenie i dzielenie liczby dziesiętnej przez liczbę całkowitą. Rozwinięcie dziesiętne ułamka zwykłego.

Mnożenie i dzielenie liczby dziesiętnej przez ułamek zwykły. Mnożenie i dzielenie liczby dziesiętnej przez liczbę dziesiętną.

Stosunek dwóch lub kilku wielkości jednorodnych. Podział wielkości na części w danym stosunku.

Stosowanie nabytych umiejętności do zagadnień praktycznych. Przybliżenie dziesiętne jako wynik zaokrąglenia lub jako wynik

pomiaru; praktyczne reguły dodawania i odejmowania przybliżeń dziesiętnych, a także zaokrąglania iloczynu i ilorazu przybliżeń dziesiętnych. Zadania z uwzględnieniem ciężaru właściwego ciał. Zamiana dawnych jednostek gruntowych na metryczne. Zadania praktyczne z innych dziedzin.

3. Obliczenia procentowe

Procent i promil. Obliczenia procentowe: wyznaczanie procentu danej wielkości, wyznaczanie wielkości z danego jej procentu, wyznaczanie stosunku procentowego jednej wielkości do drugiej. Wyznaczanie stosunku procentowego części składowych do całości.

Obliczanie oprocentowania pieniędzy w czasie.

Przykłady stosowania procentów w zagadnieniach statystycznych i ekonomicznych (np. w obliczeniu niektórych podatków bezpośrednich oraz ubezpieczeń). Procenty w zadaniach z dziedziny handlu. Kalkulacje i kosztorysy.

Geometria

1. Pole wielokąta

Powtórzenie wiadomości o trójkącie i wielokącie.

Ugruntowanie umiejętności obliczania pola prostokąta oraz znajomości metrycznego układu jednostek miary pola. Równoległobok i jego pole. Obliczanie pola trójkąta. Trapez i jego pole. Obliczanie pola wielokąta.

Obliczanie pola podłogi i parceli według planu. Inne zastosowanie nabytych wiadomości do zagadnień praktycznych, z uwzględnieniem przybliżeń dziesiętnych.

2. Graniastosłup prosty

Opis graniastosłupa prostego o podstawie trójkątnej i wielokątnej, proste i płaszczyzny w graniastosłupie prostym. Rozumienie rysunku graniastosłupa prostego w rzucie równoległym ukośnym. Obliczanie pola powierzchni graniastosłupa prostego.

Ugruntowanie umiejętności obliczania objętości prostopadłościanu oraz znajomości metrycznego układu jednostek miary objętości i pojemności. Obliczanie objętości graniastosłupa prostego.

Obliczanie objętości pomieszczeń; obliczanie objętości powietrza, przypadającego na osobę w danym pomieszczeniu. Inne zastosowania nabytych umiejętności do zagadnień praktycznych, z uwzględnieniem przybliżeń dziesiętnych.

3. Okrąg i koło, walec obrotowy

Obliczanie długości okręgu; przybliżenie dziesiętne liczby π . Obliczanie pola koła.

Opis walca obrotowego. Obliczanie pola powierzchni walca obrotowego. Obliczanie objętości walca obrotowego.

Stosowanie nabytych umiejętności do zagadnień praktycznych, z uwzględnieniem przybliżeń dziesiętnych.

4. Ćwiczenia w stosowaniu geometrii do zagadnień praktycznych

Ćwiczenia w wykonywaniu zdjęcia łatwych planów domu i obejścia gospodarskiego wraz z podaniem opisu cyfrowego. Ćwiczenia w czytaniu planu większego zabudowania (przyziemie, piętro, poddasze, przekrój pionowy). Ćwiczenia w obliczaniu kubatury domu (np. dla przybliżonego oszacowania albo dla celów ubezpieczeniowych).

Ćwiczenia w czytaniu planów gruntowych. Obliczanie pola działek gruntowych na podstawie planu.

Opis niektórych brył (np. ostrosłupów i stożków obrotowych). Ćwiczenia w obliczaniu objętości brył, danych w naturze lub przy pomocy szkiców technicznych na podstawie odpowiednich wzorów, np. obliczanie pojemności skrzyni na wozie (do przewożenia piasku lub wapna), obliczanie objętości stosu kamienia tłuczonego, obliczanie pojemności naczyń i zbiorników, obliczanie materiału drzewnego itp. Przybliżone obliczanie wagi ciał na podstawie jego rozmiarów i ciężaru właściwego.

Wyniki nauczania

Umiejętność wykonywania działań na ułamkach zwykłych; rozumienie pozycyjnego układu numeracji w zastosowaniu do liczb dziesiętnych i umiejętność wykonywania działań na liczbach dziesiętnych.

Znajomość metrycznego układu jednostek miary wraz z umiejętnością wykonywania działań na wyrażeniach mianowanych.

Umiejętność wykonywania obliczeń procentowych.

Umiejętność obliczania pola wielokąta oraz długości okręgu i pola koła.

Umiejętność rozpoznawania poznanych figur płaskich, graniastosłupów prostych i walców obrotowych.

Umiejętność obliczania pola powierzchni oraz objętości graniastosłupów prostych i walca obrotowego.

Umiejętność stosowania nabytych wiadomości do zagadnień praktycznych, wymagających wykonania kilku czynności rachunkowych.

RYSUNEK

2 godziny tygodniowo.

Rysunek poobserwacyjny

Rysowanie dzieł ręki ludzkiej, a także tworów natury, na podstawie obserwacji bezpośredniej oraz z pamięci. Rysowanie przedmiotów otoczenia o konstrukcji brył graniastych w ujęciu trójwymiarowym przy uwidocznieniu dwóch ścian, tj. przedniej i górnej, w położeniu równoległym do płaszczyzny tła. Rysowanie podobnych przedmiotów o widocznych trzech ścianach, tj. przedniej, górnej i bocznej. Uwzględnienie najwyraźniej występujących zbiegów i skrótów perspektywicznych w perspektywie centralnej (zbieżnej) bez podawania naukowej terminologii perspektywy.

Mierzenie wielkości przez wizowanie.

Zakładanie farbą płaszczyzn ścian więcej i mniej naświetlanych (cień własny) przez dodanie farby tego samego koloru lub niebieskiej. W związku z tym omówienie zagadnienia temperatury barw czystych.

Przykłady tematów: walizki, pudełka, piece, stolki, półki itp. (możliwa korelacja z pracami ręcznymi).

Rysowanie z pamięci typowych postaci zwierzęcych (jak: królik, indyk) i ludzkich (jak: strażak, kolejarz, listonosz).

W korelacji z nauką geometrii rysowanie w perspektywie równoległej skośnej brył geometrycznych graniastych, sześcianu i prostopadłościanu.

Rysunek z wyobraźni

Na podstawie opisu nauczyciela rysowanie przedmiotów i tworów architektonicznych, np. dom nowoczesny, szkoła, dworzec kolejowy, przystanek tramwajowy, fabryka itp., w ujęciu perspektywicznym, przy widocznych dwóch ścianach (tj. frontowej i bocznej). Ponadto rysowanie ulic, dróg wiejskich i leśnych, plantów kolejowych, rzek itp. z zaznaczeniem zbiegów do horyzontu.

W korelacji z nauką robót ręcznych projektowanie przedmiotów użytkowych, jak np. ławek ogrodowych, stolików, półek, koszy, skrzyń na śmiecie, a nawet elewacji domu, szkoły, kiosku, kościoła itp. Dla dziewcząt projektowanie i kompozycja zdobnicza w dostosowaniu do robót kobiecych (szycia). Ponadto projektowanie i wykonywanie krótkich napisów okolicznościowych w związku z życiem i potrzebami szkoły.

Wiedza o sztuce

W korelacji z nauką historii, na podstawie oglądania oryginalnych dzieł sztuki oraz obrazów i przezroczy, podanie ogólnych wiadomości o stylach w architekturze, a mianowicie: o stylu greckim i rzymskim, romańskim, bizantyjskim i gotyckim (ze względu na zabytki na ziemiach naszych), podając istotne cechy stylu bez jego odmian regionalnych i bez wdawania się w detale. Jedynie przy stylu gotyckim wspomnieć o gotyku nadwiślańskim i neogotyku. Przykłady rzeźby w tych stylach na tle architektury.

Wyniki nauczania

Umiejętność ujmowania trójwymiarowych form opartych o konstrukcję brył graniastych z podkreśleniem cienia własnego. Możliwość wykonania krótkich, okolicznościowych napisów oraz zaprojektowania do zajęć praktycznych przedmiotów użytkowych i form architektonicznych.

Rozróżnianie poznanych stylów w architekturze i rzeźbie.

Uwaga

Program nauki o stylach uzależnia się od nauki historii. Jeżeli program historii w klasie podaje wiadomości wybiegające poza okres gotyku, należy wprowadzić naukę o stylach epok późniejszych, tj. odrodzenia i baroku w najogólniejszym zarysie.

PRACE RĘCZNE

2 godziny tygodniowo.

1. Technika podstawowa

Prace z drzewa

Prace z drzewa, prowadzone do klasy V w sposób swobodny, wchodzi w tej klasie na tory systematycznej nauki. Realizowanie dalszego programu jest uzależnione od stopnia przygotowania uczniów w posługiwaniu się narzędziami i dlatego należy zaraz na początku nawiązać do ćwiczeń przerobionych w klasach poprzednich, uporządkować wiadomości, wyrównać sprawność w posługiwaniu się zasadniczymi narzędziami, jak piłka i strug, i przystąpić do systematycznego nauczania.

a) Roboty piłowe:

W nawiązaniu do przerobionych już prac z listew, klejonki i deszczyny w klasach niższych, należy na deskach, początkowo niewyprawionych, przerobić szereg ćwiczeń w rżnięciu piłą

w związku z zaprojektowanymi przedmiotami użytku domowego. W zależności od przeznaczenia tych przedmiotów będą też użyte deski wyprawione uprzednio na maszynie.

Material:

Deski świerkowe, sosnowe, olchowe grubości do 20 mm.

Narzędzia:

Piły -- (czopnica, odsadnica, krzywica), żdziernik, równacz, młotki, obcęgi, pilniki, tarniki.

Ćwiczenia:

Umiejętne przerzynanie desek wzdłuż i w poprzek słoj, wzdłuż i obok linii naznaczonej, rżnięcie według krzywej. Łączenie części zaprojektowanych przedmiotów za pomocą gwoździ i wkrętek.

Orientacyjne przykłady tematów:

Wieszaki z haczykami metalowymi do kluczy, skrzynki do hodowli roślin, skrzynki do roślin i zgrzebeł, półeczki pod latarnie w stajniach i oborach, domki i karmiki dla ptaków, pułapki na myszy, półeczki do kuchni, skrzynki na węgiel, śmietniczki, wycieraczki (kraty) do obuwia.

b) Roboty drzewne oparte na pełnej obróbce i konstrukcji:

Material:

Deski sosnowe, świerkowe, olchowe różnej grubości.

Narzędzia:

Piłki, strugi (żdziernik, równacz, gładzik, spust), młotki, obcęgi, korba stolarska, wiertła, dłuta, pilniki, tarniki, siekierka.

Ćwiczenia:

Przy wykonywaniu zaprojektowanych przedmiotów powinni uczniowie zapoznać się z zasadami poprawnego wyprawiania deski oraz z łączeniem części składowych, czopów i na nakładkę krzyżową; równocześnie nabrać dalszej wprawy w łączeniu gwoździami i wkrętkami.

Orientacyjne przykłady tematów:

Wieszadła, stołeczki i ławeczki, wózki, saneczki, grabie, klatki dla drobiu i króli, podstawki do skoków, statywy, łyżniki, podstawki pod choinkę, stołeczki itp.

Prace z metalu

Prace z drutu, żelaza płaskiego i blachy żelaznej

Material:

Drut żelazny, cynkowany, twardy, grubości 2, 3 $\frac{1}{2}$ do 4 mm. W szczególnych wypadkach drut mosiężny lub miedziany. Żelazo płaskie 2 $\times$ 13, 3 $\times$ 16, lub 1,5 $\times$ 20 mm. Blacha żelazna grubości 0,5 mm.

Narzędzia:

Imadła, młotki à 350 gr. Obciążki płaskie i okrągłe. Ręczne nożyce do cięcia blachy, ucinak, dociągacz, nagłówniak, przebijak, szporóg blacharski, pieńek drewniany. Piłka do metali, kawałek szyny kolejowej, różne odcinki żelaza kątownego i okrągłego.

Ćwiczenia:

Projektując i wykonując prace z drutu dążyć będziemy do tego, ażeby całość była wykonana możliwie z jednego kawałka materiału.

W wypadkach łączenia całości z poszczególnych elementów skutecznymy to za pomocą skręcania, obejmowania złącza za pomocą klamerek czyli klubek z drutu lub z cienkiej blachy, w niektórych specjalnych wypadkach za pomocą lutowania cyną.

W pracach z żelaza płaskiego uczeń pozna takie ćwiczenia, jak: cięcie żelaza za pomocą ucinaka i piłki do metali. Piłowanie krawędzi. Zaginanie pod kątem. Formowanie kształtów owalnych. Przebijanie i wiercenie otworów. Łączenie z pomocą nitów różnej grubości.

W przedmiotach wykonanych z blachy uczeń pozna sposoby cięcia blachy nożycami ręcznymi i ucinakiem; wzmacnianie krawędzi przez zaginanie blachy podwójnie i nawijanie drutu; formowanie kształtów walcowatych, zaginanie blachy pod kątem; utrwalanie kształtów przez łączenie blachy na tzw. zakładkę lub nitowanie.

Orientacyjne przykłady prac:

Drut: chwytki do próbek, szczypce, haczyki do papieru, ramiączka do ubrań, lichtarze, abażury itp.

Żelazo płaskie 2 $\times$ 13, 2 $\times$ 16, 1,5 $\times$ 20 mm:

Trójnogi, podstawki pod żelazko, kwiaty, półeczki, lichtarze, kosze do kwiatów, bagażniki do rowerów, wsporniki. Zespołowo uczniowie mogą wykonać wycieraczki do obuwia.

Blacha żelazna 0,5 mm grubości:

Piórniki otwarte, stojące na biurku czy stole, pudełka na gwoździe, nity lub inne drobiazgi, szufle do popiołu, śmietniczki.

Uwaga

W dawnym programie przyjęły się pewne niewłaściwe określenia, jak: płaskownik, taśmówka, czarna blacha. Właściwa nazwa to żelazo płaskie i blacha żelazna.

Prace z tektury i introligatorstwo

Materiał: tektura biała i brązowa Nr 50—30, płótno introligatorskie gładkie i deseniowe, papier 90 gramowy.

Narzędzia: Jak w kl. V oraz nóż introligatorski okrągły do obcinania książek.

Ćwiczenia: Podklejanie mniejszych ilustracyj i planów na tekturze, papier, płótno (zagnot), oprawa ilustracyj pod szkło, przymocowywanie uszek do wieszania, formowanie brył i pudełek z siatki oraz oklejanie ich powierzchni zewnętrznych i wewnętrznych. Gotowanie klajstru, krochmalu. Szycie i oprawy brulionów, broszur do 5 składów sposobem kartonazowym (okładki elastyczne i półsztywne). Naklejanie płótna klejem stolarskim. Obcinanie brzegów nożem introligatorskim.

Barwienie papierów okładowych techniką klajstrową. Posługiwanie się prasą przy prasowaniu.

Przykłady orientacyjne prac: mapki i plany składane, tablice, podkładki do rysunków, szkicowniki, krążki barwne, tablice do ułamków, teczki do akt i papierów.

2. Szycie

Materiały: różne gatunki wyrobów tekstylnych bieleńnianych.

a) Szycie ręczne i maszynowe

Zapoznanie się z budową i obsługą maszyny do szycia. Utrzymywanie maszyny w porządku (oczyszczanie z kurzu, oliwienie, po ukończeniu szycia podkładanie gałanka pod ząbki maszyny).

Szycie: Szycie koszuliiennej i majteczek bieleńnianych, bluzy gimnastycznej lub bluzeczki kimonowej, szarawarów gimnastycznych (jedna praca do wyboru).

Ćwiczenia w braniu miary długości, obwodu gorsu, pasa, bioder, szerokości pleców itp.

Przy wykonywaniu wskazanych części ubrania uczennice wprawiają się w stosowanie ściągów przed igłą, stebnówki, ścięgu obre-

bowego, dzierganego, okrętkowego, łańcuszka, sznureczka, gałązki, ściegu krzyżowanego; szwów: pojedynczego, podwójnego, odwracanego, podwójnego płaskiego (bieliźnianego); w marszczeniu, przyszywaniu tasemek i guzików, wykonywaniu dziurki i pętelki, w krojeniu ukosów prawidłowych, w zeszywaniu ukosów i wykonywaniu bieliźnianych rozporków.

Przy wykańczaniu koszuli nocnej, bluzeczki kimonowej i majteczek bieliźnianych należy użyć ściegów zasadniczych w zestawieniu w ornament pasowy do ozdobnego przytrzymania plisek i obrębów, można też zastosować nici kolorowe.

Roboty dziane, szydełkowe i drutowe: szaliki, czapki, łapawice, kamizelki itp.

Naprawa: bielizny i pończoch.

b) Roboty z różnych materiałów dla dziewcząt

Łatwe roboty introligatorskie. Zabawki choinkowe w okresie świąt Bożego Narodzenia.

W zależności od warunków, potrzeb szkolnych i domowych różne łatwe prace korelacyjne.

Wyniki nauczania

Umiejętność wykonania ściegów ozdobnych. Umiejętność zeszywania ukosów i wykonywania rozporków bieliźnianych. Sprawność wykonania łatwej roboty na drutach.

3. Technika zastępcza

Koszykarstwo

Materiał: słoma, rogożyna, wiklina cieńsza, łyko, sznurek.

Ćwiczenia: Przykłady orientacyjne — wycieraczki, maty, kosze do pieczenia chleba, koszyczki do chleba, owoców, kancelaryjne, pantofle, siatki, torby itp.

Ogrodownictwo

Jesień. Opieka nad roślinami wchodzącymi w zakres nauki przyrody w kl. VI. (Opieka nad częścią botaniczną ogrodu szkolnego). Dalsza opieka nad bylinami. Przesadzanie siewek drzew i krzewów do szkółki. Przesadzanie krzewów z odkładów do szkółki i na miejsca stałe. Zasilanie nawozem i okopywanie drzew i krzewów.

Przygotowywanie materiałów do inspektów i do hodowli doniczkowych i skrzynkowych.

Przedzimowa uprawa gleby dla warzywnika, ogrodu kwiatowego, kwietników i rozsadnika.

Zima. Prześwietlanie koron drzew i krzewów. Odmładzanie krzewów. Ucięcie żywopłotów.

Wiosna. Założenie i prowadzenie inspektu i rozsadnika. Siew warzyw i roślin ozdobnych. Przesadzanie rozsad. Poletka porównawcze przy stosowaniu lub niestosowaniu pewnych zabiegów.

Przez cały rok. Walka ze szkodnikami roślin. (Metoda mechaniczna i biologiczna).

Gospodarstwo domowe

Organizacja gospodarcza

Dom rodzinny jako komórka społeczna i wynikająca stąd konieczność racjonalnego zorganizowania go.

Prace gospodarcze w domu, ich znaczenie i podział. Ogólne pojęcie o budżecie rodziny. Układanie preliminarza — analiza poszczególnych pozycji. Suma przeznaczona na utrzymanie domu. Zracjonalizowanie wydatków. Organizacja zakupów, dobór źródeł zakupów. Zapasy. Umiejętność sporządzania zapasów. Sposób przechowywania. Urządzenie spiżarni i piwnicy. Prowadzenie najprostszych ksiąg rachunkowych, obliczanie kosztów utrzymania.

Sporządzanie posiłków

Zainteresowanie uczennic zajęciami domowymi. Wprowadzenie, racjonalny dobór i rozmieszczenie przyrządów i sprzętów w kuchni. Właściwa organizacja pracy. Higiena.

Zaznajomienie uczennic z wartością odżywczą produktów, odpowiednie zestawienie tanich, racjonalnych jadłospisów całodziennych.

Wykonywanie potraw prostymi technikami, stosowanymi w kucharstwie, z zachowaniem stopniowania (jarzyny, kasze, mączne). Sporządzanie łatwych przetworów jarzynowych i owocowych. Przygotowywanie posiłków na różne uroczystości rodzinne i święta. Zastosowanie naczyń i przyrządów oszczędzających czas i paliwo.

Prace z różnych materiałów

Okolicznościowe zaznajamianie uczniów z technikami dopełniającymi (włączając w to i technikę obróbki szkła) z okazji wykonywania zaprojektowanych prac.

Przykłady tematów:

1. W związku z różnymi zainteresowaniami młodzieży i potrzebami szkoły: latawce, modele samolotów i balonów, łatwe namioty harcerskie z urządzeniami wewnętrznymi, teatrzyk marionetek, dekoracje do przedstawień i uroczystości szkolnych.

Dla młodszych klas: liczydełka, bryły geometryczne, kalendarzyki itp.

2. W korelacji z przyrodą martwą: (po zaznajomieniu z elementami obróbki szkła, jak cięcie butelek, zaginanie rurek) pompy ssące, filtry, naczynia szklane z obciętych butelek, menzurki, lejki itp.

3. Zaznajomienie z aparatem fotograficznym, przygodne zdjęcia w szkole i na wycieczkach.

4. Początki toczenia na tokarce drzewnej.

Uwagi

W klasie VI i VII obowiązują równolegle obok siebie prowadzone dwa działy: I. *Technika podstawowa*, II. *Prace z różnych materiałów*. Technikę podstawową wybiera szkoła zależnie od warunków miejscowych. Mogą to być: prace z drzewa, prace z metalu, prace z tektury i introligatorstwo, w wypadkach wyjątkowych na wsi koszykarstwo i szcztokarstwo, dla dziewcząt szycie i gospodarstwo domowe. Do wybranej techniki podstawowej organizuje się pracownię, gdzie w sposób systematyczny przerabia się ćwiczenia objęte programem.

Dla osiągnięcia pełni wychowania rękodzielniczo-technicznego prowadzi się obok techniki podstawowej drugi równoległy dział prac z różnych materiałów o przewadze tematów technicznych, gdzie w grę wchodzi obróbka innych materiałów poza techniką wybraną oraz konstrukcje w różnych materiałach przy realizowaniu tematów podanych w programie jako przykładowe. Do tego działu winna być pracownia uzupełniona dodatkowymi narzędziami, lub, co jest bardziej wskazane, obok pracowni do techniki podstawowej powinna przylegać druga pracownia, bardziej uniwersalna w swym wyposażeniu. Do prac z różnych materiałów bardziej nadaje się system pracy zespołowej. Nie należy tego jednak traktować jako zasadę wyłącznie obowiązującą

W wypadkach, gdy brak odpowiednich pomieszczeń wyklucza zorganizowanie pracowni w sali szkolnej (szkoły niepełne na wsi), wskazane jest urządzenie pracowni zastępczych, letnich na dziedzińcu szkolnym, w ogrodzie lub odpowiednim, do tego celu zbudowanym pawilonie-szopie. To rozwiązanie umożliwiłoby, choćby czasowo, prowadzenie techniki podstawowej — a więc drzewa i metalu (tekturę i introligatorstwo można prowadzić w klasie na ławkach). W tych wypadkach koszykarstwo i szczotkarstwo spełniłyby tu rolę technik zastępczych.

ŚPIEW

1 godzina tygodniowo.

Materiał nauczania

Pieśni dwu- i jednogłosowe, a w razie sprzyjających warunków trzygłosowe, śpiewane przy pomocy nut. Na repertuar winny się składać pieśni oryginalne polskich kompozytorów, w szczególności Moniuszki i Noskowskiego oraz inne, nie objęte powyższym podziałem, związane z życiem młodzieży różnych środowisk społecznych i regionalnych.

Przy opracowaniu i wykonywaniu pieśni należy uprawiać w dalszym ciągu śpiewanie dłuższych fragmentów na jednym wydechu, doskonalić wymowę samogłosek i spółgłosce oraz stosować urozmaicone cieniowanie i zmiany szybkości.

Opracowanie 2—3 kanonów trzy- lub czterogłosowych.

Śpiewanie z nut pieśni łatwiejszych pod względem rytmu i melodii w tonacjach *C* major, *G* major i *F* major.

W związku bezpośrednim lub pośrednim z opracowywaniem pieśni, jako środki pomocnicze do ich poprawnego wykonywania, winny być stosowane okolicznościowo w miarę potrzeby: a) ćwiczenia rytmiczne: śpiewanie na jednym dźwięku lub gamie motywów rytmicznych, występujących w pieśniach tego oddziału w taktach dotąd poznanych oraz $\frac{3}{8}$ i $\frac{6}{8}$; b) ćwiczenia melodyjne: śpiewanie na podstawie nut gamy, trójdźwięków na stopniu I, IV i V oraz ich fragmentów w tonacjach *G* major i *F* major; śpiewanie ze słuchu gamy minorowej melodyjnej wznoszącej się i opadającej; odtwarzanie poszczególnych tonów trójdźwięku minorowego łącznie ze stopniem ósmym; śpiewanie krótkich postępów chromatycznych.

W łączności z posługiwaniem się nutami niezbędne wyjaśnienia dotyczące nowych znaków muzycznych, występujących w opra-

cowanych pieśniach (krzyżyki i bemole), oraz tonacyj *G* major i *F* major.

Wyniki nauczania

Przyswojenie co najmniej 10 pieśni dwu- i jednogłosowych a przy sprzyjających warunkach również trzygłosowych, z zastosowaniem odpowiedniego wykończenia. Umiejętność odczytywania z nut łatwiejszych fragmentów pieśni w zakresie tonacyj *C* major, *G* major i *F* major; znajomość pisowni muzycznej w zakresie potrzebnym przy opracowywaniu pieśni.

WYCHOWANIE FIZYCZNE

2 godziny tygodniowo.

Patrz: program klasy V-ej

Wyniki nauczania dla kl. VI

Sprawność w 2—3 grach takich, jak: kwadrant w uproszczonej postaci, piłka bramkowa, sprawność w tworzeniu szachowej kolumny ćwiczebnej w marszu; opanowanie wymachów rąk z różnych położeń wyjściowych, powolnego rozpięcia i przysiadu, skrętów tułowia w bok, pewność w marszu po równoważni na wysokości kolan lub wytrzymywanie łatwych postaw równoważnych z biegu; opanowanie doskoku w skokach.

KLASA VII

RELIGIA

2 godziny tygodniowo.

Do czasu ogłoszenia nowych programów religii nauka odbywać się będzie na podstawie programów obowiązujących w roku szkolnym 1938/39.

JĘZYK POLSKI

5 godzin tygodniowo.

1. Lektura

A. Tematyka:

1. Zmaganie się Polaków i innych narodów słowiańskich z naporem germańskim.

2. Walka z ciemnotą i zacofaniem. (Dzieje pierwszych odkryć i wynalazków. Brzask idei nowoczesnych w dobie humanizmu. „Wiek złoty“ kultury polskiej. Zagadnienie cnót społecznych oraz praw człowieka i obywatela w dobie oświecenia).

3. Idea postępu w działalności Kuźnicy Kollatajowskiej demokracji kościuszkowskiej i legionowej.

4. Młodzież w dążeniu do nowych, lepszych form życia. Jej rola w ruchach wolnościowych. Stowarzyszenia młodzieży, samokształcenie. Życie młodzieży w Polsce i w innych krajach.

5. Nowe formy wytwarzania w dobie uprzemysłowienia: rola maszyny. Opanowywanie przyrody, rozwój techniki. Człowiek przeobraża przyrodę. Człowiek w walce ze śmiercią. Wiedza — to potęga. Postaci wielkich uczonych.

B. Materiał:

Wypisy zawierające czytanki z literatury polskiej i obcej dostosowane do poziomu umysłowego tej klasy i związane z powyższą tematyką (wiersze, nowele, opowieści, opowiadania itp.

lub wyjątki z większych utworów stanowiące całość pod względem fabularnym i ideowym).

Ponadto następujące utwory w całości:

Krasicki: „Pijaństwo“.

Kraszewski: „Stara baśń“.

Mickiewicz: „Pieśń filarecka“ („Ojczyzna, nauka, cnota“). „Oda do młodości“.
„Grażyna“.

Naruszewicz: „Chudy literat“.

Niemcewicz: „Powrót posła“.

Sienkiewicz: „Bartek zwycięzca“.

Prus: „Placówka“.

Sienkiewicz: „Krzyżacy“.

Wybicki: „Jeszcze Polska nie umarła“.

Zeromski: „O żołnierzu tułacz“.

Lista lektury uzupełniającej będzie podana osobno.

2. Podstawowe wiadomości z nauki o literaturze

a) *Utwory literackie i ich rodzaje:*

Liryka, epika, dramat.

Utwory sceniczne: przedstawienie szkolne (rola reżysera, dekoracja, kostium). Dialog i monolog. Tempo akcji na scenie.

b) *Elementy utworu literackiego.*

Kompozycja elementów fabuły: zawiązanie, rozwiązanie, rozwinięcie; stosunek postaci i rola wątków w utworze.

Stosunek autora do przedstawionej rzeczywistości — treść ideowa.

c) *Język utworu literackiego:*

Pogłębienie charakterystyki języka literatury; środki wyrazu oraz ich rola (obrazowość języka poetyckiego — epitet, porównanie, przenośnia, uosobienie; funkcja archaizmów, dialektyzmów; neologizmy).

d) *Wiersze:*

Materiał dźwiękowy mowy potocznej. Wiersz jako regularne następstwo elementów dźwiękowych mowy (np. liczba sylab, rym, rytm, średniówka).

3. Gramatyka

Nauka o wyrazie

Budowa słotwórcza wyrazu. Znaczenie rdzenia, przedrostka i przyrostka. Wyrazy rdzenne. Oboczność rdzeni. Rodzina wyrazów, wyrazy podstawowe i pochodne. Związek między zabarwieniem uczuciowym a budową słotwórczą wyrazów; przyrostki zgrubiające i zdrabniające. Znaczenie ważniejszych przyrostków rzeczownikowych i przymiotnikowych. Wyrazy złożone, zrosty. Akcent w wyrazach rodzimych i obcego pochodzenia. Enklityki i proklityki. Podkreślanie za pomocą akcentu, akcent chwiejny. Znaczenie realne i etymologiczne wyrazów.

Części mowy. Przypomnienie podziału na części mowy odmienne i nieodmienne. Części odmienne wyrazu. Temat i końcówka. Temat podstawowy i oboczny.

Rzeczownik. Rola rzeczownika w zdaniu. Znaczenie rzeczownika. Podział rzeczowników na osobowe i nieosobowe, żywotne i nieżywotne, pospolite i własne, jednostkowe i zbiorowe, zmysłowe i umysłowe. Rodzaj rzeczowników według znaczenia i zakończenia. Rzeczowniki używane tylko w liczbie pojedynczej lub mnogiej. Odmiana rzeczownika. Oboczne tematy (samogłoska-samogłoska; samogłoska — brak jej; spółgłoska twarda — spółgłoska miękka; spółgłoska twarda — inna spółgłoska twarda: c, dz, rz, sz, cz).

Podział na deklinacje. Różne końcówki rzeczownika w tym samym przypadku tej samej deklinacji. Ich zależność od głoskowej jakości tematu, od znaczenia rzeczownika, od zwyczaju (na niewielu wybranych przykładach). Ważniejsze osobliwości w odmianie rzeczownika.

Przymiotnik. Rola przymiotnika w zdaniu. Znaczenie przymiotnika. Cecha formalna przymiotników. Rzeczownikowa forma przymiotników. Stopniowanie zwyczajne, opisowe, nieregularne. Męsko-osobowa i rzeczowa odmiana przymiotników.

Zaimek. Rola zaimków w zdaniu. Znaczenie zaimka. Podział zaimków na rzeczowne, przymiotne i przysłówne. Kategorie zaimków: osobowe, zwrotne, dzierżawcze, wskazujące, względne, pytające i nieokreślone. Odmiana zaimkowa.

Liczebnik. Składniowe właściwości liczebnika. Podział znaczeniowy liczebników; oznaczone i nieoznaczone oraz podział oznaczonych na: główne i porządkowe, zbiorowe i ułamkowe.

Główne typy odmiany liczebników (jeden, dwa, trzy, cztery, pięć, sto, tysiąc, milion). Odmiana liczebnika zbiorowego i porządkowego.

4. Ortografia i przestankowanie

Ó niewymienne, rz niewymienne, *en*, *em* przed szczelinową spółgłoską zębową, *ke*, *ge* — w często używanych wyrazach.

Wielka litera w nazwach instytucyj, przedsiębiorstw, urzędów itp. Skrót nazw w nazwach instytucyj, przedsiębiorstw, urzędów itp. Przyrostki *roz-* i *bez-* przed spółgłoskami bezdźwięcznymi.

e w formach deklinacyjnych rzeczownika.

Pisownia dopełniacza liczby pojedynczej i mnogiej rzeczowników żeńskich zakończonych na *-ia* — po samogłosce.

Rozłączna pisownia przymiotników.

Łączna pisownia często używanych wyrażen przymkowych.

Dzielenie wyrazów o złożonej budowie słotwórczej (*przedłożyć*, *nocleg*).

Znaki pisarskie jak w kl VI.

Łącznik.

5. Ćwiczenia w mówieniu i pisaniu

Ćwiczenia zbiorowe (redakcyjne) i jednostkowe (samodzielne wypracowania) w obrębie niżej podanych form:

1. Barwne, żywe opowiadania na tle przeżyć, próby użycia dialogu w opowiadaniu.

2. Barwne, żywe opisy sytuacji (np. *Na pauzie*) i zjawisk (np. *Burza*).

Opisy przedmiotów bardziej złożonych (np. *Auto*). Opisy określonych krajobrazów miejskich i wiejskich (np. *Nasza ulica w słońcu*). Opisy osób rzeczywistych, postaci literackich i malarzkich. Omawianie dzieł sztuki.

3. Wypracowania na łatwe tematy z lektury, wymagające motywowania sądów (np. *Przyczyny śmierci Janka Muzykanta*) lub związane z lekturą (np. *Jaką chcesz widzieć opiekę nad dziećmi typu Janka Muzykanta*).

4. Sprawozdania z przeżyć, lektury i dyskusji. Protokoły zebrań uczniowskich. Uchwała, raport, meldunek.

5. Streszczenia utworów czytanych, słuchowisk itd.

6. Plany czytanek z podziałami pierwszego stopnia. Plany jako dyspozycja do ćwiczeń w mówieniu (np. przemówienia).

7. Korespondencja międzyszkolna listy do różnych instytucyj, zawiadomienia, ogłoszenia, pokwitowania, zaświadczenia, depesza.

8. Prowadzenie notatek (podczas dyskusji, obserwacji na wycieczce, przy lekturze itd.). Prowadzenie przez pewien czas notatnika i terminarzyka klasowego.

9. Dyskusja. Przemówienia związane z potrzebami życia szkolnego (np. zachęcanie do zapisywania się do określonych organizacji szkolnych; umotywowanie konieczności stosowania tych czy innych przepisów, np. *Szczepimy tyfus*).

6. Ćwiczenia słownikowe

1. Bogacenie czynnego słownika ucznia w obrębie nazw, osób, rzeczy; różnych odcieni cech, czynności, ruchów, barw, kształtów oraz stosunków przestrzennych i czasowych.

2. Rozróżnianie jakości i wartości obrazowych wyrazu. Wyrażanie tej samej treści w różnorodny sposób.

3. Wyrazy bliskoznaczne, ich walory językowe dla barwności i żywości stylu.

4. Grupowanie wyrażeń wokół określonych tematów, zwłaszcza z dziedziny życia wewnętrznego (np. strach, smutek).

Tłumaczenie związków etymologicznych niektórych wyrazów, zwłaszcza z nowoczesnej techniki (np. hydraulik, hydrofor, hydrant itp.).

Specjalną opieką należy otoczyć w tej klasie:

a) Słownictwo związane z zewnętrznymi przejawami stanów psychicznych (np. postać złamana bólem, przygnieciona smutkiem itd.). Dobieranie epitetów do wyrazów oznaczających stany psychiczne, np. uczucia (wielki smutek, beznadziejny, bezbrzeżny itd.). Określanie cech charakteru.

b) Słownictwo techniczne (np. przy obserwacji auta: podwozie, silnik, karoseria, platforma, koła, półosie, błotnik, stopień, dyferencjał, zderzaki, maska, chłodnica itd.).

c) Słownictwo usprawniające styl w związku z nowymi formami ćwiczeń (np. przy omawianiu obrazów różne sposoby nazywania stosunków przestrzennych: na pierwszym, drugim, trzecim planie, na linii horyzontu, nad linią horyzontu itd.).

JĘZYK OBCY

4 godziny tygodniowo

Języki: angielski, francuski, niemiecki i rosyjski — według programu klasy VI-ej (przejęciowo na r. szk. 1945/46).

HISTORIA

2 godziny tygodniowo

Tematy. Materiał historyczny

(d. c. programu kl. V)

79. *Noc z 22 na 23 stycznia 1863 roku.*
Oddziały powstańcze. Wystąpienie zbrojne, dekrety Rządu Narodowego.
80. *Warszawa w dobie powstania styczniowego. Romuald Traugutt.*
Czerwoni i Biali. Tajny Rząd Narodowy i jego aparat. Udział mieszczaństwa warszawskiego i robotników w powstaniu. Partyzantka 1863 i 1864 r.
81. *Chłopi w powstaniu. Uwłaszczenie 1864 r.*
Udział chłopów w walkach. Stosunek wsi do powstańców. Cele caratu w akcji uwłaszczeniowej. Wieś po uwłaszczeniu.
82. *Pod jarzmem caratu.*
Deportacje i konfiskaty. Polityka rusyfikacyjna. Niszczenie kultury polskiej.
83. *Jarosław Dąbrowski, „polski rycerz wolności”.*
Udział Polaków w ruchach wyzwolenczych na tle wypadków francuskich 1871 r.
84. *Kopalnie i huty Śląska i Zagłębia.*
Rozwój hutnictwa i górnictwa Śląska i Zagłębia. Rola obcego kapitału. Wyzysk robotnika.
- 85. *Lud w walce o polskość Śląska.*
Akcja germanizacyjna rządów pruskiego i austriackiego. Budzenie się poczucia narodowego. Ks. Lompa. Stelmach. Miarka.
- 86. *Miasto Łódź — Polski Manchester.*
Powstanie i tempo rozwoju Łodzi. Połączenia kolejowe. Fabryki. Tkacze. Rola obcego kapitału. Pierwsze ruchy robotnicze. Położenie klasy robotniczej.
87. *Partia „Proletariat” i Ludwik Waryński.*
Socjalizm. Pierwsze organizacje socjalistyczne w Polsce.
88. *Walka o byt, ziemię i język.*
Eksterminacyjna i germanizacyjna polityka rządu pruskiego na Pomorzu i w Poznańskim. H. K! T. Komisja Kolonizacyjna. Opór polski. Września. Wóz Drzymały. Cofanie się niemczyzny.
89. *Zaranie ruchu chłopskiego i robotniczego w zaborze austriackim.*
Stan gospodarczy Galicji. Nędza kraju. Polityka gospodarcza rządu austriackiego. Przemysł naftowy. Polskie Stronnictwo Ludowe. Partie robotnicze. Bolesław Limanowski.

90. *Po chleb za oceany.*
Przeludnienie wsi. Emigracja sezonowa. Wychodźstwo za oceanami. Życie emigrantów.
91. *O powieściach Kraszewskiego i obrazach Matejki.*
Literatura i sztuka; ich rola w okresie niewoli.
92. *Siewcy oświaty.*
Tajna oświata. Promyk. Brzeziński. Śniegocka.
93. *Dzień 22 stycznia 1905 r.*
Słabość caratu ujawniona w wojnie z Japonią. Prowokacja i okrucieństwo, jako metody rządzenia caratu. Petycja do cara i wybuch rewolucji.
94. *W walce o niepodległość i socjalizm.*
Polski ruch robotniczy. Rewolucja 1905 r. w Królestwie. Walka o szkołę polską.
95. *Pierwsza wojna światowa.*
Podział państw europejskich na 2 obozy. Militarizm niemiecki. Sprawa polska. Obraz wojny pozycyjnej. Rola Stanów Zjednoczonych A. P. Nowe środki bojowe. Klęska Niemiec.
96. *Polacy w walce o niepodległość.*
Polskie formacje wojskowe i walki orężne na wszystkich frontach. Zabiegi dyplomatyczne. Wpływ sytuacji militarnej Niemiec i obalenia caratu na sprawę polską.
97. *Jak lud rosyjski obalił carat i ujął władzę w swoje ręce.*
Przewrót marcowy i upadek caratu. Rewolucja „Październikowa”; pierwsze dekrety. Deklaracja w sprawie polskiej.
98. *Listopad 1918 r. na ziemiach polskich.*
Załamanie się władzy okupantów i początki organizowania ni podległego państwa. Rząd Lubelski. Józef Piłsudski Naczelnikiem Państwa. Powstanie Wielkopolskie.
99. *Po wojnie światowej.*
Traktat wersalski. Liga Narodów. Nowe państwa w Europie a szczególnie sąsiadujące z Polską.
100. *Rzeczpospolita Polska, jej granice i Konstytucja.*
Powstania i plebiscyty śląskie. Wojna 1920 r. Traktat ryski. Pierwszy sejm Odrodzonej Rzeczypospolitej. Konstytucja 17 marca 1921 r.
101. *Zdobycze i organizacja świata pracy.*
Prawa polityczne. Partie polityczne. Ustawodawstwo socjalne. Ruch zawodowy. Instytucje oświatowe. Spółdzielczość

102. *Przemysł i warstwa robotnicza w Odrodzonej Polsce.*
Słaby rozwój przemysłu. Kryzys gospodarczy. Narastające bezrobocie. Strajki „polskie”.
103. *Chłop w Odrodzonej Polsce; jego krzywda i walka.*
Reforma rolna 1920 r. i jej realizacja. Wadliwa struktura agrarna. Bezrobocie i pauperyzacja wsi. Ruch polityczny i organizacje chłopskie. Przejawy walki.
104. *Gdynia — wynik zgodnego wysiłku narodu.*
Osiągnięcia w dziedzinie gospodarczego podniesienia kraju. Port gdyński, COP i kolejnictwo. Gdynia a Gdańsk.
105. *Dorobek kulturalny Odrodzonej Polski.*
Osiągnięcia w dziedzinie nauki, piśmiennictwa, sztuki, oświaty.
106. *Faszyzm we Włoszech i hitleryzm w Niemczech.*
Likwidacja swobód demokratycznych. Dyktatura jednostki. Pozorne reformy socjalne. Fałszywe teorie, rasizm, Herrenvolk. Nastawienie życia i gospodarki na wojnę.
107. *Początki drugiej wojny światowej.*
Wojenna agresja faszyzmu. Abisynia. Hiszpania. Austria. Czechosłowacja. Tworzenie się koalicji antyfaszystowskiej.
108. *Dzień 1 września 1939 r.*
Przebieg, znaczenie i skutki.

GEOGRAFIA

3 godziny tygodniowo.

Według programu klasy VI-ej (przejęciowo na rok szkolny 1945/46).

PRZYRODA

(Botanika)

3 godziny tygodniowo.

Materiał nauczania

Zadania botaniki jako nauki.

Znaczenie jej dla gospodarki kraju.

Rośliny zarodnikowe:

Głony: Badanie komórek pierwotniaka. Badanie żywych nitek skrętnicy, *Woszerii* lub innego glonu nitkowatego jako źródła

pierwszych wiadomości o komórce roślinnej. Hodowla w wodzie zwykłej z dodaniem ziemi i bez ziemi, pobieranie pokarmów mineralnych. Asymilacja węgla (na podstawie znanego eksperymentu ze świeżymi pędami moczarki kanadyjskiej). Rozmnażanie.

Głony jako składniki planktonu: znaczenie gospodarcze glonów. Pokaz glonów Bałtyku i innych mórz. Charakterystyka glonów. Zielenice, brunatnice, krasnorosty.

Grzyby: Pleśniaki na przykładzie wybranego przedstawiciela. Budowa i tryb życia. Warunki odżywiania, rozmnażania i rozpowszechniania się pleśniaków. Pojęcie o roztoczach. Znaczenie pleśniaków (roztoczy) w gospodarce przyrody i w gospodarstwie domowym. Sposoby zabezpieczania przed pleśnią produktów spożywczych.

Drożdże: znaczenie fermentacji alkoholowej w przemyśle oraz gospodarstwie domowym. Stwierdzenie, że drożdże również są roztoczami.

Pokaz kilku grzybów, pasożytujących na drzewach owocowych, zbożach, ziemniakach itp. Szkody w gospodarstwie, sposoby zwalczania. Pasożytnictwo (porównanie z roztoczami.)

Badanie budowy borowika lub innego podstawczaka, np. pieczarki, rydza itp. Odżywianie. Rozmnażanie. Podstawczaki, roztocze i pasożyty (parę przykładów). Porównanie grzybów pasożytów z roztoczami. Porównanie sposobu odżywiania się grzybów i glonów (roślin zielonych): pojęcie o samożywności i cudzożywności.

Rozpoznawanie najpospolitszych grzybów jadalnych i trujących. Pożytek i szkody. Warunki i dochodowość hodowli pieczarek.

Charakterystyka grzybów. Podział ich na grzyby niższe i wyższe.

Rola grzybów w gospodarce przyrody.

Bakterie. Budowa komórek, ich najbardziej typowe postaci, drobne rozmiary. Szybkość rozmnażania się bakterij, wytrzymałość na niekorzystne warunki. Bakterie, roztocze i pasożyty. Porównanie z poprzednio poznanymi grupami roślin. Pojęcie o roślinach najprostszych.

Porosty: Tarczownica ścienna: budowa *plechy*, zjawiska życiowe, rozwój. Współżycie.

Znaczenie porostów w przyrodzie.

Pojęcie o *plechowcach*. Zestawienie i charakterystyka poznanych plechowców.

*Rodniowce.**Mszaki:*

Życie i budowa płonnika. Jego rozmnażanie. Mech torfowiec. Powstawanie torfowisk. Znaczenie gospodarcze mchów.

Paprotniki: Budowa i życie paproci. Stwierdzenie istnienia naczyń. Rozmnażanie.

Pojęcie o rodniowcach. Pokaz i rozpoznawanie skrzypów i widłaków. Rodniowce kopalne jako przykład zmienności świata roślinnego. Ich rola w tworzeniu pokładów węgla. Charakterystyka rodniowców, porównanie z poprzednio poznanymi grupami roślin.

Zestawienie roślin zarodnikowych. Podział ich na gromady.

Rośliny nasienne (kwiatowe):

Rośliny okrytozalążkowe. Hodowla grochu (bobu, fasoli, słonecznika). Hodowla tulipana lub hiacyntu (narcyza) z cebulek. Obserwacja przebiegu i ustalenie najważniejszych warunków kiełkowania, wpływ tych warunków na rozwój roślin z cebulek. Oddychanie kiełkujących nasion.

Budowa nasienia (grochu, fasoli, bobu lub innych) i ziarna (np. pszenicy, kukurydzy). Podział nasion na bielmowe i bezbielmowe. Rośliny *jednoliścienne i dwuliścienne*.

Doświadczenia, ujawniające wpływ światła, położenia, wilgoci itp. na wygląd, szybkość i kierunek wzrostu młodych korzeni i pędów. Pobudliwość.

Korzeń. Przykłady najważniejszych postaci korzenia (w związku z jego czynnościami). Krótka charakterystyka gleby. Spulchnienie gleby, drenowanie, dżdżownice. Oddychanie korzeni. Pobieranie wody i soli mineralnych. Skład chemiczny ciała rośliny. Doświadczenia nad osmozą i wznoszeniem się soków w roślinie (tylko stwierdzenie): prąd wstępujący. Budowa korzenia (makroskopowo i w mikroskopie), pojęcie o tkankach. Czynności najważniejszych tkanek korzenia: *podział pracy* pomiędzy tkanki.

Hodowla wodna kukurydzy w słojach z pożywką i bez pożywki. Kultury wodne w pracowniach naukowych.

Znaczenie nawozów, ich zastosowanie. Znaczenie racjonalnej uprawy roli dla podniesienia urodzajności.

Pęd:

Łodyga. Najważniejsze postaci łodygi w związku z jej rolą wznoszenia ku słońcu masy liści i owoców. Pędy *podziemne*, ich podział: a) podług kształtu, b) podług kierunku wzrostu. Najważ-

niejsze przeobrażania pędów. Rośliny o *pędach podziemnych*: zdolność do rozmnażania wegetatywnego, do życia utajonego, wytrzymałość w przetrwaniu niekorzystnych warunków. Podział pędów podług trwałości (długowieczności): rośliny jednoroczne, dwuletnie i trwałe.

Budowa pąków, położenie ich w kątach liści. Przypomnienie, że pąk jest pędem. Pąk wierzchołkowy. Wzrost pędów. Biegunosć wzrostu *rośliny osiowej* (porównać z plechowcem). Zależność wzrostu od warunków zewnętrznych.

Przewodzenie roztworów mineralnych. Budowa łądygi (makroskopowa i mikroskopowa), najważniejsze tkanki w związku z ich czynnościami. (W zakresie anatomii łądygi należy ograniczyć się tylko do najważniejszych tkanek łądygi dwuliściennych). Naczynia i rurki sitkowe: prąd wstępujący i zstępujący. Rola twórcza miazgi, wzrost łądygi na grubość. Rola wzmacniająca łąka i drewna. Obróbka drewna i zużytkowanie łąka.

Zestawienie porównawcze czynności łądygi i korzenia na podstawie budowy anatomicznej i morfologii.

Liść, jego części. Grzbietobrzusność liścia. Najważniejsze postacie liścia. (W związku z przystosowaniem do jego najważniejszych czynności) podział: 1) podług kształtów blaszki, 2) brzegu blaszki, 3) użytkowania. (Tylko po parę najbardziej typowych przykładów). Ogromna różnorodność kształtu liści. Znaczenie kształtu i brzegu blaszki ze względu na światło. Ogonek, stwierdzenie, że żyłki liścia przez ogonek wchodzi do łądygi. Układ liści na łądydze (na gałązkach), jego znaczenie biologiczne. Najważniejsze przeobrażenia liścia: ogromna łatwość przystosowywania się.

Czynności liścia. 1. Oddychanie: liść jako główne (ze względu na dużą powierzchnię) siedlisko oddychania rośliny. 2. Pobieranie, przerabianie, przeprowadzenie pokarmów. Przyswajanie węgla, najważniejsze warunki przyswajania, rola chlorofilu i światła. Jak liść jest przystosowany do tej czynności? Budowa liścia, jego grzbietobrzusność (porównać z łądygą i korzeniem). Rola szparek i tkanek gąbczastej. Przystosowanie budowy liści do dyfuzji gazów. Tkanka palisadowa, układ jej komórek. Żyłki jako najdoskonalsza sieć kanalizacyjna w roślinie: podwójne przeprowadzanie pokarmów: a) surowych, b) przerobionych. 3. Parowanie jako czynnik regulujący krążenie pokarmów. Pojęcie o ciągłym ich ruchu w roślinie. Rola wody w życiu rośliny.

Produkty asymilacji i ich praktyczne rozpoznawanie: cukier, skrobia, błonnik, białko; ich skład chemiczny, ich palność, zweglanie się. Podział na substancje bezazotowe i azotowe.

Liść jako laboratorium przerabiające pokarmy surowe na substancje wchodzące w skład roślin, czyli organiczne.

Rośliny samożywne a cudzożywne. Rośliny motylkowe z punktu widzenia współżycia z bakteriami. Znaczenie gospodarcze roślin motylkowych. Nawóz zielony.

Znaczenie produktów asymilacji dla życia człowieka i zwierząt. Zastosowanie w przemyśle. Cukrownictwo w Polsce. Krótki przegląd roślin dostarczających węglowodanów, tłuszczu, białka, włókien.

Zebranie wiadomości o liściu i jego roli w życiu rośliny.

Zestawienie porównawcze trzech poznanych narządów rośliny. Liść, korzeń, łodyga jako narządy odżywcze.

Kwiat. Kwitnienie jako dalszy etap rozwoju rośliny.

Budowa kwiatu (np. tulipana). Jego najważniejsze postaci. Chodzi tu o zapoznanie się (na świeżych okazach) z najważniejszymi cechami morfologicznymi kwiatu, które mogłyby ułatwić ewentualne posługiwanie się kluczem. Stwierdzenie, że kwiat to pęd. Pręciki i słupek, ich budowa i rola. Zapylenie, najważniejsze przystosowania do zapylenia. Zapłodnienie. Powstawanie owoców i nasion. Kilka słów o krzyżowaniu sztucznym i genetyce. Znaczenie genetyki w rolnictwie, ogrodnictwie i sadownictwie. Najważniejsze zdobycze wiedzy w tym zakresie na Zachodzie i w Związku Radzieckim.

Zebranie wiadomości o kwiecie. Kwiat, jako narząd rozmnażania się płciowego. Rozmnażania się bezpłciowe (przykłady). Najważniejsze sposoby rozmnażania się rastowego (wegetatywnego), znaczenie ich w gospodarce.

Owoce i nasienie. Podział owoców podług najważniejszych postaci. Stwierdzenie, że owoc jest rozrośniętym owocolistkiem (lub grupą owocolistków). Znaczenie ochronne zrośniętej owocni dla zalążków: *okrytozalążkowe* — *okrytonasienne*. Kształtowanie się i dojrzewanie owoców i nasion. Sposoby rozsiewania się.

Drzewa owocowe, ich znaczenie gospodarcze. Sadownictwo w Polsce. Szczepienie i oczkowanie. Wytwarzanie drogą krzyżowania nowych odmian drzew i krzewów. Kilka słów o ich najważniejszych twórcach — Burbanku, Miczurinie.

Zestawienie całkowitego cyklu rozwoju rośliny kwiatowej. Liść, korzeń, łodyga, jako narządy odżywcze; kwiat, owoc, nasienie — narządy rozrodcze.

Zboża. Praktyczne rozpoznawanie zbóż. Uprawa. Znaczenie produkcji przemysłu i handlu zbożem dla Polski. Elemen-

tarny obraz kultury rolnej w Polsce w porównaniu z innymi państwami. Możliwości podniesienia kultury rolnej przez zastosowanie najnowszych zdobyczy wiedzy. Reforma rolna i jej znaczenie.

Rośliny nagozalążkowe. Sosna, świerk, jodła. Wiatropylność. Nasiona. Rozsiewanie. Porównanie roślin nagozalążkowych z okrytozalążkowymi.

Las jako zbiorowisko roślinne. Znaczenie gospodarcze lasu. Ochrona lasu. Drzewa ginące. Polskie rezerваты leśne. Spustoszenia, jakie poczyniła w nich wojna. Wskazania racjonalnej gospodarki leśnej na najbliższą przyszłość.

Lektura o lasach podzwrotnikowych, lasach dalekiej północy itp.

Zestawienie i charakterystyka roślin nasiennych.

Systematyczny przegląd poznanych grup świata roślinnego, od najprostszych do najwyżej stojących.

Rozwój świata roślinnego w ogólnym zarysie.

Ćwiczenia w oznaczaniu roślin:

Rozpoznawanie przy pomocy klucza roślin kwiatowych, należących do rodzin łatwiejszych do oznaczenia, np. liliowatych, jaskrowatych, krzyżowych i różowatych, motylkowych, wargowych itp. z uwzględnieniem sposobu zapylania.

Wyniki nauczania

1. Znajomość opracowanych przedstawicieli roślin zarodnikowych i nasiennych pod względem budowy i czynności: umiejętność rozpoznawania grup systematycznych, wymienionych w programie na typowych łatwych okazach (w zakresie roślin okrytozalążkowych do rodziny włącznie); umiejętność rozpoznawania zasadniczych cech budowy w związku z niektórymi przystosowaniami, np. do wiatropylności, owadopylności, rozsiewania nasion i owoców, obrony roślin, ochrony przed nadmiernym parowaniem.

2. Znajomość wpływu zmian temperatury, światła i wilgoci na życie rośliny: współżycie, samożywność i cudzożywność; znajomość ważniejszych zbiorowisk roślin.

3. Znajomość niektórych faktów, świadczących o ewolucyjnym rozwoju świata roślinnego.

4. Znajomość ważniejszych roślin uprawnych oraz podstawowych zasad racjonalnej gospodarki nimi.

5. Zrozumienie konieczności ochrony roślin w ogólnych ramach ochrony przyrody, uzasadnionej względami naukowymi, historycznymi, estetycznymi, higienicznymi oraz gospodarczymi.

6. Umiejętność stosowania klucza do oznaczania roślin w zakresie elementarnym (co najmniej po jednym przedstawicielu rodzin liliowatych).

MATEMATYKA

Algebra i Geometria

4 godziny tygodniowo.

Algebra i geometria przerabiane są równolegle, w zasadzie w wymiarze po dwie godziny tygodniowo na każdy z tych przedmiotów.

Algebra

Wzory. Wzór na dochód z kapitału, w zależności od kapitału, stopy procentowej i czasu. Odwzorowywanie liczb dodatnich na półprostej.

Liczyby ujemne. Liczby względne czyli skalary. Nierówność skalarów. Działania ze skalarami. Przemienność i łączność sumy i iloczynu skalarów (odnośnie sumy bez dowodu, lecz ze sprawdzeniem). Odwzorowywanie skalarów (liczb względnych) na prostej. Rozdzielność sumy skalarów względem iloczynu i ilorazu (ze szczególnym uwzględnieniem przykładów).

Równanie. Zasadnicze własności równań. Rozwiązywanie równań pierwszego stopnia, w których wiadome są podane w postaci liczb. Zadania na rozwiązywanie równań pierwszego stopnia z jedną niewiadomą, w których wiadome są podane w postaci liczb (z uwzględnieniem zadań na oprocentowanie kapitału).

Obliczanie wartości wzoru z jedną literą przy różnych wartościach tej litery. Odwzorowywanie pary liczb na płaszczyźnie (układ prostokątny). Wielkości proporcjonalne i ich zależność (na wykresie). Funkcja liniowa. Wykres funkcji liniowej. Wielkości odwrotnie proporcjonalne i ich zależność (na wykresie).

Równanie pierwszego stopnia z dwiema niewiadomymi. Układ dwóch równań pierwszego stopnia z dwiema niewiadomymi i jego rozwiązywanie. Układ kilku równań pierwszego stopnia i jego rozwiązywanie w prostych przypadkach. Zadania na zastosowanie układu dwóch równań z dwiema niewiadomymi.

Geometria

Figury równe.

Linia prosta, półprosta, odcinek. Kąt półpełny. Suma kątów. Kąty przy prostych przecinających się. Równość kątów wierzchołkowych. Kąt prosty, ekierka.

Wielokąt. Trójkąt. Wysokość trójkąta. Zadania konstrukcyjne na trójkąty i wielokąty.

Symetria względem osi. Dwa punkty symetryczne względem osi. Prosta, przecinająca oś i jej symetryczna. Koło, okrąg, środek, promień, cięciwa, łuk i średnica. Układy symetryczne: prosta i koło, dwa koła. Dwusieczna. Oś symetrii odcinka. Oś symetrii kąta. Zadania.

Obrót w płaszczyźnie dokoła punktu. Równość kątów obrotu ramion kąta dokoła jego wierzchołka. Symetria względem środka symetrii. Zadania.

Przesunięcia. Proste równoległe. Kąty z ramionami odpowiednio równoległymi i prostopadłymi. Suma kątów wielokąta, trójkąta. Zadania.

Równoległobok, prostokąt, romb, kwadrat. Trójkąt równoramienny i równoboczny.

Kąty środkowe w kole, łuki i ich cięciwy. Kąty wpisane. Miejsca geometryczne. Zadania, Równość trójkątów.

FIZYKA

3 godziny tygodniowo.

Pomiary. Mierzenie długości z dokładnością do 1 mm za pomocą podziałki, z dokładnością do 0,1 mm za pomocą noniusza i z dokładnością do 0,01 mm za pomocą śrubki mikrometrycznej.

Wyznaczanie powierzchni i objętości za pomocą rachunku z oznaczeniem kresu błędu.

Przybliżone mierzenie objętości za pomocą menzurki.

Mechanika Cz. — I.

Zmienność siły ciężkości w zależności od środka ziemi (informacyjnie i jakościowo). Masa jako wielkość niezmienna, będąca miarą oporu bezwładnego przy wprowadzeniu ciała w ruch. Jednostki masy: kg i g (małe litery).

Porównanie mas przez ważenie (bez wyjaśnienia zasady wagi).

Gęstość czyli masa właściwa.

Jednostka siły: dyna = $\frac{1}{981}$ siły przyciągania 1 grama przez ziemię na poziomie morza pod 45° szerokości geograficznej.

Dynamometr. Jednostki praktyczne siły: ciężar kilograma i ciężar grama oznaczone przez Kg i G (duże litery).

Ciężar właściwy.

Charakterystyczne cechy siły: wielkość, punkt zaczepienia i zwrot. Przedstawienie siły. Równowaga dwóch sił nierównych w maszynach prostych: dźwigni, bloku nieruchomym, ruchomym, kołowrocie, równi pochyłej. Wyjaśnienie zasady działania wagi.

Składanie i rozkład sił równoległych (na przykładzie dźwigni dwustronnej). Składanie i rozkład sił nierównoległych. Zwrot, wielkość i punkt zaczepienia ciężaru ciała, środek ciężkości. Doświadczalne wyznaczanie środka ciężkości figur płaskich. Równowaga ciała podpartego lub zawieszonego a pozycja środka ciężkości. Trzy rodzaje równowagi ciał podpartych lub zawieszonych.

Praca. Jednostki pracy: kilogramometr, erg i dżul. Zachowanie pracy w maszynach prostych. Śruba jako zastosowanie zachowania pracy w maszynach prostych.

Moc. Jednostki mocy: watt, kgm/sek, koń mechaniczny. Energia jako zasób pracy. Energia ciężkości. Wzmianka o energii sprężystości i o energii ruchu.

Ciecze i gazy. Wzmianka o trzech stanach skupienia.

Ciśnienie. Wolna powierzchnia cieczy w spoczynku. Naczynia połączone z cieczą jednorodną. Prawo Pascala w ujęciu jakościowym i ilościowym. Naczynia połączone z dwiema nie mieszającymi się cieczami. Doświadczenie Pascala z beczką i naczyniami o jednakowym dnie. Prasa wodna. Prawo Archimedesza. Pływanie ciał. Areometr. Żegluga.

Właskowatość. Spójność cieczy. Przyleganie. Ciśnienie powietrza. Doświadczenie Torricellego. Barometry rtęciowy i metalowy. Zależność ciśnienia atmosferycznego od wysokości.

Prawo Boyle'a — Mariotte'a. Pompa ssąco-tłocząca manometr, pompa próżniowa rotacyjna, sprężarka.

Prawo Pascala i Archimedesza w zastosowaniu do gazów.

Ciepło — Cz. I.

Rozszerzalność ciał. Temperatura. Doświadczenia jakościowe z rozszerzalnością ciał. Termometr. Termometr lekarski. Rozszerzalność ciał stałych (ilościowo). Spółczynnik rozszerzalności liniowej. Rozszerzalność cieczy. Spółczynnik rozszerzalności objętościowej. Zmiana gęstości ciał w zależności od temperatury. Wyjątkowa rozszerzalność wody.

Zależność objętości gazu przy stałym ciśnieniu od temperatury. Współczynnik rozszerzalności gazów. Zależność ciśnienia

gazu przy stałej objętości od jego temperatury. Wzmianka o skali bezwzględnej temperatur i zerze bezwzględnym.

Kalorymetria. Pobieranie i oddawanie ciepła. Bilans cieplny dla wody. Pojemność cieplna i ciepło właściwe. Bilans cieplny. Kalorymetr. Pomiar ciepła właściwego. Ciepło spalania.

Rozchodzenia się ciepła. Przewodnictwo ciepła. Dobre przewodniki ciepła. Promieniowanie ciepła. Konwekcja.

RYSUNEK

2 godziny tygodniowo.

Rysunek poobserwacyjny

Rysowanie tworów natury i dzieł ręki ludzkiej (z uwzględnieniem architektury), rysowanie w ujęciu trójwymiarowym przedmiotów otoczenia o konstrukcji brył obrotowych, tj. walców i stożków ściętych poziomo a z osią obrotu pionową. Zaznaczenie cienia własnego przedmiotów farbą — piasami, mas światła i cienia jednobarwnie przez natężenie koloru obojętnego, z trafianiem koloru przedmiotu, a następnie matowanie natężenia koloru przez zlewianie się.

Przykłady tematów: beczki, balie, wiadra, garnki, miski, wazony, pojedynczo i w zestawieniu po dwa przedmioty. Dla urozmaicenia w grupach po dwa: z jednego przedmiotu wirowego, drugiego graniastego. Ponadto przy wirowych — wprowadzenie dla ożywienia doniczki z kwiatem żywym i wazonu z kwiatami ciętymi. W klasie tej należy również wprowadzić rysowanie postaci ludzkiej w ubraniu w postawie stojącej.

Rysunek z pamięci

Na podstawie opowiadania nauczyciela szybkie szkicowanie trójwymiarowo kurników, gołębników, budynków gospodarczych, środków lokomocji i transportowych itp.

Rysunek z wyobraźni

Projektowanie wywieszek, godeł rzemieślniczych, znaków kupieckich, afiszów, akcesoriów teatralnych, sprzętów domowych, altanek ogrodowych itp., o ile możliwości w dostosowaniu do potrzeb domowych, szkoły i środowiska, według prawideł konstrukcyj poznanych na lekcjach zajęć praktycznych, w oparciu o wymagania stawiane współczesnym stylom architektonicznym lub o znajomość sztuki ludowej.

Dla dziewcząt w miejsce powyższego — projekty zdobnicze do szycia i haftu w zależności od użytku przedmiotu zaprojektowanego oraz materiału, z którego przedmiot ma być wykonany.

Wiedza o sztuce

W zależności od programu historii — o ile nie przerobiono w klasie VI z nauki o stylach: odrodzenia i baroku, należy je włączyć do programu nauki w klasie VII. Należy omówić style nowoczesne w architekturze budynków i wnętrz, w oparciu o oglądanie rzeczywistości i litografii, rycin i przezroczy itp. Przejawy zastosowania sztuki ludowej w życiu. Grafika użytkowa w życiu codziennym.

Oglądanie dzieł wybitnych malarzy swoich i obcych w oryginałach, reprodukcjach, fotografiach i przezroczach,

Wyniki nauczania

Łatwość narysowania trójwymiarowo przedmiotów otoczenia, tworów natury oraz budynków z bezpośredniej obserwacji i z pamięci. Umiejętność malowania akwarelą przedmiotów i grup przedmiotów z zaznaczeniem koloru zasadniczego i jego zmian w zależności od różnicy naświetlenia (ściany w świetle i cieniu).

Zaznaczenie cienia własnego oraz rzuconego na płaszczyznę podstawy. Wprowadzenie kolorów zczernionych, celem poszerzenia nauki o barwach i bardziej malarskiego traktowania nauki.

Umiejętność zaprojektowania napisu, afisza, zdobiny do szycia lub niezłożonego przedmiotu użytkowego.

Orientowanie się w wymaganiach współczesnego stylu w życiu codziennym, w malarstwie, rzeźbie i architekturze.

Rozróżnianie tworów sztuki ludowej rodzimej.

Klasyfikowanie na dobrze i źle pojęte dzieła sztuki rodzimej i współczesnej.

PRACE RĘCZNE

2 godziny tygodniowo.

1. Techniki podstawowe

Prace z drzewa

Materiał: drzewo w postaci desek różnej grubości.

Narzędzia: pełny komplet narzędzi szkolnych. Dążyć należy do tego, aby w pracowni znalazła się tokarka do drzewa z napędem nożnym lub elektrycznym.

Ćwiczenia: Uczniowie winni zapoznać się przy wykonywaniu różnych przedmiotów z łączeniem drzewa na czopy proste, wpust, zwidłowanie, na wczepy proste (zdolniejsi wczepy pletwowe), zasuw pletwowy. Ostrzenie piły i struga, sposoby barwienia i konserwowania drzewa. Sprawne wyprawianie materiału. Toczzenie wałków, podstawek i innych części składowych wykonywanych pomocy naukowych.

Orientacyjne przykłady tematów: laski harcerskie, rakiетки do ping-ponga, skrzyneczki na zbiory naukowe, szafki na narzędzia, półeczki na książki, wózki ogrodowe. Suszarki do owoców, sa-neczki, narty.

Prace z metalu

Prace z blachy żelaznej, cynkowej, żelaznej cynowanej, tzw. białej, inaczej angielskiej.

Materiał: Blacha żelazna — cynkowana, żelazna cynowana i cynkowa grubości 0,5 mm.

Narzędzia: Szparóg blacharski, osadzony w sztorcu pieńka drewnianego. Nożyce do cięcia blachy ręczne lub stołowe. Odcinek szyny kolejowej. Kawałek żelaza kątownego, przybity do krawędzi stołu roboczego, do zaginania blachy, odcinki rur do formowania kształtów walcowatych, wykonanych z blachy. Lutownica, cyna, salmiak, kwas solny.

Ćwiczenia: W obróbce wspomnianych materiałów uczeń pozna ich własności, jak: różną twardość, stopień topliwości, sposoby formowania różnych brył i utrwalaania kształtów tychże za pomocą lutowania cyną.

Zastosuje się tu poznane w klasie VI ćwiczenia: wzmacnianie krawędzi blachy przez podwójne jej zaginanie i przez nawijanie drutu.

Orientacyjne tematy prac: Blacha żelazna cynkowana i cynkowa, latarki, nosidelka do wody, poidelka dla kur i gołębi, suszarki, kociołki do kleju, piórniki itp.

Blacha żelazna — cynowana, tzw. angielska, kubki, tarki, blachy do pieczenia mięsa i ciasta, tortownice, szufle do mąki i kaszy itp.

Pomoce naukowe do wykonania z blachy cynkowej: Litrdm³. Lampka spirytusowa. Naczynie do wykazywania słupa cieczy. Młynek Segnera. Bryły geometryczne. Bryły do wykazywania ostrosłupów. Naczynie do przenoszenia owadów dla przyrodników, botanizerka, opadomierz itp.

Prace z tektury i introligatorstwo

Material: tektura Nr 40—35 w różnych gatunkach, płótna introligatorskie, płótno szare, karton, papier.

Cwiczenia: Podklejanie większych map, planów około 0,5 m² powierzchni, formowanie i sklejanie przedmiotów brylowych z oddzielnym dnem i pobocznic.

Oprawa książek wieloskładowych (do 10 składów). Szycie sposobem kartonazowym (okładki sztywne) oraz szkolnym (tektury obcinane na książce przy pomocy linii z krawędzią).

Przykłady orientacyjne prac: podkładki do pisania, podkładki do rysunków, ciemnie optyczne, bloki rysunkowe, pamiętniki, szkicowniki, notatniki, mniejsze albumy do ilustracji, fotografii itp.

Reperacja cieńszych książek i map.

2. Szycie

Materiały: różne gatunki wyrobów tekstylnych białych i tańsze materiały wełniane lub półwełniane. Mogą być też wykonywane prace z materiałów starych, odświeżanych, zależnie od warunków i potrzeb uczennic.

Szycie ręczne i maszynowe.

Dokładniejsze zaznajomienie się z maszyną do szycia i jej obsługą. Czyszczenie maszyny, zakładanie igły do szycia, nawijanie nici na szpulkę itp.

Szycie: dowolnych części ubrania, wybranych zależnie od potrzeb uczennic i ich środowiska z podanych przykładów.

Orientacyjne przykłady tematów: fartuch do pracy z rękawami wszytymi, bluzka sportowa, koszula nocna z wszytymi rękawami, szlafroczek letni (kreton), spódniczka układana, spódniczka rozkloszowana (podstawowa).

Dla dzieci: bielizna dla niemowląt (do wyboru jedna).

Przy wykonywaniu wybranych prac stosowanie swobodne ściągów, szwów i wykończeń, poznanych w klasach V i VI. Bardziej szczegółowe branie miary z figury ludzkiej. Zaznajomienie się z odbijaniem gotowych form, podanych przez specjalne czasopisma i przystosowywanie tych form do figur.

Roboty dziane: szydełkowe i drutowe — zależnie od potrzeb i możliwości: rękawiczki jednopalcowe, kamizelki, bluzki, sweterki itp. dla dzieci i dorosłych do wyboru.

Roboty z różnych materiałów

Z zakresu techniki drzewnej elementarne wiadomości z technologii drzewa.

Zapoznanie się z narzędziami podstawowymi do obróbki drzewa: lekkie piły 50 cm, równiacze lub gładziki, młotki, obcęgi.

Materiały: deszczyna olchowa, sosnowa lub brzozowa grubości 5—10 mm. Listewki o różnych przekrojach. Klejonka 5—8 mm.

Przy wytwarzaniu przedmiotów uczennice zapoznają się z przerynaniem deski według linii zaznaczonej na desce, wzdłuż i w poprzek słoï, oraz z łączeniem deseczek za pomocą gwoździ i wkręt. Prace oparte na rysunku roboczym według własnego projektu.

Orientacyjne przykłady tematów: Deseczki do krojenia cebuli, tacki pod filiżanki, wieszadełka na ręczniki, półeczki na kwiaty i do łazienek, łatwe karmiki dla ptaszków i drobiu. Zastosować prace w zespołach. Łatwa naprawa pomocy naukowych, różnych przyrządów z drzewa itp.

W związku z zainteresowaniem uczennic przygotowanie dekoracji i kostiumów do przedstawień szkolnych.

Wyniki nauczania

Umiejętność przystosowania gotowej formy do figury, umiejętność wykonania przynajmniej dwu robót, wskazanych w przykładach tematów.

Umiejętność obchodzenia się z maszyną do szycia.

Umiejętność przerznięcia deseczki i połączenia za pomocą gwoździ i wkrętek.

Technika zastępcza

Koszykarstwo

Materiał: wiklina, korzenie, włosie, szczecina, sznurek. Wiadomości o hodowli wikliny, przygotowanie włosia, szczeciny.

Przykłady orientacyjne: Kobiałki, opalki, kosze, szczotki do obuwia, mazaki, szczotki do mycia rąk, do kleju, szczoteczki do zębów itp.

Ze sznurka: torby, siatki, hamak itp.

Ogrodownictwo

Propagandowa uprawa roślin, szczególnie ważnych dla gospodarki państwowej, podniesienie stanu odżywiania szerokich mas przez uprawę roślin o dużym współczynniku dochodowości. (Dobór zależny od warunków i splotu przeciętnych warunków

klimatycznych, np. porzeczka, malina, truskawka, brzoskwinia, winorośl (winna łoża), pomidor, soja, soczewica, kukurydza, żywność itp.

Szczepienie w okresie wiosny drzew i krzewów owocowych.

Oczkowanie krzewów i drzew we właściwej porze.

Walka ze szkodnikami roślin (mechaniczna i biologiczna).

Prace betonowe dla ogrodu szkolnego.

Wykonanie i naprawa ogrodzeń dla ogrodu szkolnego.

Gospodarstwo domowe

Organizacja gospodarstwa: Urządzenie mieszkania. Wybór, rozplanowanie mieszkania, odpowiadające warunkom higieny, uwzględniające stan materialny rodziny, tryb życia, pracę zawodową jej członków.

Wyzyskanie poszczególnych pomieszczeń dla zabiegów higienicznych dla dziecka. Oświetlenie, ogrzewanie, wentylacja mieszkania.

Rośliny w mieszkaniu.

Rozkład zajęć codziennych i okresowych w domu.

Uzgodnienie pracy w gospodarstwie domowym z pracą zarobkową gospodyni.

Sporządzanie posiłków: Najprostsze sposoby badania zafałszowań środków żywności. Większe urozmaicenie posiłków. Potrawy regionalne. Wiadomości z dietetyki. Sporządzanie prostych potraw dietetycznych. Zasady żywienia niemowląt. Wartość kaloryczna pokarmów, układanie jadłospisów z uwzględnieniem potrzeb organizmu (zależnie od rodzaju pracy).

Prace z różnych materiałów

1. W związku z różnymi zainteresowaniami młodzieży dalszy ciąg wykonania tematów podanych w klasie VI.

2. Naprawa i konserwacja przyrządów, pomocy naukowych, różnych narzędzi z metalu i drzewa, używanych w domu i gospodarstwie.

Pomoce naukowe do mechaniki.

3. W korelacji z przyrodą żywą: wiwaria, akwaria, terraria.

4. Początki fotografii: budowa prostego aparatu fotograficznego kasetowego z soczewką pojedynczą (szkło od okularów), dalszy ciąg ćwiczeń w robieniu zdjęć. Sporządzanie negatywów i odbitek stykowych.

5. Toczenie na tokarce drzewnej: wałków, kulek, bloczków, jako części składowych pomocy naukowych.

WYCHOWANIE FIZYCZNE

2 godziny tygodniowo

patrz: program klasy V

Wyniki nauczania dla kl. VII

Sprawność w grach drużynowych, podanych w zasobie materiału ćwiczebnego; sprawność w tworzeniu kolumn ćwiczebnych, opanowanie zmian kierunku w marszu; opanowanie postawy z ramionami wzniesionymi w siadzie skrzyżnym; pewność w marszu na równoważni do wysokości kolan z przekroczeniem małej przeszkody; opanowanie postawy w skoku wzniesionym na wysokości kolan. Umiejętność pływania, o ile są odpowiednie warunki.

KLASA I

gimnazjów ogólnokształcących

Plan godzin na rok szkolny 1945/46

Przedmioty nauczania	Godzin
Religia	2
Język polski	6
Język obcy	4
Historia	4
Geografia	3
Biologia	3
Matematyka	4
Rysunek	2
Prace ręczne	2
Wychowanie fizyczne	2
Ogólna liczba godzin	32

Materiał programowy

RELIGIA

Do czasu ogłoszenia nowych programów religii nauka odbywać się będzie na podstawie programów obowiązujących w roku szk. 1938/39.

W r. szk. 1945/46 obowiązują programy nauczania dla klasy VII-ej szkół powszechnych w zakresie następujących przedmiotów: języka polskiego, języka obcego (ang., franc., niem., ros.), geografii, biologii, matematyki i rysunku.

W zakresie historii, prac ręcznych i wychowania fizycznego obowiązuje dotychczasowy program.

HISTORIA

1. *Obrazy z życia starożytnego Wschodu w najbardziej charakterystycznych przejawach.*

Obrazy z życia Egipcjan, ich zajęcia w związku z przyrodą kraju, państwo egipskie: faraon, kapłani, wojsko, urzędnicy, lud,

dola wieśniaków w Egipcie, praca niewolników w Egipcie, wierzenia Egipcjan, pism egipskie, budowle egipskie.

Międzyrzecze, państwo babilońskie i kodeks króla Hammurabiego. Miasto Babilon, jako ośrodek życia kulturalnego i handlowego (w okresie państwa nowo-babilońskiego).

Państwo Izraelskie, kraj, ludność, zajęcia i religia Izraelitów.

Żegluga i handel morski Fenicjan, kolonie fenickie, pismo.

Wierzenia i obyczaje Persów, organizacja państwa perskiego za Dariusza.

Indie, kraj i ludność, społeczeństwo kastowe, bramanizm i buddyzm.

Wkład ludów starożytnego Wschodu do kultury świata.

2. *Obrazy z dziejów starożytnej Grecji. Kultura grecka, patriotyzm Greków.*

Obrazy z życia Greków w epoce Homera na tle kultury kreto-mykeńskiej. Religia grecka. Mity greckie (na przykład o Herkulesie, Tezeuszu, o argonautach i złotym runie). Olimpia i Delfy. Kolonizacja grecka. Rozbicie polityczne i jedność narodowa Greków. Obrazy z życia w Atenach, prawa Drakona i reformy Solona, tyrania Pizystrata, reformy Klistenesa, ostracyzm, początki opartej na niewolnictwie demokracji ateńskiej. Obrazy z życia Sparty, wychowanie spartiatów, życie i praca periojków, heloci i krypteia.

Grecy w walce z najazdem perskim; Miltiades, Leonidas, Arystydes i Temistokles. Związki morskie miast greckich, Ateny państwem związkowym. Życie obywateli ateńskich za Peryklesa, budowle, rzeźba, teatr, niewolnicy i ich praca. Życie i śmierć Sokratesa. Upadek niepodległości. Monarchia Aleksandra Wielkiego.

Wkład Greków do dorobku kulturalnego świata.

3. *Obrazy z dziejów starożytnego Rzymu. Organizacja państwa, wojsko rzymskie; potęga militarna Rzymu a losy ludów podbitych; praca niewolników źródłem bogactwa Rzymu, kultura rzymska.*

Lacjum i jego sąsiedzi (Etruria, Samnium, Wielka Grecja). Początki Rzymu. Religia Rzymian. Obrazy z życia rzeczypospolitej rzymskiej. Patrycjusze i plebejusze, walka stanów. Opanowanie Italii przez Rzym.

Kartagina. Walka o panowanie nad Morzem Śródziemnym. Wojny punickie. Hannibal i ówczesni wodzowie Rzymu. Skutki wojen, upadek rolnictwa, wzrost latyfundiów i rozpowszechnienie pracy niewolników. Bracia Tyberiusz i Gaiusz Grakchowie, walka o reformę rolną.

Walka o władzę w Rzymie. Powstanie Italików. Niedola i powstanie niewolników. Spartacus. Triumwirat, Juliusz Cezar i jego rządy. Życie Rzymian za Oktawiana Augusta, wygląd miasta, budowle.

Życie pierwotnych chrześcijan, pierwsze prześladowania. Kultura złotego wieku cesarstwa. Imperium rzymskie i jego granice. Konstantyn Wielki. Barbarzyńcy, ich najazdy na Rzym, upadek cesarstwa i początek wędrówki ludów.

4. *Obrazy z dziejów średniowiecza. Wędrówki ludów i tworzenie się nowych państw. Wzrost potęgi Kościoła. Kultura wczesnego średniowiecza.*

Kościół we wczesnym średniowieczu.

Państwo Justyniana Wielkiego: kultura i gospodarka. Półwysep Arabski, korejszyci i beduini. Mahomet i islam, podboje Arabów i ich kultura. Zmiany gospodarcze wywołane przez podboje Arabów i rola Morza Śródziemnego w tych procesach.

Cesarstwo Karola Wielkiego, ludy wchodzące w skład jego państwa, administracja i gospodarka, marchie graniczne. Rozpad monarchii Karola Wielkiego, powstanie państwa francuskiego i niemieckiego. Obrazy z życia feudalnego.

Cesarstwo rzymskie narodu niemieckiego. Słowianie, ich pierwotne siedziby i podział. Walka Słowian z naporem germańskim i losy słowian połabskich.

PRACE RĘCZNE

Materiał nauczania

Roboty podstawowe

Chłopcy: roboty z drzewa.

Łatwiejsze sposoby łączenia drzewa: gwoździami, wkrętkami, na kołeczki, na czopy i na nakładkę; łączenie drzewa na zwidłowanie, na styk przez klejenie, okolicznościowo zaś na zasuw, na wczepy proste — przy wykonywaniu przedmiotów użytkowych. Barwienie i konserwowanie wyrobów. Sprawne wyprawianie materiału.

Orientacyjne przykłady tematów:

Sprzęt sportowy i harcerski, np. laski harcerskie, kołki i słupki do namiotów, sanki, rakietki do ping-ponga, bilard amerykański, kręgielnia amerykańska itp.; sprzęt szkolny i pomoce naukowe w związku z nauką przyrodoznawstwa i geografii, np. domki i karmiki dla ptaków, skrzynki na kwiaty, skrzyneczki na zbiory naukowe, poziomnice, kątownice terenowe, zegar słoneczny itp.;

inne przedmioty, np. półeczki, stoliki, taborety, szafeczki, stolki składane, ramy do obrazów, rysownice, oprawy do pił itp.

Dziewczęta: szycie ręczne i maszynowe.

Zaznajomienie się z maszyną do szycia i jej konserwacja.

Szycie ręczne i maszynowe z materiałów nowych lub starych odświeżonych, z przykrawaniem według gotowych form i przystosowywaniem do figury.

Ściegi: przed igłą, za igłą, stebnowka, ścieg obrąbkowy, okrętowy; marszczenie, robienie pętelek.

Szwy: pojedynczy, podwójny odwracany (francuski), podwójny płaski (bieliźniany); wykonywanie plisy ukośnej, rozporków, przyszywanie guzików, dzierganie dziurek.

Orientacyjne przykłady tematów: koszula damska dzienna, reformy bieliżniane, kostium, pantofle do gimnastyki, fartuszek szkolny z rękawami i kieszeniami itp.

Cerowanie pończoch i rękawiczek.

Wykańczanie bielizny z użyciem łatwych ściegów szydełkowych oraz obszywaniem koronką i hafcikiem.

Okolicznościowe roboty dziane z wełny.

Dodatkowe roboty z różnych materiałów

Orientacyjne przykłady tematów.

Dla chłopców: proste i łatwe okucia do lasek, sanek, kółek, haczyki, pierścienie, przykrywki, podstawki itp.

Dla dziewcząt: proste przedmioty użytku domowego z deszczyny lub klejonki, jak np. półeczki, skrzyneczki, pudełka na drobiazgi, wieszadła na ręczniki itp.

Dla chłopców i dziewcząt: prostsze pomoce naukowe i modele do nauki innych przedmiotów, np. globusy indukcyjne, kompasy, gnomony, wiatrowskazy, proste modele aneroidu, modele samolotów; teczki na rysunki uczniów, na mapy geograficzne i na obrazy, pudełka tekturowe na okazy przyrodnicze itp. Łatwa naprawa inwentarza szkolnego, np. podklejanie map.

Pielegnowanie roślin ozdobnych w skrzynkach i doniczkach

Wyniki nauczania

W zastosowaniu do chłopców:

Ogólna umiejętność rozróżniania powszechnie znanych gatunków drzewa krajowego, umiejętność wyprawiania deski oraz

wykonywania złącz na zwiżdżowanie i na styk; znajomość pospolitych sposobów barwienia i konserwowania wyrobów z drzewa, umiejętność przygotowania kleju stolarskiego.

W zastosowaniu do dziewcząt:

Umiejętność oszczędnego krajania z materiału i przystosowywania gotowych form do figury przy szyciu kilku przedmiotów, dobranych co do stopnia trudności według orientacyjnych przykładów tematów; znajomość głównych szwów przy szyciu ręcznym i maszynowym oraz umiejętność wykańczania plis ukośnych, rozporków, dziurek, marszczenia. Umiejętność łączenia dwu kawałków deseczki lub listewek za pomocą gwoździików, wkrętek i kleju

WYCHOWANIE FIZYCZNE

Materiał ćwiczebny

Ćwiczenia gimnastyczne

Ćwiczenia porządkowe:

Zbiórki we wszystkich formacjach, w miejscu i w marszu, kolumna ćwiczebna szachowa i czwórkowa.

Ćwiczenia kształtujące:

Ćwiczenia kończyn górnych (przeważnie w pozycjach siedzących): wznoszenia, skurcze i rzuty, wymachy we wszystkich kierunkach oraz krążenia. Łatwe połączenia ćwiczeń asymetrycznych.

Ćwiczenia kończyn dolnych: wsparcia w łatwych pozycjach nóg, pozycje kroczone przeważnie podskokami, półprzysiady, przysiady, podskoki bez ruchów rąk i z wymachami rąk oraz ze skurczem nóg w locie; odbicie jednonóż i obunóż.

Ćwiczenia szyi (przeważnie w pozycjach siedzących): skłony głowy w tył, w przód i w bok, skręty i krążenia.

Ćwiczenia tułowia. W płaszczyźnie strzałkowej w pozycjach łatwych a dobrze izolujących ruch: skłony zwykłe i pogłębiane w tył (z leżenia przodem) oraz skłony w przód, łącznie z łatwymi ruchami rąk i bez ruchów rąk; również w łatwych pozycjach wyjściowych skurcze, rzuty i wznoszenia nóg oraz kładzenie się na wznak z pozycji siedzących. W płaszczyźnie czołowej: skłony zwykłe i pogłębiane z ruchami rąk i bez ruchów rąk w pozycjach siedzących, klęczących oraz w rozkroku. W płaszczyźnie poprzecznej: skręty zwykłe i pogłębiane z ruchami rąk, zwiększającymi

obszerność ruchu, w pozycjach siedzących. W płaszczyznach pośrednich (kombinowanych): łatwe ćwiczenia, złożone ze skrętów i skłonów w pozycjach siedzących, leżących oraz w rozkroku.

Ćwiczenia koordynacyjne:

Ćwiczenia równoważne na przyrządach (tram do wysokości połowy uda): rzuty i chwytaki małej piłki w pozycji stojącej, zeskaakiwanie z tramu z dochwytem; przechodzenie z przekraczaniem przeszkód, ze wznoszeniem kolan, przechodzenie w tył; wbieganie i powolne schodzenie na palcach po ławce, ustawionej skośnie do wysokości jednego metra.

Ćwiczenia równoważne bez przyrządów: równoważenie piłeczki na kolanie, zatrzymywanie się na hasła na jednej nodze w biegu lub podskoku; łatwe walki o równowagę. Utrudnianie ćwiczeń przez zamykanie oczu.

Ćwiczenia zwinności: przewroty na materacach z przysiadu z chwytem kostek i z osłanianiem głowy, w pozycji rozkroczonej i wykroczonej; przewroty w tył z leżenia tyłem; przewroty na skrzyni z przysiadu podpartego (skrzynia na wysokości kolan); podskoki o nogach prostych w przysiadzie podpartym.

Ćwiczenia stosowane:

Chód: Ćwiczenia (o charakterze ożywiającym), wyrabiające technikę chodu i poczucie rytmu.

Bieg: Nauka poprawnego biegu w miejscu. Bieg w szyku luźnym, bieg rzędem i dwójkami z szyku luźnego. Bieg i marsz na przemian. Bieg na krótką odległość (20—30 m) w tempie określonym z utrzymywaniem kierunku na wprost. Zmiana kierunku w biegu.

Zwisy: Na drabinach pionowych: podskoki do zwieszonego przysiadu z chwytem na wysokości barku; obroty z półzwisu na wprost z rękami powyżej do chwilowego zwisu tyłem, i powrót do postawy wyjściowej; wstępowanie asymetryczne: *zwis przewrotny tyłem*.

Przeploty poziome i pionowe w kratkach. Na tramie: skok do zwisu nachwytem, skok do podporu (tram na wysokości bioder), odmyk, półzwis opadny w nachwycie, zwis na przedudziu.

Ponadto dla młodzieży męskiej w półzwisie opadnym na tramie: *Zmiany chwytów na przemian rącz; zginanie rąk, opuszczanie rąk do półzwisu bokiem. W zwisie nachwytem postępy w bok.* Przygotowanie do wymyku.

Skoki wolne: z odbicia jednonóż o ławeczkę, o jedną część skrzyni z miejsca i z rozbiegu (3—5 kroków); skok wzwyż przez ławeczkę lub poprzeczkę (do wysokości kolan), z rozbiegu wprost z doskokiem obunóż i jednonóż; skok w dół z małego rozbiegu.

Mieszane: przeskoki zawrotne przez ławeczkę poziomą, skosną i tram (do wysokości kolan); zeskoki w tył z drabinki, wyskok do przysiadu na kozła lub skrzynię do wysokości pasa i zeskok w tył.

Ponadto dla młodzieży męskiej: skoki dosiężne z miejsca, skoki zajęcze, przeskok rozkroczny przez kozła wzdłuż (koziół na wysokości bioder).

Rzuty: Rzut małą piłką prawą i lewą ręką do celu i na odległość oraz piłką dętą z zamachu (dolnego i bocznego).

Zabawy i gry oraz gry i ćwiczenia polowe

Zabawy i gry o charakterze ożywiającym i jako przygotowanie do gier drużynowych, np. karuzela, taniec pajaców, odmiany berka, natarcie, sztafety, strzelec, dzień i noc, kampa, wyścig piłek, podawanych w rzędach, zgadywany, podbijak, kogucik.

Ponadto dla młodzieży męskiej, jako przygotowanie do obrony osobistej: *w dwójkach szybkie chwytty za przegub, ramię, kostkę i pod kolano.*

Gry drużynowe w dwa ognie, kwadrant, podaj dalej.

Ponadto dla młodzieży męskiej: piłka graniczna, przygotowanie do jordanki, palant bez galenia.

Gry i ćwiczenia a polowe: Orientowanie się i poruszanie w terenie według stron świata przy pomocy słońca, zegarka i kompasu. Korzystanie z mapy w celach orientacyjnych. (orientowanie mapy przy pomocy kompasu). Znajdowanie własnego stanowiska i wskazywanie w terenie przedmiotów, przedstawionych na mapie i na odwrót.

Ćwiczenia orientacyjne: w spostrzegawczości, wzrokowe i słuchowe, np.: w lesie z kompasem, odnajdywanie drogi, sygnalizacja, ocena odległości, wypatrywanie, szukanie skarbu, zasadzka itp.

Nauka poruszania się całego zastępu w różnym terenie, a potem stosowne ćwiczenia w podchodzeniu i obserwacji, oraz gry z przeciwnikiem (np. po chorągiewki, zasadzka itp.).

Sporty i wycieczki

Pływanie: Grupa I (młodzież umiejąca pływać): poprawne opanowanie stylu naturalnego lub żabki na piersiach i na wznak.

Grupa II (młodzież nie umiejąca pływać): zabawy w wodzie, mające na celu oswojenie z wodą i prowadzące stopniowo do umiejętności utrzymania się na wodzie na wznak i na piersiach.

Łyżwiarstwo: Swobodna jazda w przód. Przekładanie w przód. Jazda w tył. Zatrzymywanie się w małym pędzie. Łatwe zabawy, np. odmiany berka.

Saneczkarstwo: Zjazdy pojedynczo z łagodnych, naturalnych pochyłości o łagodnych krzywiznach.

Narciarstwo: Chody w terenie płaskim. Zjazd na wprost z łagodnej pochyłości. Zabawy narciarskie w zjeździe na wprost. Konserwacja nart.

Łucznictwo: Strzelanie do celu z odległości do 15 m.

Kolarstwo: Opanowanie jazdy, jako środka komunikacyjnego.

Wycieczki: Wycieczki piesze do 10 km dziennie (łącznie tam i z powrotem), bez lub z obciążeniem do 3 kg, połączone w miarę możliwości z obozowaniem dziennym i ćwiczeniami polowymi.

Wyniki nauczania

Umiejętność wykonania następujących ćwiczeń:

Ćwiczenia gimnastyczne: Swobodne wykonywanie wymachów i krążeń kończyn, wykazujące ruchomość w stawach. Poprawne wykonanie w pozycji siedzącej lub stojącej skłonu w przód z rozluźnieniem mięśni oraz prostowania się, wykazującego ruchomość w stawach międzykręgowych; poprawianie podstawy. Swobodne przejście po tramie, umocowanym na wysokości kolan. Dla młodzieży męskiej: *poprawne postępy w bok w zwisie na tramie* (po 3 chwyt w każdą stronę). Dla słabszej młodzieży męskiej i obu grup młodzieży żeńskiej: poprawne wykonanie zwisu na tramie nachwytem. Dla młodzieży męskiej: *poprawny przeskok rozkroczny kozła wzdłuż* (koziół na wysokości bioder). Dla słabszej młodzieży męskiej i obu grup młodzieży żeńskiej: poprawny skok zawrotny przez ławeczkę ustawioną skośnie. W szkołach, nie posiadających przyrządów do skoków wyżej wymienionych: poprawne wykonanie skoku przez poprzeczkę (poprzeczka na wysokości kolan) z rozbiegu wprost (3—5 kroków) i z doskokiem na obie nogi. Opanowanie rzutów i chwytów jednorącz małej piłki.

Gry: Opanowanie gier: *w dwa ognie*, podaj dalej.

Sporty: **Pływanie:** dla grupy I przepłynięcie stylem naturalnym lub żabką do 15 m na wodzie stojącej; dla grupy II możliwość utrzymania się na wodzie. **Narciarstwo:** jazda w terenie falistym.

Łyżwiarstwo: jazda w przód.

Gry i ćwiczenia polowe: Odnajdywanie drogi w lesie z kompasem, ocena odległości, dochodzenie do celu przez szukanie śladu.

Cena zł 22.—

UP - Kraków BG

1050295235

E-8046